

SEBESTYÉN ÁDÁM

GYÓGYÍTÓ PRAKTIKÁK

a bukovinai székelyeknél

NÉPRAJZI GYŰJTÉS

Sebestyén Ádám Székely Társulat

© JEGYZETEKKEK ELLÁTTA, ÉS SZERKESZTETTE:
SEBESTYÉN IMRE DEZSŐ

Lektor: Dr. Forrai Ibolya (néprajz)
Tamasko Katalin (nyelvész)

Borító: Fusz Kata

SZPONZOROK:

BUKOVINAI SZÉKELYEK SZÖVETSÉGE
KAKASD KÖZSÉG ÖNKORMÁNYZATA
HILCZ ÉS FIA KFT. KAKASD
FÁBI BT. KAKASD

Kiadja: Sebestyén Ádám Székely Társulat Kakasd 2008.
Terjedelem: 15 ív ISO_B5 formátum
Készítette: SÉD Nyomda Kft. Szekszárd
Felelős vezető: Katona Szilvia ügyvezető igazgató

TARTALOMJEGYZÉK

Bevezetés	13
Pillanatképek a bukovinai székelyek életmódjáról	15
Betegségek gyógyítása	19

I. FEJEZET KÜLÖNÖS CSELEKVÉSEK

Álomot loptak a disznótól	23
A tyúk, hogy tójjon meg	23
A föld kihúzza	23
Mikor menyen a vécére, egyék	23
Szoptatós anya a fájós melle	23
Megszopták egymást	24
Megkenték menstra vérrel	24
A pacalba rakás	24
Ástak egy gödröt, beléttették a gyermeket... ..	25
Kehelybe nézetés	25
Sárgarépat kifúrni, s... ..	25
Füstre teszik	26
Oltás ganyélével	26
A zabolát vegye a szájába	26
Átnézés a gödlikon	27
Ejesztés	27
Bömbös... ..	27
Erőszakot tett magán	28
Lófej az istálló falán	28
Megsütögetés	28
Az aggos gyermek főzése	29
Az aggos gyermek sütése	30
Keresetlen kutyafej a feresztő vízben	30
Elköpdösés (falatka a nyelven és csicsfájás).....	31
Megkerítették egy kövecskével... ..	31
Önöntés	31
Igizet	32
Vízvetés és önöntés teknő alatt	32
Vizetvet	33
Szenes vizet vet	34
A vízvetés tudományának átadása	34
Nagypénteki fürdés a Szucsávában	36

Ráolvasás	36
Ráimádkozás	38
Földikutya hatása	40
Főtt kutyakölykek a feresztóvízben	40
Folyóvízben elcsaphatjuk a betegséget	41
A ráf kerekéről fődet vettek... ..	41
Betegség a keresztútban marad	42
Kettévágott savanyó almával megnyomogatni... ..	42
Kő alá rakni, hogy... ..	42
Egye meg a kutya	43
A bocskortákot megégették	43
Guruzsmálás, vagyis egészség megrontása	43
Csepegőbe folytatja az orravérit	43
Csepegőbe beléástuk a cérnát	44
Ablak izzadságával	44
Nevét kicserélik	44
Rizszsírral megkenik, s kiferesztik	44
Fürjzsír	44
Szánka gyógyítása	44
Szemnyalás	45
Élő ráknak a szeme az ember szemében kódorog	45
Buszujók magja	46
Ganyédombba vagy törekbe ásás	46
A döglött békát háromszor át kellett dobni a feje felett	46
Szentelt koszorú gyógyító ereje	47
Körpölés, körpvetés	49
Vérszípó, vérszípatás piócákkal	50
... hogy a boszorkányok ne szoptassák meg	51
Szenteltvíz	52
Vigasztalás	50
Böjtölés, éhezés	52
Megdörgölés, masszírozás	53
Nyitott kézzel megfogdosta, s eltöpdöste	53
Nyakacsigájára hármát üttek	53
Borotválás a kopaszság ellen.....	53
Fogfájásra füstölés	54
A kalácskalapi gyükerivel megsérti a méhit	54

II. FEJEZET

GYÓGYÍTÓ KÉSZÍTMÉNYEK

Álomolaj	55
Földihernyó	55
Disznyó epéje	55
Friss marhahús	56
Bábaasszony tudása	56
Lósósdilapi tea	56
Fűzfalevél tea	57
Meggyfa levél	57
Birsalmának a híja	57
Büdöserzsébet	57
Pókháló és méz	57
Borsot, s vaját csemellésre	58

III. FEJEZET

FEREDŐ

Hangyabolyból	59
Testfájásra	59
Fekélyre	59
Lábtörésre feketenadály	59
Csutika hamuból a varasságra.....	60
Avatódás	60

IV. FEJEZET ÖBLÖGETÉS, LEMOSÁS, BOROGATÁSOK, ÉS IVÓKÚRA

Öblögetés	63
Borogatások	64
Vad árvácska főzete	65
Kámfor és disznózsír, vagy kacsazsír	65
Kámforos mézes szesz	65
Kámforos bűdösipirt	66
Szénamurha	66
Egerfarkúfű és bodzavirág főzete, majd szalonnát kötni.....	66
Egerfarkúfű	66
Utilapi	67
Laposminta, fejér liliom és utilapi	67
Paradicsom és sok egyéb	67
Savanyókáposzta leve	67
Meleg borogatás	67
Vizes ruha, lepedő	68
Ólomcet, flastrom, tojássárgája, cukor és liszt – kenőcs	69
Izzadás	69

IV. FEJEZET **IVÓKÚRA TEÁKKAL ÉS KEVERÉKEKKEL**

Forró tea	71
Borsos pálinka	71
Egyéb technológiák	71
Piros bazsarózsa virágja és a tej	73
Kisasszonpapucs-gyökér	73
Büdöspálinka	74
Rum	74
Pálinka, rum vagy bor	74
Nyírfa és cserfahíj	75
Méz	75
Rozmaringlevél és méhméz	75
Fenyőfarügy és méhméz	75
Cékla leve savanyítóval együtt	75
Céklalé	75
Káposztaleves	75
Bors borba keverve	76
Csutika	76
Gőzöli, párolja magát... ..	76
Japán gomba pálinkában	76

V. FEJEZET **KEVERÉKEK, KENŐCSÖK, OLAJOK**

Lenmag, kendermag és méhviasz	77
Tehénvaj	77
Méhviasz, tehénvaj és hagyma	77
Récezsír	78
Hurka fonnyadék zsír	78
Hurka fonnyadékzsír és sós háj	78
Hurka fonnyadékzsír, s még egyebek	78
Székfűszeg	79
Szappan csap	79
Háziszappan és kovász, vagy disznózsír	79
Báránfaggyú, birka faggyú	80
Szőlőzsír	81
Tojás és lükör	79
Tojászsír (égett forrázott sebre, és ebsemereg)	79
Disznyózsír	79
...mind égésre jók... ..	84
Krumpli, vagyis a pityóka nyersen	84
Sült krumpli	84

Keményítő	84
Pipakorom kenet	84
Korom a fészi fokán	85
Fehérliliom levele, utilapi, citromlevél	85
Fehérliliom virága	85
Kendermagolaj	86
Háziolaj	86
Ír (méhviasz, fenyőszurok, kámfor, faolaj)	86
Kámfor, bűdösispirt és mentőpor	86
Bűdösispirtbe csipős paprikát... ..	87
Tulipánolaj	87
Sósborszesz	87
Méhméz és egész tojás, s rumot az üvegbe	87
Méz és rum elegye	88
Béka rokka, vagyis a fentőfű, ami Istensegítsen békaláb	88
Tengerihagyma	88
Tengerihagyma borban	87
Fehérüröm pálinkával	89
Fehérürmös édestej	90
Szárított fejröröm gyökere	90
Tulipánlevél	90
Élesztő	90

VII. FEJEZET

RESZELT ZÖLDSÉGEK

Sárgarépa	91
Torma	91
Torma-liszt	91

VIII. FEJEZET

MELEGÍTETT ANYAGOK

Kukoricadara, korpa, liszt, homok	93
Zab melegítve és ecettel leöntve	93
Torma és kukoricadara forrázva	94
Reszelt torma és aludttej	94
Főtt forró pityóka	94

IX. FEJEZET**TOVÁBBI GYÓGYÍTÓ ANYAGOK**

Aludttej és máléliszt	95
Aludttej, timsó, s tollacskával kenve viasz.....	95
Ánizs	95
Anyatej	95
Avas szalonna, háj, s egerfarkúfű	96
Az út pora vagy föld	96
Babérlevél és kamilla	96
Békanyál	96
Búzaliszt	97
Büdöskővirág és kékkő	97
Büdöskővirág és timsó disznósírban oldva	98
Cérna, selyem fejtő	98
Cukor	99
Cukor és békarokka, s jézuskavére	100
Cukorka	100
Csicskovász	101
Csicstejes tészta	101
Csihán	102
Csipkebogyó	102
Denaturált szesz	102
Ecet	103
Édes tejbe ecetet... ..	103
Égetett lópata, ... s búzöltük azt a lókörmöt	104
Esővíz és búzakorpa	104
Fakalán	104
Farkasalma	104
Fejér cint, s tejbe kisütött hájat... ..	105
Feketenadály	105
Fodormenta	105
Fokhagyma	105
Földzsír (penész)	106
Főtt tojás fehérje	106
Frissen főtt málé	106
Gyalogbodza	107
Gyógyító anyagok: szalonna, hagyma, répalevél s mások	107
Harapófogó	107
Hegedűszurok	108
Hideg víz, s utána meleg víz	108
Hó	108
Kamilla	108
Kancatej	109
Kékkő	109

Kékkő zsírban	110
Kendercérna	111
Két kemény lécs	111
Kozsokár kőpor	111
Köménymag	111
Kőolaj	112
Kőrözsa	112
Kristályüveg pora, és egy olyan szűzleánka... ..	112
Kukoricaliszt	113
Kutyaszőr	113
Kutyatej	113
Leánder levele	113
Libatoll	114
Lisztes zsák fonákja, ha tyúkheverésbe lépett	114
Lószar	114
Lószőr	114
Mák	115
Mákgubó	116
Mákgubó csomborval	116
Megvevirág	116
Méhviasz salakja	116
Meleg víz	116
Melegített vaskalán	117
Mész a falról, s Istensegítsen még egy jó pofon is... ..	117
Mészlé és kékkő	117
Méz és pókháló keveréke	118
Mosatlan kalán, s a mosogató	118
Nádgyöker pálinkában	118
Nyírfavessző	119
Nyúl bőr	119
Nyúlháj	119
Olajos békalapi vékon fátyol bőre	119
Pergelt pozdorja, a gyapjú fonásakor keletkezett hulladék	120
Petrezselyem gyökerének a főzete	120
Petrezselyem zöldje	120
Petróleum	120
Pipeszar	121
Pörkölt cukor és hagyma	121
Pörkölt liszt	122
Puliszka és méz	122
Rajviasz	122
Retek	122
Saját hajsza	122
Savanyító rozskorpából	122

Savó	123
Selyemcérna	123
Só	123
Sós forró víz	124
Sós föld	124
Sós szalonna szelet	125
Sós ugorka	125
Subick	125
Száraz kenyér	126
Széklet	126
Szenteltgyertya	126
Szóddabikarbóna	126
Szú-por	124
Tej vagy aludttej	127
Tej vagy szóddabikarbóna	127
Tejes víz	127
Tejfel	128
Tejfel és hótszén	128
Tejszín	128
Timén	128
Timsó	129
Tüzes tűhegy	129
Vadhere fehér bimbókkal	129
Vereshagyma	130
Víz	133
Vizelet	135
Zsemle és édestej	136
Zsemle és lenmag	136
X. FEJEZET	A GELESZTA ELHAJTÁSA
1-18. adatközlő	137
XI. FEJEZET	A TETŰ- ÉS POLOSKAÍRTÁS
1-17. adatközlő	141
XII. FEJEZET	NEM LEHETETT GYÓGYÍTANI
Anyajegy	145
Ájulás	145
Békavar	145
Bőrkieményedés, tyúkszem	145
Guruzsma	146
Hályog a szemén	147
Izzadás	147
Kancsiság	147

Magtalanság, meddőség	147
Mejgyulladás	148
Némaság	148
Nyilallás	148
Szédülés	148
Szívlobogás	148
Vadhús	148
Vaktetű	148
Szívlobogás	149
Büdöspálínkától nem tudja tartani a vizeletjét	149

XIII. FEJEZET MEGFIGYELÉS, TAPASZTALAT, BABONA

Igizés	151
Boszorkány-nyomás	151
A teherhordásnál az anya hasa	151
Síró gyermek	152
Veres apró	152
Markolást kap (fejfájás)	152
A savanyó káposzta alkalmazása	152
A kisasszonpapucs-gyökér alkoholos ázaléka	153

XIV. FEJEZET

AZ ÁLLATGYÓGYÁSZAT

Ínyét egy éles késsel... ..	155
Punza a bőr alá húzva	155
Kétágú-kétnyelű késsel	156
Vérhülés	156
Megnőtt a foghúsa, inyezték a lovat	156
Kékkő zsírban a tehén körömfájására	157
Halándor (magkender) jó, ha felfújódik a tehén	157
Kősó a szembe a tehén hályogjára	158
A teknősbéka teknője a menyétharapás gyógyítására	158
Menyétharapás tehénnél	159
A pípót megetették a tyúkkal	159
Faszujka birkametélyre jó	159
Gelesztás a disznyó	159
Farkasgörcs lónál	160
Tej elvevés	161

FÜGGELÉK

Adatközlők jegyzéke	162
Gyógyításra használt anyagok és a javallatok ABC-ben	
A	163
Á	164
B	165
C, CS	169
D	171
E, É	172
F	173
G, GY	179
H	181
I	186
J	187
K	188
L	197
M	199
N, NY	204
O, Ó	205
P	207
R	211
S, SZ	213
T, TY	219
U	228
V	224
Z, ZS	227
Szójegyzék	229
Névmutató a betegségekről	234
Zárszó	240

BEVEZETÉS

A Magyarországon élő bukovinai székelyek erősen kötődnek a bukovinai szülőföldhöz. Nagyszüleik, szüleik a Kárpátokon túl születtek, éltek, majd jöttek Magyarországra. Megjárták a saját kálváriájukat, hogy immár 60 évet meghaladóan itthon lehessenek otthon. Még néhány idős székely él közöttünk, aki otthon Bukovinában, s mások Bácskában születtek. Ők is elmúltak már 60-70 évesek! Így már az sincs, akitől kérdezzünk! Ez is korlátozza az eredeti bukovinai székely hagyományok további feltárását.

Éppen ezért egyre fontosabbá válik, hogy az 50-100 évvel korábban rögzített eredeti forrásokot felkutatva ismerjük meg, és őrizzük meg a kulturális hagyományokat, a közösséghez tartozás viszonyrendszerét, amely őseink számára az egyszerű hétköznapiakat jelentette, s maga az élet volt.

Miről is van szó? A hagyományőrzésünk ma látszólag csupán csak látványos folklór, amit színpadon szerepelni akaró emberek saját örömeikre jelenítenek meg. Hiszen egy olyan kultúra megőrzéséről van szó, amely tulajdonképpen már nem funkcionál. Olyan távoli környezetben jött létre, amely ma már csak turista célpont, s a hazatelepítéssel igen messze kerültünk a szülőföldtől. A tárgyi kulturájuk részét jelentő eszközöket, a házaikat és ingóságait nagy részét otthon hagyták. Majd később a bácskai menekülés során csak a ruháik, és a gyerekeik fértek fel a szekereikre. De lelkükben magukkal hozták énekeiket, meséiket, azokat a táncélményeiket, amelyek valaha a zsigereikben voltak.

Bizonyára otthon Bukovinában is változott volna ez a kultúra, hát még így, hogy egészen más környezetben másként élnek! Természetesen a mindennapi életben ezt a kultúrát nem használják, mert az új környezetben igen erősen meg akartak felelni az új elvárásoknak.

A beilleszkedés az új környezetben igen jól sikerült. De nyilván szükség van hagyományaink megőrzésére, hogy a bukovinai székelység-tudatunk megmaradjon.

Hagyományőrzésük ma több lényeges feladat egyidejű megoldását igényli. Rangsorolás nélkül a legfontosabbak: meg kellene ismernünk – mégpedig eredeti formájában a klasszikus értékek megjelenését, amikor ez még szervesen élt az emberek között.

Az értékes elemek kiválogatására kell törekedni a még fellelhető szakirodalom, a filmek, a régi hangfelvételek közül. Ennek szellemében tehát az archivált forrásokból meríteni, és a még életben elérhető és megörökíthető forrásokat kellene bővíteni. Élni kellene a digitalizált archiválás lehetőségeivel a felsorolt értékek megőrzése érdekében.

Ezt szeretnénk támogatni a gyógyítás körülményeinek eredeti tapasztalatokon alapuló összegyűjtésével, rögzítésével és közreadásával. A közzétett néprajzi gyűjtés anyaga a tudományos értékén túl lehetőséget hordoz a színpadi szereplések mellett a helyi székely közösségek erősödésére. Pl. téli estéken guzsalyas környezet berendezésével az ismeretterjesztés újabb formájának kialakítására kerülhet sor, ahol beszélgetnének Bukovináról, az ottani életről, a babonákról s másról.

A könyv szereplőinek csodálatosan eredeti az elbeszélés módja. Sokszor költői, beszédjének ízes székelyes a hangzása, s ugyanakkor egyben elgondolkoztató – az elhangzott esetpéldák alapján – szociológiai tükör is, amely az otthoni egyszerűen szegényes életminőséget szemlélteti. Elejtett mondatokból válogatok:

...sokat szoptattam, sok gyereket. Majdnem egymás után haltak meg, s születtek...¹

...ott varasok vótak. De hányan vótak? Sokszor majdnem az egész falu varas vót...²

...így berepedezett az embérnek a sarka, me' ugye mezitláb jártunk Bukovinába annyit, mind a világ...³

...hogy a fél falu oda járt azért a receptért, amit adott az orvos, s azzal vették azt az orvosságot. Olyanok jöttek oda, hogy még álmot se látott vóna valaki, hogy azok rühösök...⁴

...feleségem el és mēnt, egy tojást elvett, – azzal hozta – mert pénzünk nem vót...⁵

¹ Sebestyén Ádám: Népi gyógyászat a bukovinai székely falvakban (1973 – kézirat) 14. adatközlő

² I.m. 27. adatközlő

³ I.m. 08 adatközlő

⁴ I.m. 05 adatközlő

⁵ I.m. 22. adatközlő

PILLANATKÉPEK A BUKOVINAI SZÉKELYEK ÉLETMÓDJÁRÓL

Az életfeltételek, körülményeik, higiéniai és étkezési lehetőségeik, szokásaik, és számos más feltétel léte vagy hiánya hatással van erőnlétükre, egészségi állapotukra.

Életkörülményeikről, életmódjukról a köztük járó újságírók korabeli írásaiból kaphatunk némi ízelítőt. Lássunk a témánk szempontjából fontos pillanatot rögzítő, életkörülményeikre utaló megállapítást:

- „...panaszkodnak, hogy szegények a két egymásra következő szűk év miatt; de bármely áldásos legyen is az év, ritkaság náluk kenyeret látni, hanem mind az oláhok kedvenc mamaligájával élnek...”⁶
- „...Andrásfalva. Erről legtöbb jót írhatnék minden tekintetben, de méltányosabban ki nem fejezhetem magam, mintha azt mondom, hogy Hadiknak merő ellentéte. Itt már láthatni csinosabb épületeket, több zsindeyes házat, galambbúgos, kötött kapukat, csűröket, stb.”⁷
- „... a nép általános jellemzésére nézve csak azt adom, hogy noha az kissé nyerses, itt-ott megrögzött rossz szokásai, fattyú kinövései vannak: de jóra való hajlama, fogékonysága, természetes ügyessége sehol sem hiányzik, csak lennének kik hajlítanák, oktatnák, egyengetnék; kik nem tartanák ranguk alattinak közük elegendni, s példával is hatni.”⁸
- Egy elmarasztaló véleményt is találtam: „...ezen kevert (*értsd: soknemzetiségű – a szerk.*) nép előtt igen kevés becsülete van az itt lakó mintegy nyolcezernyi magyarnak, kiktől – úgy röviden megvallva – tartanak, nem másért, hanem mert ezen kedves ma-

⁶ Foki-Solymár-Szöts: Források a bukovinai székelyekről 72. o. (Babits Kiadó – Szekszárd -2000)/Bálint Gyula, 1858., 60. szám. 4. p.)

⁷ Im.. 79. oldal /Bálint Gyula, 1858., 61. szám. 5. p.)

⁸ Im.. 79. oldal /Bálint Gyula, 1858., 61. szám. 5. p.)

gyar testvéreink szeretnek a más ökrének vagy tehenének húsából jóllakni.”⁹

- Ugyanezen tollból származó vélemény, hogy „...az itt lakó magyar nép igen szorgalmas, dolgos, élénk eszű, többnyire mindnyájan tudnak a faragáshoz, a faházak építéséhez, szekércsináláshoz, sőt csizmadiasághoz, szabósághoz, szűcsmesterséghez is többen értenek.”¹⁰

Igaz ugyan, hogy a felvillantott képek másfél évszázadosak, ám lényegében száz évvel később is helytállóak voltak. Ebben a munkában a hiteles interjúalanyok közlése nyomán megerősíthetjük, hogy a körülmények miatt, és a lehetőségei szerint ez a népcsoport az orvosláshoz is értett, bár néhány gyógyítási módszerük a racionalitás talajáról a hiedelem síkjába helyeződött. Ennek oka szintén egy idézettel igazolható: „...babonának, sárkánynak, kísértetnek igen hisznek...”¹¹ „... A betegségek meggyógyítását a mennyei szent atya akaratjára bízzák, az orvosok segíthetési erejének semmi hitelt nem adnak...”¹² Van ennek kézzelfoghatóbb oka is. Egy odavetett félmondatból tudhatjuk, hogy „...hát ott nem lehetett gyógyítani. Hogyha akartak valakit orvoshoz vinni, hát egy hétig kellett az a szegén ember dógozzon, hogy tuggya az orvost kihozni az a fuvaros. Mást nem tehetett...”¹³ Vagy egy másik idézet egy adatközlőnkől: „...s osztá’ az öregasszonyok amit tudtak, mindénkin segítettek. Mert ott hëjába szaladtunk orvoshoz. Ott a patikus ës kimënt réggel, szëdte a izét... a mindënfajta virágot. Ö csinálta a... ö adott nekünk gyógyszërt. Csak mëg kellett mongyuk, hogy hol fáj... Szíved fáj, vaj mejjed fáj, vaj a hátod fáj? – ...ö mán tudta úgy, mint az orvos. Olyan gyógyszëreket adott a patikárus nekünk. Így ëldëgëltünk.”¹⁴

A legegyszerűbb módszer: „A vézna betegës gyermek nevét kicserëlték. Akkor meggyógyult. Nem betegëskëdëtt tovább. Mëgtért a betegëse. A betegëse elhagyta.”¹⁵

⁹ Im.. 80. oldal /Göndöcs Lajos, 1858., 490-491. p.)

¹⁰ Im. 82. oldal /Göndöcs Lajos, 1959., 163. p.)

¹¹ Im. 82. oldal /Göndöcs Lajos, 1959., 163-164. p.)

¹² Im. 85. oldal /Göndöcs Lajos, 1959., 164. p.)

¹³ Sebestyén Ádám: Népi gyógyászat a bukovinai székely falvakban /kézirat/ Istensegíts-68.

¹⁴ Adatközlő: Szóts Boldizsár (75 éves) Hadikfalva

¹⁵ Uo. /Andrásfalva-51. oldal

A praktikák között több mesébe illő ötlet is található; így pl. álmot loptak a disznyótól, vagy viszketegség ellen vadházasságban élők ágyából szalmát kellett lopni, s aztán azt vissza is kellett ugyanoda lopni; ám ha a tyúk nem tojott meg, arra is van ötletük: „...s fejleg belévertük a fejít a csizmaszárába, hogy tójjon még!”¹⁶

A különös gyógyítási módszerek mindegyikét nem találhatták ki saját maguk. Találtunk egyező adatokat a moldvai csángóknál pl. hangyabolyt főzött a lábfájására¹⁷ vagy a földikutyát (Spalax typhus) megölő ember ujjai gyógyításra alkalmasak.¹⁸ További példákat sorolhatnánk a szépasszonyokról, a villámsújtott emberről, s még sok egyébéről.

Sorsuk évtizedeken keresztül igen sanyarú. Érik őket ínséges esztendők. Az 1865-66-os éhínségről és a koleráról a népi emlékezetre támaszkodva a Bukovinából Dévára kirajzott László János írt megrázó összefoglalót.¹⁹

Megrendítő Druzbáczy istensegítsi pap beszámolója az éhínségről. „...szívem majd megszakad, midőn látom a szerencsétleneket, kiknek 3-4 napig sincs mit enniök. Többnyire mindenféle burjánnal élnek, czihart, csipkét, gyökeret s mindenféle füvet vízzel forróznak(!) s úgy eszik kenyér nélkül.”²⁰

Igen szélsőséges körülmények között éltek, és nehéz helyzeteket túlélték. Sok módszert hoztak magukkal a Székelyföldről, átvettek a környezetükben élő más nemzetiségű népektől, vagy találtak ki saját maguk a keserűségükben. Végül is ezek a módszerek részben eredményesnek bizonyultak, mert a létszámuk – az igen nagyszámú gyermekhalandóság ellenére – folyamatosan gyarapodott; pl. ennek következménye az 1883-as al-dunai kirajzás és a többi későbbi kivándorlás.

Az eredményes gyógyító praktikák alkalmazását ennek ellenére nem ajánlom a mai körülmények között felújítani! – még akkor sem, ha egyikben-másikban van valami...

¹⁶ Uo./Hadikfalva-104. oldal

¹⁷ Halász Péter: A moldvai csángó magyarok hiedelmei (Generál Press Kiadó – Budapest 2005. 117. o.)

¹⁸ Sebestyén Ádám: Népi gyógyászat a bukovinai székely falvakban /kézirat/ (115. oldal)

¹⁹ Uo./aldunai székelyek 154-155. oldal

²⁰ Im. 139. oldal

BETEGSÉGEK GYÓGYÍTÁSA

Füben, fában orvosság, vagy kutyaharapást szőrivel ... – tartják a szólások. Bukovinában éltek e lehetőségekkel, mert a földben, a vizekben, az élő- és élettelen világban, sőt a babonás világban is orvosságra leltek. A veszett kutya harapását tényleg elégetett és zsírral kevert kutyaszőrrel, s még mással gyógyították. Azt gondolták, hogy mindenre használ a bűdösispirt, de egyéb praktikákat is tudtak. Rendre bemutatjuk, hogy milyen betegségek sanyargatták a Bukovinában élt vagy az onnan kirajzolt egyszerű embereket, s azt is, hogy tapasztalataik alapján hogyan találnak megoldásokat. Mert találtak, hiszen többnyire a betegségekbe nem pusztultak bele.

Megjegyzem, hogy az alább felsorolt betegségek gyógyításának módszerei minden bukovinai faluban – de a kirajzás során alakult székely településeken is (pl. Déván, az aldunai községekben) – a közösségi tudat részét képezték, vagyis nem csak a bábaasszony tudta a gyógymódokat. Példaként írom, hogy gyermekkoromban szüleim szükség esetén rajtunk gyermekeken is alkalmaztak néhány otthon gyakorolt, itt lejegyzett gyógyítási módot – bár az orvosnak is megmutatták. S ez ma sincs másként.

A közelmúltban Kakasdon az apámnak a népi gyógyászatról készített gyűjtéséről tartottam tájékoztatást, ahol a közönség folyamatosan megerősítette az esetpéldákat, az ebben a könyvben lejegyzett gyógyító eljárásokat.

Édesapám, Sebestyén Ádám „Embergyógyászat a bukovinai székely falvakban” című pályamunkája hozzáférhető teljes terjedelemben írásban és hangkazettákon az Orvostörténeti Múzeumban, valamint a Wosinszky Mór Múzeumban Szekszárdon. Ez a gyűjtés a munkám eredményeként letölthető az Internetről. Ebben a könyvben az eredeti gyűjtés teljes szöveganyaga változtatás nélkül megjelenik.

A betegségekről készített táblázatokban betűrend szerint csoportosítottuk a gyűjtési helyszíneken elhangzott megszólalásokat. Kakasdon két alkalommal készült felvétel az andrásfalvi, Majoson az istensegítsi, Kétyen és Hímesházán a hadikfalvi, Bátaszéken a józseffalvi és Székelykevéen az aldunai gyógyító praktikákról készültek magnetofon felvételek, amelyek pontos lejegyzése képezi

az Országos Néprajzi- és Nyelvjárési Gyűjtőpályázaton I. díjat nyert pályamunka anyagát.

Sebestyén Ádám eredeti munkájában a 40 adatközlő személy adatai visszakereshetők. Itt minden betegségre mondott válasz, és a példaként hozott eset alapján megtudja, hogy melyik községből származott az adat, továbbá azt is, hogy a néprajzi gyűjtés eredeti anyag hányadik oldalán találja meg az információt. Az embergyógyászat mellett az állatok gyógyításáról is olvashat a gyűjtemény utolsó részében.

Jelen összeállítás lehetőséget ad arra, hogy összehasonlítást tegyen helységenként az egyes betegségek gyógyításánál követett eljárás módok azonosságára vagy különbözőségére. Az aldunai gyógymódokban a bukovinaitól eltérő földrajzi környezet miatt más termékeket is bevonnak a gyógyhatásúak közé, így pl. a birsalma héja és magja, a petrezselyemzöldje vagy a fürjzsír.

Forrás jellegű szöveggént az eredeti anyagban kiejtés szerinti rögzítés történt. Tehát a hangzás pontos lejegyzése ebben az összeállításban sem minősül helyesírási hibának. Ennek a beszédmódnak hangulata és íze van. A lejegyzésben igyekeztünk ez is érzékeltetni.

Ez a tematikus gyűjtés egy utolsó fénykép és ténykép a bukovinai világról. Egyszerű életük abból állt, hogy éltek, dolgoztak, közben emberi boldogságra törekedtek, a maguk módján szórakoztak, és eközben megteremtették sajátos viszonyaikat, amelyet ma bukovinai székely hagyományként örzünk.

Dolgoztak a földeken és Móduvában; az emberek tavasztól ősziig fuvarba jártak, azután a Havasokba tőkére mentek. Az emberek éltek, dolgoztak; télen a guzsalyasban fontak, szóttek, hímeztek, és házasodtak, barátkoztak. Az elbeszélések láttatni engedik az egyszerű létért folytatott hétköznapi keserű küzdelmeit, megmutatják az egyszerű emberek helyzetfelismerő képességét, leleményességét és sokoldalúságát az egészség helyreállításának megoldásában is.

Végezetül teljes terjedelmében álljon itt Sebestyén Ádám dolgozatának előszava:

A bukovinai székelyek féltek a betegségektől, mert a nagybeteg állapotán csak nagyon ritkán tudtak segíteni.

Orvos nélkül az egyszerű gyógymódok, babonás gyógyító eljárások, az imádkozások csak a legritkább esetben segítettek. A kisebb betegségeket azonban orvos beavatkozása nélkül is gyógyfüvek, vagy babonás hit segítségével igen hatásosan gyógyították. Bukovinában mind a szántóföldeken, mind a réteken, legelőkön és erdőkben a gyógyfüveket fel lehetett lelni, de gyógyított a föld zsírja (penész-szerűség a földben), a pókháló és a falról lekapart mész is.

1973. augusztusában részt vettem az Önkéntes Néprajzi és Nyelvjárási Gyűjtők VI. Országos Találkozóján Sárospatakon. Mivel engem minden érdekelt, a sárospataki nagytemplom belsejét is megtekintettem. A vezető nyilván a plébánia egyik káplánja lehetett, egyik mellékkórusba is felvezetett. Itt régi muzeális dolgokat láttunk. Amint ott nézelődtem, egy a falon függő kis táblácskán e néhány mondat volt olvasható: "Ha a fejben sok nedv gyűlik össze, elhomályosodik a látás, nehéz lesz az ember feje, fájnak a halántékok, zúg a fül, az orr eldugul, ilyenkor főzz édes borban szép gyökeret vagy fahéjat, és reggel ezzel gargalizálj!"

Egy másik rövid leírás, melyet szintén lejegyeztem. Így szólt: „Akinék a szeme könnyezik, fejrőröm és tojásfehérje keverékével borogassa!”

E néhány gyógymód leírásán elgondolkodtam, hiszen e módon gyógyítottak a bukovinai székely falvakban is a régi öregek: szentelt burjánnyokkal (gazok, füvek), borban és pálinkában érlelt gyökérfélékkel, és a tojás zsírjával.

Jelen munkám Dr. Diószegi Vilmos „Betegség jegyzéke a népi embergyógyászat gyűjtéséhez” című kérdőíve nyomán, az ebben lévő győgleírás alapján született meg.

Az első népi embergyógyászattal foglalkozó – a mintegy 65 oldalnyi – gyűjtésemet 1975-ben az Orvostörténeti Múzeumnak küldtem el „Embergyógyászat a bukovinai Andrásfalván” címmel. „A népi gyógyászzal tovább foglalkozva a bukovinai Istensegítség, Hadikfalva és Józseffalva népi gyógyászatát is megmentettem, ill. magnószalagra felvettem. E felvételemet 10 db magnókazettán dr. Antall Józsefnek, az Orvostörténeti Múzeum főigazgatójának 1987. nyarán – Szekszárdon, a népi gyógyászzal foglalkozó ülésen – tájékoztatás végett átadtam.

Közben az 1883-ban Bukovinából kivándorolt aldunai széke-
lyek körében lévő Székelykeve *(a volt Jugoszlávia területén van – a
szerk.)* lakóinak népi embergyógyászatát is sikerült egy nénivel elbe-
szélgetve magnószalagra felvennem. S így – mivel megnövekedett a
gyógyítások gyűjtésének száma –, úgy döntöttem, hogy a teljes
anyagot a szekszárdi Wosinsky Mór Múzeumba és a Néprajzi Mú-
zeumba is eljuttatom. Úgy érzem, ezen gyűjtéssel mindkét he-
lyen némi szolgálatot teszek” – írta pályamunkája előszavában
Sebestyén Ádám.

I. FEJEZET

HIEDELMEK KÜLÖNÖS CSELEKVÉSEK

Álmod loptak a disznótól

Javallat: sírós gyermeknek (adatközlő: 13) Ha valamelyik gyermeknek nem volt álma, éjjel sírt, akkor azt mondták, ezt nem orvoshoz kell vinni, hanem a disznótól kell álmodni lopni. Így akkor az egyik asszon, az anyja, vagy az apja, valamelyik kimént. Csak azt úgy kellött megcsinálni, hogy a disznó fél ne ébredjen. Ahogy a disznó aludt, feküdt a szalmába, akkor a disznó alól elloptak egy marék szalmát. S azt bétették a síró kisgyermék feje alá. Azt mondták, ez a legjobb gyógyszer. ...és így akkor a kisgyermék már tudott aludni. Azt mondták, evvel álmod loptak a disznótól.

A tyúk, hogy tójjon meg

Javallat: nem tojik a tyúk (adatközlő: 02) ...a tyúk nem tojt meg, s fejeleg belévertük a fejit a csizmaszárába, hogy tójjon meg! –...*van ilyen gyógyszer?* – Përsze.

A föld kihúzza

Javallat: villámcsapás (adatközlő: 14) ...hogya valakit ér, akkor földbe kell beléásni. S akkor az a föld kihúzza azt, ami éri. Me't olyan lesz mind a füst. Mindha befüstölték vóna.

Mikor menyén a vécére, egyék

Javallat: árpa a szemén (adatközlő: 21) Aszongyák, – hogy mondták? ... kinek hogya árpa van a szemén, – mikor menyén a vécére, egyék. Soha, soha, sose lesz árpa.

Szoptatós anya fájós melle

Javallat: csicsfájás (adatközlő: 05) ...még osztá' elaluttunk. S akkor a sok tej benne vót, s rëjafeküttünk, s azt mëgnyomtuk. S akkor akkora lëtt a mejjem. Mit csináljak...? Úgy fájt, hogy a csillagocskákot láttam. Akkor elévëttük a csizmaszárát, s beléráztuk. Hát azt mondták, hogy azt rázzuk belé úgy, mintha tënne belé oda a csizmaszárába a kicsit. S akkor elmúlott.

Nem kentem én sém-mivel se... s utánna még szoptattam a gyerekekét, – me’ nekém gyere-kém vót.

Javallat: csicsfájás (adatközlő: 08) Csicsfájás. Hát az öregék ahogy mondták, azzal gyógyítottuk. A csizma szárába belé... – háromszor beléverte az illető a mejjit, s elköpdöste. Vagy pedig elmént, s a láda födelét fëlemelte, s háromszor odacsíptette, s elköpdöste, s attól elmúlott. ...vaj az ajtónyílásra is odanyomogatta.

Megszopták egymást...

Javallat: csicsfájás (adatközlő: 22) ...csicsfájásra. Odahíttá Brigitát, s addig szoptatták egymást, hogy ángyomnak így jött nē...! ...mert még vót imá’ félig halva... Abba se szín nem vót, ...a csicsék annyira fájtak. S Brigitta ...– az és asszon vót, én néztem, hogy a hombár hátához mēntek, s én a csürbe végeztem az én dógomot... – ...hogymit csináltak...?

Megkenték menstra vérrel

Javallat: szemölcs (adatközlő: 08) A szemölcsöt megkenték mēnstra vérrel, s meggyógyult. Én mással próbáltam, de amivel én próbáltam... Nekém itt és vót ikrēs, s itt akkora vót, hogy az ujjamot nem tudtam behajtani. S anyámnak kimosatták a mēnstruás ruháját velem, s elszárodott...

Javallat: szemölcs (adatközlő: 08) De még vérrel és kentük. Az legjobbban használt. – *Milyen vér?* – Méhvér. Mēnstrál-, asszonyvér. A kicsikékét, hogy ne tudjanak róla, azzal bolondították, hogy egérvérrel kenik.

Pacalba rakás

Javallat: gyomorból a csont eltávolítása (adatközlő: 22) ...szēnt Péter napján búcsú vót Andrásfalván, s a fiatalok elmēntek a búcsúra, s mamája a cubókot odaadta... – a csürke cubókot... – s azt a vékon szált, ami mellette van a csont mellett, a gyermek lenyelte, s négy hétig kēnlódott a gyermek, míg kiemésztett. A negyedik hétbe azt mondta édesanyám, hogy nem kell tovább hagyni! Orbán Irásnéval elmēntek fél a húsvágóhoz. Az elvágta a marhát. –...hogymekkora vót, nem tudom. A pacalát megvették, melegen haza jēs hozták, s a gyermeket belétették, belécsavarták, s kidobták a ganyéra. Az apjával ásattak egy gödröt, – kicsi gödörkét – s oda belétették. Hogy három óra

hosszáig vót benne, vagy négyig, azt nem tudom megmondani. A gyerek benne vót a ganyéba, s a pacalba. Kivették, s megfērészítették s megmosták, s a pacalt a vizen elcsapták... A gyereket újból tették. Ez vót egy egész nap, s egy egész éj-jel... Mikor annak vót harmad napján... egy csontot kiemész-tett a gyomrából. Négy hétig virrasztották.

A gyomorfájást ezt úgy lehet gondolni, aki nem tudja megmon-dani, annak az orvos se kapja még a helyit.

Ástak egy gödröt, belétették a gyermeket...

Javallat: felfújódás (adatközlő: 01)

Felfújódást régi anyáink... – ...ősanyáink ha gyermekeik fël-fújódtak, ástak egy gödröt, belétették a gyermeket, és egy pár lapát földet a gyomra körül tartottak, – ...és egy jó félóra után kihúzták. – ...és azután a fújódás lepadott.

Kehelybe nézetés

Javallat: sárigság (adatközlő: 30) ...mikor gyermekék, vagy akárki, ha sárigságba esett, akkor elméntek a tēmplomba, megkérték a sekrēstyést, hogy lēgyen szíves odaadni a kehelyt – ami van a tēmplomba – s abba nézették bele.

Javallat: sárigság (adatközlő: 29)...a sárigság ellen a betegēt ke-helybe nézették, rajviaszból formált pohárból itatták.

Javallat: sárigság (adatközlő: 20) ...epe betegség a sárgaság. El-méntek a tēmplomba, és a kehelybe belelélekzettek. Ezzel szok-ták gyógyítani. De hiába, ez nem használt sēmmi se...

Sárgarépát kifúrni s...

Javallat: sárgaság (adatközlő: 04) S akkor azt is mondta, hogy ilyen sárgarépát kifúrni, és közbe az ízjít...(?) megkenni, hogy a cernát kösse rēja, hogy az fogja meg, hogy ne essen le. S azt es napfëljött előtt, az éjjeli húgyot pisálja belé, s vigye fël a padlásra a kéménybe, s eressze le. Így egy boton kērésztil azt a cernát húzza belé, s amire az a pisi megszárad, az a sárgaság kiményen belőle. mert olyan sárga vót, mintha meg lett vóna festve. ...és egészer csak mondom az embérnek, mondom, hogy ...hallja, most kēnd nem sárga! Aszongya nem. S mon-dom... bizan nem... – ...a szēmei is mind sárga vót...

Aszongya hozdad ide a tükröt, – aszongya hogy nézzem meg.

S odavittem a tükröt, s belénézett s aszongya jaj, hát én nem vagyok most sárga. Isten bizan, hogy ez használt.

Füstre teszik

Javallat: kankó, trippër (adatközlő: 20) ...az élyeneket füstre szokták tenni. Három hétig tartották a füstön. Az embert és, s az asszont és. Ki élyenbe beléesett. Ha kibírta azt a füstöt. Egy orvosság volt, és három hétig nem vót szabad az ágyból leszállni. S ha kibírta a három hetet, akkor meggyógyult. S ha nem bírta ki, belepusztult. Így szokták gyógyítani.

Oltás ganyélével

Javallat: alkohol meggyulladás (adatközlő: 30) ... ha erős pálinkát ivutt, sokat, s kigyúlt a toroka valakinek, hát régén mindig úgy halltuk az öregebb szülőkötől, hogy ganyélevet öntöttek bé a szájába. Az ótotta le a torkát. Így kékén jött ki, mintha láng jött volna, kékén jött ki a torkán.

Javallat: alkohol meggyulladás (adatközlő: 08) Száj-, torok kigyulladás. – *Ha valakinek a szája kigyulladt a pálinkától, alkoholtól?* – Annak nagyon rosszul csinálták. Lóganyét csavartak a szájába, hogy minden mënnyen ki. Bizan isten...

S még ott, ahol vótam Erdélybe, az útkaparó nagyon berugott, s a juhász belépisált a szájába, hogy hánnya ki a szájából.

Zabolát vegye a szájába

Javallat: zabolá (adatközlő: 38) ...azt mondták, kinek zabolája vót, hogy a lovakot ha kifogja, a zabolát vegye bé a szájába, s rágja még háromszor, s akkor az elmúlik. Hogy igaz vót-é...? – ... *de aszongyák elmúlott.* – Az, hogy elmúlott, s vagy nem, de azt tudom, hogy egy embernek vót... Azt mondták, hogy nem szabad egy bögréből egy másik után inni, mert ragályos. Akkor élyen zabolás lesz, mind a ló... S akkor bevette a zabolát, s még mondtuk úgy csúfságból, hogy mán téggyünk gyeplót is, hogy ránciká'juk még a szája szélit, hogy zabolás. Így elmúlott.

Javallat:: pállott száj (adatközlő: 08) – Pállot száját mivel...? Kicsi lëjánka vótam, s lehet még most és látszik a szájom széje... Anyámot arra tanyították, hogy a lózabolát melegén adja a szájomba. S rézgálicval megkenni a száját.

Átnézés a gödlikon

Javallat: árpa a szemén (adatközlő: 29)...Mikor küssebbek vótunk, akkor ha lëtt árpa a szemünkön, akkor az öregëk ki-küldtek, hogy keressünk ëgy olyan dëszkát a kerítésnél, ahol luk van. ...az a bog ki van esve, s van olyan luk... Azon a lukon nézzünk át, ...kërsztül. S akkor mëgjó a szemünk. Hát mëgcsináltuk, s aztán mëgjött...

Javallat: árpa a szemén. (adatközlő: 08) Mivel gyógyították? Azt azzal gyógyították, hogy gödlikon kërsztül köpködött kilencszer. – Mi az a gödlik? Az a dëszkán van, az a boglik. S aztán mëgnyomogatták a kënyérkével, s átdobták.

Ejesztés

Javallat: hidegrázástól (adatközlő: 13) ...a beteg nem is vëtte észre, mikor a mellette való (embër) ëgy vödör hideg vizet a nyakába öntött. Így, hogy ez annyira mëgëjedett tölle, hogy rögtön elhagyta a rázás.

Javallat: hidegrázás (adatközlő: 21) ...a másikat mëg këllëtt ëjesztëni, valahogy úgy, hogy ëgy vödör vizet ráöntëni, hogy ëjedgyën mëg. S elhatta, akit elhagyott... De a' más... – sokféle hidegrázás vót – a más... biza këllëtt forduljon orvoshoz.

Javallat: hidegrázás (adatközlő: 22)...a hidegrázást mëg azzal is lehet védeni...– aszonták –, hogy égés van! s úgy mëgëjedett, hogy a kertbe hátrafutott nálunk, s aszongya – hol az égés? ...s úgy mëgëjedett... Pál István úgy mëgëjedett, hogy a kertbe hátrafutott nálunk, s aszongya hol az égés? Há' mondom – ki mondta? Hát azt mondták, hogy égés van! S ezzel gyógyult mëg. Erre én emlékszëk. Én nagy gyerek vótam.

Javallat: csuklás ellen (adatközlő: 29) ...csuklás ellen vizet inni, vaj mëgëjesztëni.

Javallat: csuklás ellen (adatközlő: 10) Mëgijesztëtték. Úgy mondták, hogy emlégetnek, ...mit csiklasz? S avval elhagyta.

Bömbös...

*Javallat: a gyermek szopásról való leszoktatása (adatközlő: 08). Mikor a gyermëket választották el, mivel ijesztëtték mëg? Kefët tettünk ide, s a kis kezit odavertük. Itt a bömbös...!
– ... s úgy mëgëjedett.*

Erőszakot tett magán...

Javallat: hidegrázás (adatközlő: 05) ...a férjemöt rázta a hideg sokáig. S akkor ő erőszakot tett, hogy mikor a hidegrázás jött, –...me' minden nap megvót egy időpont, hogy mikor kezdte a hideg rázni... Akkor ő felötözött azelőtt, s akkor ő addig ment, hogy – aszongya – má' úgy el vót fáradva, hogy csak egy pillanatig állott vóna még, abba helybe kirázta vóna a hideg. Osztán erőszakot csinált, s többet sose rázta a hideg. De sokáig rázta. Sokáig, hogy imán nem tudták, hogy mit csináljanak vele. S aztán ezzel meggyógyult. S többet sohase rázta ki.

Lófej az istálló falán

Javallat: szépasszony nyomása ellen (adatközlő: 20) ...a szépasszonyokról... Istállóba lófejet használtak. Majdnem minden istállóba lófejet tartottak annak a jeléül, hogy a szépasszonyok a lovaknak a hajjot bé nem fonnyák.

Akkor is volt, igén... ..és akkor ezek nyergelték a lovat. Nyergelték. A lovon észre lehetett venni, és teljesen a hajj össze vót fonva.

Javallat: szépasszony nyomása ellen (adatközlő: 11) Hallottam, hogy a fejrasszonyok lovagoltak a lovon egész éjjel. Szóval kéndtëknél fejr asszonyok voltak, – ... nem szépasszonyok... – Józseffalván?

Igén. S akkor apám Újév éjszakáján egy láncot úgy félnyújtott az istálló ajtajába. Kérdztük, hogy minek tette oda? Nem akarta megmondani. Ez azért vót, hogy a fejrasszonyok ne lovagolják a lovakot. Akkor még lókoponyát és akasztott a falra... az istálló falára. Azzal a láncval próbálta megakadályozni, hogy a fejrasszonyok ne jőjjenek be.

Mëgsütögetés

Javallat: vaktetű (adatközlő: 13) A vaktetű olyan vót, hogy egy nagy gömbölyű csomó lett az embërnek a talpán, vagy a talpa oldalán, vagy a lábujjkáin, ...és az olyan irgalmatlanul viszketett. Azt súrolta, s alunni sem tudott. Osztán ennek az vót a legjobb orvossága, hogy akinek ilyen vaktetűs talpa vót, arra ahol vót az a kis csomócska, és ilyen rëttenetësën viszketett, egy párszor mëgsütötték, jól odanyomták, mëgsúrolták, és lassan az eloszlott.

Aggos gyermek főzése

*Javallat: aggos gyermek (adatközlő: 29) ...*aztán a kicsikék, ha megaggosodtak betegék vótak, akkor csak és vót egy olyan öregasszony, hogy kifőzte. Az úgy történt, hogy az asszon amelyik kifőzte, az éjjel pontosan éjfélkor, mēnt forgácsot gyűjteni a szomszédba, de három helyről, úgy kellett lopja azt a forgácsot, hogy másnapra reggelre lēgyen az a forgács annyi, hogy azt a vizet mēg tudja melegíteni, melybe megfērēsztette a gyermekēt, a kicsikēt. S mind fērēsztette azt a kicsikēt, akkor másik három nő... – egy névén kellett, hogy szerepēljenek... – s azok háromszor mēg kellett kerüljék azt a házat, ahol azt a kicsikēt fērēsztették. Ęgyszer egy hétēn. S azt három hétig csinálták.

– *S valamit mondtak-ē egymásnak?*

– Hát ezek némába mēntek, hogy kerüljék az épületēt, a házat. ...és az az asszony kellett imádkozzon, amikor mēnt fát lopni. ...és amikor fērēsztette a kicsikēt... és ha életre való vót, az a három hét alatt mēgjött. ...és ha halálra való vót, azon a három hét alatt mēghót a kicsike. ...és így a gyermek három hét alatt úgy helyrejött, hogy nem vót sēmmi baja.

*Javallat: aggos gyermek (adatközlő: 13) ...*Hát az aggos gyermek olyan vót, aki nem fejlődött egyáltalán. De ha nem fejlődött, akkor azt mondták... kell keresni kilenc asszont. Ez a kilenc asszon el kellett éjszaka éjfélkor mēnnyēn kilenc házhoz. És mindēn favágótōke alól forgácsot gyűjtsön.

Így ez a kilenc asszony, amikor a forgácsot ēsszegyűjtötte, akkor egy nagy űstbe tüzet tettek, az űstbe vizet. És amikor az a víz melegēdēt, akkor azok az asszonyok mēg az űstöt körbejárták. ...és a kicsit mikor belētették abba a meleg vízbe, akkor mindig mondták, hogy kōvér lēgyen mint a hāj. ...és addig mondták, amíg alaposan jól átfūrōsztötték. És ezt kilenc éjszaka kellett mēgcsinálni. Azt mondták, ezzel majd a kicsi fēlgyógyul. ...ēn nem tudom mēgmondani. Ezeknek a kilenc asszonynak aki ezt csinálta, ezeknek mind egy nevezetűnek kellett lēnni, és nem vót szabad egyebet sēmmit beszélgetni, csak mindig erről, amíg ezt végezték.

Aggos gyermek sütése

Javallat: aggos gyermek (adatközlő: 20) ...aggos gyermekét a kemencében, mikor a legjobban égött a tűz, akkor a gyermekét a lapátra tették, s akkor úgy tettek háromszor, mintha a gyermekét dobták volna bé a kemencébe. A szomszédasszon jött bé, s kérdezte, hogy mit sütsz? Felelet: aggot sütök.

Háromszor próbálta az aggos gyermekét bévetni, akkor imádkozott reja, és így lett vége. Kemencébe begyújtottak, s csak úgy tettek, mintha tették volna bé. Az agg sütését megbeszéltek melyik nap legyen az, és arra a napra a kemencébe tüzet tettek, és jól kihevítették a kemencét. S akkor jött az asszon, s kérdezte, hogy mit sütsz? Aszongya vissza az anya... – ki má' a lapáton vót, ...aggot sütök... – aszongya –...és akkor háromszor próbálta bétenni a kemencébe, és imádkozott az asszon, aki bėjött, hogy mit süt. ...és így lett megsütve az agg.

- *Volt haszna, meggyógyult?*
- Dehogyan volt haszna!

Keresetlen kutyafej a feresztő vízben

Javallat: aggos gyermek (adatközlő: 33) ...mondta valaki, ...égy öregasszon, hogy hátha kapunk vaj egy keresetlen kutyafejet valahol, csontot –...ugyē a kutya fejit, akkor aztat tēgyük forró vízbe, s a kicsikét fērēsszük mēg benne...

Isten bizan igaz...! S én addig lēánka vótam, s a Porondon laktunk közel. Jártam ide, jártam ide, s... De nem kerestem én a kutyafejet... Hát tuggya fene, ...valamijétt úgy bémēntem virágocskát szēdni. Égy akkora nagy kutyafej... Én mēgragadtam, s haza a kertēn kērēsztül... Anyunak odaadtam, s gyorsan odatētte a vödör vizet a lugzókandérkába, s odatēgyük s mēgfōzzük, ...s mēgfōzzük abba, abba az űstbe. Mēssze laktak, a templomon kívūl a nēnémék, s elszaladott valamelyik, s elhívta. S én addig mēgfōztem. S a kicsikét nēném mēgfērēsz-tette olyan gyēnge vízbe.

–...ugyē, olyan sovánka vót a kicsike. S mēgfērēsz-tette. –... s égy két-három napra a kicsike mēggyógyult. S osztán ez fēl vót nekēm örökké jegyēzve – ez a kutyafej. S mēggyógyult osztán a kutyafejtől a gyērēk.

Elköpdösés (falatka a nyelven és csicsfájás)

*Javallat: falatka a nyelven (adatközlő: 08) A falatot a nyelven...
Ó hát csak babonáskodtunk. Azt szoktuk mondani a falatkára:
Mikelefakele, ragadjon a Viró ném seggire!*

Javallat: falatka a nyelven (adatközlő: 36) ...s aztán mikor mondtuk, hogy jaj Istenem, falatka lett a nyelvem. Azt mondta a szomszédasszon gyorsan rá, hogy ragadjon a papné seggire!

Javallat: pattanás a nyelven (adatközlő: 02) ...ez úgy jött magától, ...hólyagocska lett. Erre csak azt mondták, hogy pü pü, ragadjon a papné seggire, s azzal elmúlt.

Javallat: csicsfájás (adatközlő: 05) ...még osztá' elaluttunk. S akkor a sok tej benne vót, s rëjafeküttünk, s azt mëgnyomtuk. ...Fëltöpdöstük, s akkor elmëntünk, s az ajtót kinyítottuk, mint-ha az ajtóval csiptetem volna be, s azt is eltöpdöstem. Mëggyógyult.

Megkerítették kövecskével

*Javallat: mandula, ha valakinek mandulája lett (adatközlő: 21)
Mëgkerítették kövecskével... Mondom, kivëtt a porondról ëgy üdös asszon ëgy kövecskét, s mëgkerítette, s eltöpdöste, s oda vissza jës tette. S mëgtért az, elmúlt. Valamit mondott közbe... – imádkozott. S mëgtért.*

Óöntés

Javallat: ijedségre (adatközlő: 29) ...azt a kicsit lefektették, és úgy, hogy ne lássa az a kicsi. Letakarták a szëmeit. És azt az ónot belétették a kalánba, és mëgolvasztották azt az ónot. S amikor eloldódott, jól elolvadott, úgy, hogy folyadék vót, akkor ëgy tányérba tettek hideg vizet, vagy ëgy tál hideg vizet, s akkor aztán az ónot beléöntötték a vízbe. S azt is kellett csinálni háromszor ëgymás után, és három-nëgy nap.

Javallat: mëgijedés, rosszbetegség (adatközlő: 30) ...ónot öntöttek úgy vízbe, imádkoztak rá, s mëg az is mëgjelënt, hogy mitől ëjedett mëg a gyermek, ha olyan betegség találta...

Igizet

Javallat: igizet (adatközlő: 01) igizés, szemverés. Szemverés. Azt saját magam örököltem, öreganyámtól megtanó'tam. A miatyánkot elmondtam, és akkor elvettem egy evőkanalat, és az evőkanálval két kanál vizet belemertem egy bögrébe.

S mikor én elmondtam a miatyánkot, utána a késvel háromszor kérésztet vettem a bögrére... – a vízre, és azt mondtam: szem mögnézte, szív mögszerette, szentlélek úristen vigasztald még a szem mögvert gyermekét! Ezt elmondtam háromszor... – és amikor ezt bevégeztem, akkor a bögréből átmértem egy másik kis bögrébe azt a vizet, és ha az a gyermek valóban még vót verve szemvel, a hét kanál vízből 11-12 kanál víz lett... Avval mosogattam a szemécskéjít, kezecskéjít, és a kis hasacskaját. ...és egy két óra múlva a gyermek pihenni tért. Szépén elaludt, és az igizés elmúlt. ...de azt háromszor kellett mögismételni. Napfélkeltek, napnyugtakor.

Javallat: igizet (adatközlő: 32) Azt mondták, kinek a szemöldöke összeér, az igizős. Ha a kisgyerékét mögigézték, akkor mondtak féllette három miatyánkot s három üdvözlégyét, s akkor odatar-tották a kisgyerékre azt az edényt, – ...azt a tálát, és akkor belétették a parazsat, de ólom is vót benne. Az mögolvadott, s úgy öntötték bele.

Vízvetés, önöntés teknő alatt

*Javallat: általános rosszullét (adatközlő: 29) ...hát métt kellett? ...azért, hogy hát betegség járta a gyermekét. Három hónapos, vaj négy hónapos vót, s tekenyő alá tették a gyermekét, és azon ónot öntöttek, s ónos vízzel feresztették. És akkor a gyermek helyrejött. Me' betegség járta a gyermekét. ...egyszër odaményék, s hát a tekenyő alatt a gyermek, s csattogtassa a tálba nanyám az ónot, s ónos vízzel mosta. Hát... akkor es imádkozott, s vizet vetett. *Hát mit imádkozott?* Három miatyánkot, három üdvözlét, s hiszékégyet. S félajalta az ő mögjavulására az imát. Mit tudom én, hogy mit mestérekedett... Ez ilyen vót... ez vót az orvosság. Hát úgy, ahogy vót a gyermek a pókába. Szóval... akkor a tekenyőt réjaborították.*

Vízvetet

Javallat: gyermek megigzés ellen (adatközlő: 30) ...elmondunk három miatyánkot, három üdvözlégyet, s egy hiszékégyet. S vettünk szenet a vízbe... három szem szenet belé... S akkor avval mëgmostuk a tenyerecskáját, a talpacskáját, a fejecskáját, hátul a nyakacsáját, s elaludt... S azt mondtuk, hogy attól gyógyult mëg. Amikor mostuk, akkor mondtuk, hogy kék szem, zöd szem, fekete szem mëgnézte, s Szëntlélek Úristen vigasztald mëg a lelkét benne! S akkor kivittük a vizet, s visszafelé félöntöttük a ház tetejire.

Javallat: hánya a Szënt Antal tüze (adatközlő: 03) ...vízvetés által is sok beteg mëggyógyult. A vízvetés így történt: egy kannácskába /bögrébe/ vizet tettek, az aljára kérésztét vettek és imádkoztak: Ó dicsőségös pádovai Szënt Antal, Jézus Krisztusnak leghívebb barátja könyörögj érette, ki hozzád mënekszik. Ezt háromszor ismételték.

A vízbe mindig egy szenecskét tettek. A vetettvízbe egy kis darab tiszta fejr ribancot belémártottak, s avval a rongyval mëgmosták a Szënt Antal tüze mindën részét, s azt többször mëgismételték.

Javallat: szemverésre, igizetre (adatközlő: 34) ...egy miatyánk, kilenc Üdvözlégy s egy Hiszékégyet mondtak. S akkor belétették a vízbe a kilenc égő szenet. Mëgmosás után kérésztét vettek a betegre, s mondták: Jézus születése előtt hëgyek nőttek, kövek nőttek. Jézus születése után mindënëk mëgtértek. Térjën mëg ezen a kicsikén és ez a betegség.

*Javallat: vízvetet (adatközlő: 20) ...miatyánkot kell mondani, s akkor üdvözlégyet. S amikor mongya, „gyümölcse Jézus”, ...akkor vetëm a vizet, én annak... – mint Szüz Mária vette Jézusnak a Jordán vizibe... Így három miatyánkot, három üdvözlégyet, s akkor egy hiszékégyet. S akkor félajánlja a vigasztaló szëntlélek úristennek a tisztélettyire. – A miatyánk s üdvözet után mikor mongyuk gyümölcse Jézus –, akkor belëmongyuk annak a nevit, akinek vessük. ...én mëg „világra” jës veték vizet. – *Ilyen volt-ë, hogy kék szem, zöd szem mëgnézte...?* – Igën vót... szem mëgnézte, szü’ mëgszerette, szëntlélek úristen légy vigasztalója.*

Szenes vizet vet

Javallat: igézés, amikor megigézték a gyereket (adatközlő: 08)
Amikor megigézték, akkor szenes vizet vetettünk, s imádkoztunk. Az anyósomtól én úgy tanultam, hogy vettem a vizet erdőnek ágából-bogából, mind Mária vetette Jézus Krisztusnak a Szent Joáchim kútjából.

Akkor imádkoztam egy miatyánkot, s akkor a gyufaszáלבól, amiből a vizet vetettem belédobtam a vízbe, s abból még egy szemecske sem maradt, – ...sëmmi – úgy lemënt. ...me' vitte a víz, gyufaszáלבól vettem a vizet, s belëmënt. S az... – mikor két miatyánk s két üdvözlëgy Máriát, s egy hiszëkégyet elimádkoztam, mindig egy-ëgy gyufaszál szemëcskét égettek, s belédobtam a vízbe, s mëgmostam az arcáját, s egyet ivutt belöle, s mëggyógyult.

Itt van egy lányunk, 19 évës, s bizan én már neki imá' többször kellëtt vessek, mert a munkahelyin egyik is, s a másik is elfújta a fejit, s mëgigézték. S én azt mondtam: szëm mëgnézte, szü' mëgszerette ezer angyal vígasztalja, s a boldogságos Szüz Mária. S akkor elköpdöste. S mëg újra háromszor ezt elmondani. S jól lett a gyerek... – mëggyógyult.

A vízvetés tudományának átadása

A tudomány átadása, vízvetés. Mondja csak el Èrzsì néni, a tudományt a gyógyításról hogy örökölték? (adatközlő: 29)

Hát nannyónak vót egy tehenye, s mëgbetegëdëtt. Nahát most mit csináljon? ...hát ő jës tudott vízvetni... Mit csináljon a tehennel? Istenëm! – aszongya – mit csináljon?

Hát... nem az övé vót, hanem Farkas Ferencé vót egy tehen, s az mëgbetegëdëtt, s nem tudott lábra állni, s ott búsultak, hogy mit csináljanak...? Fëlköti Farkasné Farkas Ferenc... – az ëdësanyját fëlköti: Anyoka keljën fël! ...nem tudom mit csináljak a tehennel. Mëg akar dögleni. Hát mit csináljak ëdës fiam? – aszongya –...vittem vizet neki ...mindën... – aszongya – hát mit csináljunk? ...fekszik s nem kel fël, mëg akar dögleni.

Hát akkor lefekszik, s hát ëgyszer szózatot hall. ...el ës alutt... – ...azt hitte, hogy a fia, Péter szóllott neki – aszongya, Anna, Anna, keljën fël! ...s mënnyën el ide s ide ehhez az asszonhoz, vettessën vizet! Mëgmonda, hogy kihëz... Mënnyën el Buta Ferinéhez, és vettessën vizet s a tehennye mëg... ...ha vizet vetet, ...mëg ma fëlkel a tehennye.

Istenem! ...éjjel van, mit csináljon? Hát én tudok vizetvetni... Nem baj – aszongya –...mennyen el ehhez az asszonhoz, s vetessén vele vizet...

Ésszeszédte magát Farkasné s félkelt, – me't ő bábosszon volt –, s elmént Buta Ferinéhez. S akkor békopogtat. ...éjjel mēnt el... – Máríka kelj fél! Mit akar?

– Kelj fél lējánka! ...eressz bé! Ideküdtek hozzád... Fēlkőt nannyó s béeresztette Farkasné. S akkor mēgkérdezte, mit akar?

– Vess vizet! me't szózatot halltam, ...hogya te vizetvetsz., akkor a tehenyünk mēgjő.

Aszongya: édes Annané, én nem tudok vizetvetni...

Aszongya: én mondom nekéd, s te... imádkozzunk... – aszongya, én mondom, hogy mit imádkozz. A vizet és... ...a szenet vesd belé a vízbe. Te vetéd mēg a vizet. Na, akkor hamar tüzet gyújtottak, s még sēprűfűágból... – s még azt és mēghatták, hogy miből vessén vizet. S akkor vetētt vizet éjjel... Éjjel vizetvetētt...

S Anna ném mondta, s nannyám... hát Buta Feriné... ő imádkozott úgy, ahogy mondta, ēgyik a másíknak átadta a vízvetést, ...a tudományt. S így mēgvették a vizet.

S azt mondta, akkor mēgmondták még az ablakon kērēsztül neki – Farkasnénak –, hogy ez az asszon mēgveti a vizet, s azon túl ő fog orvosolni s vizetvetni. ...Hasznos lēs az vízvetése. Na... akkor hazaviszi a vizet... – a vetēttvizet. S azt és mēgmondták, hogy hát a korpára öntsön vizet, s háromszor a tehen hátán végig vigye elé a fejihēz... háromszor, ...s akkor kērēsztbe jēs öntsön abból a vízből. S akkor azután a korpával... napféljött előtt korpával nyalassa fél...

Akkor napféljött előtt mēg és ētették s mēg és mosták, s rēggelre a tehen félkőt...

S ezēntúl nannyám vette a vizet. Onnantól Farkasné nem vette a vizet. S onnantól hasznos vót nannyónak a vízvetése.

Szóval a szózat által kapta mēg a tudomány átadást. Igēn... a tudományt.

Szóval hatott... Hát ő jēs tudott... –... Ő azt felelte ki az ablakon: Én vettem vizet a...

Nem baj, eriggy asszon el, azt mondták vissza neki, me't még a tehen lábára áll. ...s azt és mēgmonda... napféljött előtt lēgyēn a vízvetés, és korpával nyalassák fél, s máma a tehen mēg ēszik...

Félkőt a tehen és ett... Azóta minden állatnak vizetvetett nanyám s használt. Meggyógyult...

Nagypénteki fürdés a Szucsávában

Javallat: kelés megelőzésére. (adatközlő: 38) ...az embért nem öli a kelés egész évén keresztül.

Nagypénteken nálunk olyan szokás vót, hogy azt mondták a vénasszonyok, hogy aki elményén a Porondra, – úgy mondták Porond. a Szucsáva vizinek – , s hát aki megférédik azt nem öli a betegség. Sokszor olyan hideg vót, hogy bundába is megfáztunk. De háromszor belé kelltt borulni a vízbe, s onnan köveket venni fél. Én megpróbáltam belémenni, de annyira erőm nem vót, hogy visszajöjjek, hanem arra felé futtam..., valami bokros ágak vótak, de imán még vótam fagyva féligre. Most hát vissza kell jönni a Szucsáva vizin...! Nekirugaszkodtam, s keresztül úsztam valahogy. Ésszeszedtem a cókókot. Eldugtam mindenemet, mezítláb, meztelen, ahogy csak tudtam hazajöttem, futtam haza. S aszongya anyám, mi van veled? Mondom... többet sohase mēnyék el nagypénteken a Szucsáva vízibe. Majdnem megfagytam... Nem, hogy meggyógyuljak, hanem kész betegsēget csinálnak a vénasszonyok.

Ráolvasás

Javallat: árpa a szemēn (adatközlő: 29) Hát olvastak a szēmeikre úgy, hogy valamilyen galy vót, és azt meggyújtották, s égētt, füstölt. Nem égētt nagyon, hanem csak füstölt. ...és avval a füstvel megfüstölték a szemēt, s valamilyen imát mondtak rá. Mielőtt elszentült a nap. Este, napszentülte előtt. Háromszor három nap alatt. – Milyen imádságot mondtak? Nem árulták el, aki tudta.

Javallat: árpa a szemēn (adatközlő: 13) ...elejibe állott ēgy asszon két sarlóval, azt jó keményēn összefente ēgyikēt a másikval. Azt monda, arassa le az árpát. Közben addig vágta jobbra-balra a két sarlót össze-vissza, hogy megfordult és kijavult a szēme.

Javallat: árpa a szemēn (adatközlő: 29)...akinek árpa van a szemēn így gyógyítják: két sollót kērsztbe tettek, szentēltvizet hintettek rá és mondták... „az én árpám műljon el!”

Javallat: árpa a szemēn (adatközlő: 20) ...miatyánk, s Űdvözlēgy Máriát. A sollót félēje tettek s mondták: „Én tēgēdēt learatlak.”

A kút felé állították, s háromszor csinálták. S háromszor kellett belenézzen a kútba. ...közbe mikor csinálták, még mondták: „...learatlak s kévébe kötlek, s malomba viszlek, s megőröllek, s kényeret sütök belőled.”

Akkor még ezt és mondták: „...én learatlak, ésszekötlek, kévébe kötlek, kalángyába teszlek, ...akkor kicsépüllek, malomba viszlek, megőröllek, hazaviszlek, otthon megsütölek..., cipót, kényeret sütök belőled, s elfogyasztunk, megészünk”.

Javallat: árpa a szemén (adatközlő: 25) ...kilenc szem árpával, háromszor háromval, az árpát a szemén visszafelé körülkerítik, aratják. Utána a kútba dobják és mondják: „az én árpám akkor keljen ki, amikor ez az árpa kikel a kút vizibe”.

Javallat: árpa aratás (adatközlő: 08) Ha valakinek árpa lett a szemén? Learattuk. – *És ez, hogy történt?* Árpa lett a szemre, s akkor azt mondta, hogy ezt az árpát nekéd learatom. „Árpa téged learatlak, kévébe teszlek, békötözlek, kicsépüllek, s malomba viszlek, s kényeret sütök belőled, ...megészlek.” Háromszor kellett elmondani.

Javallat: árpa aratás a szemén (adatközlő: 01) Hát azt úgy szoktuk learatni, hogy... – mer’ a szemén nagyon kijött..., nagyon kijött az árpa és hegye vót neki... Akkor elvesszük a nagykest, amivel a kényeret szegjük meg. Háromszor megvágjuk a szemét kérésztbe, és avval a késnek a fokával megnyomkodjuk. Ezt elkezdjük mikor a nap félkelt, s mikor a nap leszöntült. ...és elmúlik az árpa. Szóval, kifolyik a genny.

Javallat: megeredt az ujjá (adatközlő: 13) ...akkor volt olyan embër, aki a kezit az ő kezibe vette, azt a fájós ujjat. Az olyan volt, hogy az ujjá megkékült. Azt mondták, hogy az ujjá megeredett, s a kezibe vette s olvasott. De hogy mit olvasott, azt nem tudta sënki. Hókusz-pókusz volt. Ha háromszor elmondta három nap alatt, akkor az ujjá megfordult, meggyógyult. De, hogy mit mondott...? – ...azt én se tudom.

Javallat: szemverés (adatközlő: 29) ...a szemverést, eltöpködték. Ptü, ptü, még nem igazlek!

Javallat: falatka a nyelvén (adatközlő: 26) ...a falatkát a nyelvén kényérdarabbal megnyomkodták, s a kutyanak dobták, és mondták: ragadjon a kutya szájára, vaj a seggire!

Javallat: falatka a nyelvén (adatközlő: 05) ...erre mű úgy mondtuk: „...ekelemekele, ragaggyon a papné seggire!...” S ezt elmondtuk háromszor, s elmúlt a nyelvről. El kellett háromszor köpdösní. Tényleg így volt. A köpködésnél úgy mondtuk, hogy ptü, ptü, ptü.

Javallat: falatka a nyelvén (adatközlő: 26) ...sokan így is mondták: „ekele-mekele, falat lett a nyelvemre, ragaggyon a papné seggire!”

Javallat: Pattanás a nyelvén (adatközlő: 11) Azt keshégyvel nyomkodták, s mondták: „Falat kele, mekele, szálljon a bíróné seggire“. Mëgnyomkodták és elmúlt. Nálunk a gyerekek így csináltak.

Ráimádkozás

Javallat: zabos gyerek (adatközlő: 38) ...vót olyan gyerek, aki nem fejlődött egyáltalán. Orvoshoz nem vitték. Úgy mondták: zabos gyerek... Hát három asszon összeállott, de a három asszonnak a neve csak mind Annából kellett álljon. Ezek háromszor még kellett kerüljék a házot... Hát megkerülték háromszor, s akkor visszajöttek, beméntek a szobába. Imádkoztak, s akkor elévették egy fél litër pálinkát s megitták. S a gyerek még ma jës él, ha még nem hót.

Javallat: fejfájásra (adatközlő: 21) ...nekem is fáj a fejem nagyon, mikor fiatal mënyecske vótam. Hát mit csináljunk? Azt mondták, mënnyék bé a porondra... a nagy vízre, ...de akit látok, ne szóljak neki, csak szótalán imádkozzak végig. S mikor bemëgyék, háromszor így öntsem a fejemre a vizet. S úgy csináltam, s a fejem mëggyógyult. De végig imádkoztam a miatyánk s az üdvözlëgy Máriát. Ezt kellett. Vëgig imádkoztam és vissza, de akivel találkoztam, nem szóltam neki.

Javallat: hánnya a Szënt Antal tüze (adatközlő: 03) ...a betegségét ráimádkozással is gyógyították. Kilenc miatyánkot, kilenc üdvözlëgyët, és egy hiszëkégyet mondtak a beteg fëlëtt, s ezt Szent Antal tisztelettyire ajánlták.

Javallat: hánnya a Szënt Antal tüze (adatközlő: 03) ...ëgy gyërtyácskát mëggyújtottak, s a Szënt Antal tüze körül körbe vitték. miatyánk, üdvözlëgy, hiszëkégyet mondtak, s Szënt Antalhoz fohászkoztak.

Javallat: Szént Antal tüze (adatközlő: 33) ...imádkoztak erre. S Szént Antal tiszteléttyire félajálták az imádságot.

Javallat: Szént Antal tüze (adatközlő: 08) Imádkoztak. Egy asszon mondta. Vót neki egy darab posztója, ...kék posztó. S arra gyűjtögetett láncokot. Ésszekötte karikácskákra... – vaj 15 darabot. S akkor rátette oda, s azzal a szentélt viaszgyertyával meggyújtotta. S akkor imádkozott s mondta: „Elindult Szént Antal, hetvenhét fiával, hetvenhét leányával. Kövek lettek, kövek nőttek, s mindén alávalók megtértek.”

S akkor a gyertyát megtérítette s lefújta. S meggyújtotta a csöpücskét. S meggyújtotta azt a csöpücskét, s a gyertyát lefújta, s füstölte azt az illetőt... s élyenekét mondott s imádkozott, s akkor elmúlt.

Javallat: Szént Antal tüze (adatközlő: 10) Viaszgyertyát tettek... – kettőt így össze, és akkor elmondták Szént Antalnak az imádságát.

Javallat: Szént Antal tüze (adatközlő: 22) ...akkor a bátyámnak mindig szokott lenni az a bőrbetegsége. Az arcán olyan csúful kijött, olyan hályog vörössesén... Azt javasolták az öreg-asszonyok, hogy erre csak imádkozni kell. Hát édesanyám meghítta, ...adott neki egy szakajtó lisztét, egy darab kolbászt vagy szalonnát... Egy nagykendőt elvettek, egy lepedőt, s letakarták a földig. S három szentéltgyertyát, ...amit szentél-tettek Vízkérészt napján, azt háromágba meggyújtotta, s elmonda, hogy Szént Antalnak imáadására Páduának városába mindének megindultak, ...és ez térjen meg! Pfü...! Szént Antal vidd vissza a gyerekét! S akkor megtöpdöste háromszor.

Ezt én... gyerek vótam, s mondom – édesanyám, a bátyám megnyuvadott a pokróc alatt, ...végyék le a fejről! Nem, mert a gyertyafüstöt félitta, bémént a testyibe vaj a lelkibe. S meggyógyult. Ezzel lett a gyógyítása.

Javallat: halálosan beteg gyermekre (adatközlő: 29) ...álmába megjelént egy fejr ruhás asszon, s mondta, hogy mit imádkozzon a nagybeteg halálos gyermek fölött. S a gyermek meggyógyult. De, hogy mit imádkozott, azt nem árulta el senkinek.

Javallat: gusa (adatközlő: 20) ...imádkoztak rēja. Visszafelé kerítették.

Javallat: fejfájás (adatközlő: 08) Réggel napfeljött előtt vizet mérített s imádkozott.

S a fejin hánta kérésztül a vizet. Attól-ë, mitől-ë, nem tudom..., de meggyógyult. De vót úgy, hogy vót egy öregasszon, hogy olvasott a fejire.

S a huzat..., ott olyan jó levegő vót. Ki vótam fárodva, me' apró gyerekek vótak, s sejttem, hogy oda is érjek el. S nekem itt megfúttá a szél ezt a koponyát hátul a kontyom alatt – mert kontyot viseltünk akkor. S az öregasszon a homokhegy alatt, ott ahogy mondtuk, az öregtemetőnek az aljába. – Kis Istvánkánénak hitták az öregasszont. Olvasott szentélt gyertyával a fejemre, s megálította... a füstöt odatartotta az orromhoz. A fejem le vót takarva, s használt.

Javallat: holdkóros (adatközlő: 01) Aszonták, aki holdkóros..., – mikor a hold fogyatkozik, akkor éri el a holdkórossága. Félkel az ágyból és borongál, szóval járkál. Téhát akkor mikor a hold teli van, azt még kell várja, hogy elmúljon. Mikor megjelén' az újhold, álljon ki a csarnokba, és mondja háromszor: Új hold, új király, te elhittál a lakodalmadba, de én nem menyék el, hanem elküldöm a nyugtalanságomat, és a hódkorosságomat! – ... és ezzel állítsuk még a holdkórosságot...

Földikutyá hatása

Javallat: köhögés, torokfájás (adatközlő: 13) ...ha valaki igén erőst sokat köhögött, vagy nagyon fájtatta a torkát, akkor azt mondták, ide kell hínni azt az embért, aki földikutyát fogott. Mert vótak földikutyák. –...és ha valaki földikutyát fullasztott még, megfogta a földikutyát, és a hét ujjával vagy a kezivel azt a földikutyát megfullasztotta, akkor annak a keze már biztos vót ennek a torokfájásnak a gyógyítására. Összevissza tapogatta a torkát és ez meggyógyult.

Javallat: seb, fájós testrés (adatközlő: 36) ...ha valaki földikutyát fogott, és napszentülte előtt, sebet vaj más fájó részt megfogott, meggyógyult. A földikutyá sárga, fekete és fehér. Ha kijön a likból..., ha kizavarják, ugat olyan vékon hangon...

Főtt kutyakölykek a főrésztvízben

Javallat: nyomorék láb (adatközlő: 33) ... Annak a gyerekek a lába nyomorék vót teljesen. S akkor arra tanyították, hogy kutyakölykeket főzze még teljesen. S akkor arra tanyították,

hogy kutyakölykeket főzze meg, s akkor abba a lébe mossa meg a gyerekeknek a lábát. S képzelje el, meggyógyult a lába a gyerekeknek. S embér lett belőle. Ott vótunk a lakodalmába.

Folyóvízbe elcsapni a betegséget

Javallat: rossz kelés (adatközlő: 36) ...a csúnya rossz sebékét a Szucsáva vizibe kellett mosni. A folyóvíz kivontatta és elvitte a sebről a fájdalmat, s meggyógyult.

Javallat: epilepszia – szánka – rosszbetegség (adatközlő: 21) ...éjedtség. A kicsike valamitől megránkodott. A kicsikét, aki mélyen ingecskébe megtalálta, aztat nem adták többet fél. Levették róla, s bévítették a Porondra a folyóra, s eléngedték. Le-húzták róla, s bévítették, s a folyóba elcsapták, eléngedték. Mennyen el az a betegség... Nem adták többet vissza.

Javallat: epilepszia - szánka – rosszbetegség (adatközlő: 05) ...ott égy léányt és úgy elért a betegség, s úgy ahogy elérte, mélyen ruhába elérte, azt mindént levettek róla, s a Szucsáva vizin eléngedték. De azután nem vettük észre, hogy valami baja lett vóna annak a lánynak. S há' neki vettek olyan ruhát vissza, hogy ne vegye a nép észre.

Tudom... – osztán mondták –, hogy a vizen në... mélyen ruhát kaptak. Úgy valahogy kiszivárgott, hogy kié vót.

Javallat: fejfájás (adatközlő: 21) A fejfájás... Mikor én fiatal vótam, fiatal menyecske, nagyon fáj a fejem. S nem kaptunk orvosságot. Azt mondták nekem, hogy mennyek bé a folyóra... a vízre. És ha akárkivel találkozok, ne szóljak neki. Csak imádkozva mennyek. Imádkozva vissza, s imádkozva el. Mikor bémények, akkor háromszor a vizét úgy öntsem a fejem féllett, s vissza jés imádkozzak. Én aztot megtettem, s nekem az használt. ...miatyánk, üdvözlégy... Félajánlottam a boldogságos szűz Máriának. –...és milyen volt az a félajánlás? Ajánlom ezt a kevés imádságot a boldogságos szűzanya tiszteletire.

A ráf kerekéről fődöt vettek...

Javallat: ajakcsömör (adatközlő: 08) A csömört úgy gyógyították, hogy bedagadt a torka. Hát ott és úgy tettek, hogy a kerek ráfról fődöt vettek a kerekék közül, s megnyomogatták, s oda visszatették. S azt mondták meggyógyult.

Betegség keresztútban marad

Javallat: kicsattogás (adatközlő: 13) ...ha valakinek olyan sűrű sebhelyei lettek az arcán, amit ott úgy hívtak, hogy orbánc, s akkor azt úgy gyógyították, hogy vagy ruhaneműt, valamit az arcára arra a sebhelyre ráraktak. Összevisza tapogatták, súrolták... – vagy lehetett alma, vagy körte. Ezt úgy hozzá érintették, és akkor a keresztútba lerakták, hogy ott majd valaki megáltalja. Akkor azt mondták, már azé lesz az orbánc. Osztán vót egy vers is valami, de ezt már nem tudom elmondani.

Javallat: keléses láb gyógyítása (adatközlő: 25) ...a keléses lábat új fazékba tett vízben megmosták, és azt a vizet a keresztútra kiöntötték, hogy másra ragadjon a kelés.

Javallat: keléses seb gyógyítása (adatközlő: 25) ...az almát kétfelé hasították, azzal a gennyes sebrészt megnyomkodták. Újra összetéve a keresztútra tették. A hiedelem szerint elég volt az is, ha valaki felvette, arra már ráragadt a gennyes seb.

Kettévágott savanyó almával megnyomogatni, s eltöpdösni

Javallat: szümölcs (adatközlő: 21)

Máskor a savanyó almát kétfelé vágtuk, s megnyomogattuk, s eltöpdöstük, s azt es beléastuk a csépegőbe. Nem mentünk orvoshoz még a sértés-szümölcsvel se, pedig az nagyon csúnya vót...! – *Milyen a sértés-szümölcs?* – Hát sérte jó ki belőle. Sérte... – s az nagyon fáj. Azt es élyenvel gyógyították, savanyóalmával.

Kő alá rakni, hogy...

Javallat: szümölcs (adatközlő: 39) ...hát az a szümölcs..., s akkor tuggya mit csináltak? Szalonnabőrvel megsúrolták jól, s bétették egy kő alá, hogy akkor lássa meg, mikor azt a követ. Oda bédugták, s elmúlt...

Javallat: kelés vagy nagymarin (adatközlő: 14) ...különbség a kelés és a nagymarin között?

A kelés az, ha megütötte valaki, vaj egy pattanásból is jött. Vaj megdöfte valamivel, s nem maradt benne, s akkor meγκköt. De a hülésektől es jött.

Anyám megnyomogatta kilenc kövel – meleg kövel. Künn az udvaron... Kimént édesanyám, ...úgy imádkozva a miatyánkot, s avval félvütte a követ, s bėjött, s megnyomogatta visszafelé. Akkor visszafelé kérésztét vetett, s elmént ki, s letette oda úgy, ahogy félvütte kilencszer – ...s mindig, örökké imádkozott. miatyánk s üdvözletét, kilencdör. Kilencször mondta el mindén kónél. S mikor a kövel nyomogatta örökké visszafelé. Nem előre, hanem vissza, hogy térjén vissza az a nagymarin. Mikor hat napja vót, a gyerek még beszélgetni kezdett. ...12 éves lehetett a gyermek. Azt vissza oda úgy, ahogy félvütte a földről. Oda szépen vissza, s akkor réjalépett, s akkor azt mondta, hogy „akkor dagaggyon ki ez, mikor én innét ezt kivészem!“ Kilenc kő... Úgy elmúlt, hogy...

Egye meg a kutya

Javallat: épsēmērög (adatközlő: 37) ...mikor az ablak megizzadott, odaméntem, s jól megnyomtam, s jó meleg máléval megnyomogattam... s odaadtam a kutyának, s akkor osztán meggyógyult. Ez is jó volt.

A bocskortákat megégették

Javallat: épsēmērög (adatközlő 23) A bocskortákat megégették, s fakormot, s azt összeégették. S azzal gyógyították azt az épsēmērgēt. – Mivel vēgyítették össze? Mēgégették... – azt a hamut elégették – s a hamut s a pipakormot, – amit az öreg emberek pipáltak, s kivették a pipából – , azt összeégették, s a hammat összekeverték. S jól megdörzsölték vele. S az levette.

Guruzsmálás, vagyis egészség megrontása

Javallat guruzsmálás ellen (adatközlő: 25) ...régén akit meg akartak rontani, annak amint mēnt az úton, a lába nyomába földet vettek, s avval rontották még (további részletek a XII. fejezetben).

Csepegőbe folytatja az orra vérit

Javallat: orrvérzés (adatközlő: 33) ...s csinált egy ilyen botocskát, s beléverte oda a csēpēgő alá. S mikor folyt az orrából a vér, akkor belécsēpēgtette oda abba a lukba... Belécsēpēgtette, s akkor félrejött, s akkor azzal a botval, – amivel lukat csinált –, azt beleverte a földbe, s az orravére többet sose folyt.

Csöpögőbe beleástuk a cérnát

Javallat: szömölcs, szümölcs (adatközlő: 38) A szümölcsöt megolvastuk hány van, s egy cérnára annyi bogot vettünk, s akkor a csöpögőbe beleástuk azt a cérnát, s elmúlt a szümölcs.

Ablak izzadságával

Javallat: epsémérög (adatközlő: 38) ...a másik azt mondta, hogy az ablak izzadságával, ...mikor így az ablak foly' le, még van jól izzadva, azt hajcsuk le, s azzal kennyük meg. S megjött.

Nevét kicserélik

Javallat: gyenge, beteges gyermeknél (adatközlő: 34) A vézna beteges gyermek nevét kicserélték. Akkor meggyógyult. Nem betegskedett tovább. Mégtért a betegsége. A betegség elhagyta.

Javallat: több betegségre (adatközlő: 29) ...másik nevet adtak a gyermeknek. A rosszbetegség ellen adtak neki más nevet. Hát az a szánka. Ilyenkor másik nevet adtak, s akkor az elkerülte.

Rizszsírral megkenik, s kiferesztik

Javallat: rühösség (varas) (adatközlő: 08) Aki rühös lett, hát annak vettek zsírt a patikából, mást sémmit. Háromszor megkenték azzal a rizszsírral, amit a patikából vettek... – aki rühös vót, de varasnak és mondták. S a harmadik kenés után megfèresztették, s akkor ki vót takarodva.

Fürjzsír

Javallat: zabola (adatközlő: 01) A zabolát fürjzsírral kell megkenni. Téhát a fürjnek van egy sárga folyadék, és azt kiszédjük, és egy pici... kicsike valamilyen tiszta zsír... vagy tejszínre tenni, és avval megkenni a két szájvéget.

Szánka gyógyítása

Javallat: szánka, rosszbetegség esetén (adatközlő: 22) ...úgy mondták, hogy szánka járta. Az vót a betegsége... – ez olyan betegséget kapott, hogy minden két nap, két óra hosszáig kellett ringassák, vagy fèresztgessék... Akkor azt mondta egy román asszon, egy kódusasszon odajött a házhoz nálunk, hogy ne csináljanak sémmit... Kilenc malom alól hozzanak vizet, kilenc rétről hozzanak virágszálot. Én eljövök a jövő hétén, és majd én

azt megcsinálom orvosság szerint. Addig a gyerekek hagynak békit.

Az asszon eljött... Nagypám, Domokos István elmént napféljött előtt imádsággal. ...Elmént kilenc rétre s hozott kilenc szál virágot imádsággal. Akkor hazahozta. Az édesanyja elmént Radócra, vett még három zsémlét, s egy olyan edényt, amit sönki nem vett még a piacon. Ezt a hármat összeadta az oláh asszon. Hogy mit csináltak? ...nem tudom, mit csinált. Még a gyerekek most is él. Imán dörékas embér, 52 esztendős. De olyan betegség vót, ...aszonták az orvosok Radócon, hogy ezen segíteni nem lehet. S megélt hála istennek.

– *Mi okozta ezt a betegséget, ezt el tudná-é mondani?* – Én azt gondolom, hogy sokan voltunk egy háznál, s a gyerekek kicsike vót, s én voltam a legénykori gyerekekembér, s vertem őket me’ mindig kárt csináltak. S lehet, hogy megvertem, s megéjedett. A gyerekek ettől kapta a betegséget, mert én megvertem.

Szemnyalás

Javallat: széme esett tárgy eltávolítása (adatközlő: 08) De vót, aki a nyelvivel vette ki. Még ma is van ez. Mëgemeli a széme pillát, s a nyelvit odadugja, megérzi a nyelve, hogy hol a homokszem, s kivészi. Ezt nevezik szemnyalásnak.

Élő ráknak a szeme az ember szemében kódorog

Javallat: szennyeződés kiszédése a szémből (adatközlő: 29) ...Az élő rákból kiszédtek, kivették..., az orvosság vót... – az-tán lemosták, és elrakták üvegbe, nem tudom mibe... S így ha valaha valami baj vót, akkor újra használták.

(adatközlő: 13) Rákot fogtak. A ráknak a fejibe van két borsó-szemnyi nagyságú rákszëm, fehér szëm. Azt bétették az embérnek a széme héja alá, vagy hármat. És addig, amíg azt a gázt eltalálta. És akkor avval a gazzal együtt kiesett a szemiből. Ezt bármikor – nappal vagy este... – mindëgy. Ez biztos szër vót.

(adatközlő: 38) Vót nálunk..., nekëm vót. Belémënt egy homok a szemembe. Azt mondják, hogy bármivel vënni ki...!

Vót egy öregasszon, s a nyelvivel bényúlt, s nem tudta kivënni... – me’ azt mondják, be kell tenni egy rákszëmët. A rákszëmët... – a patakból fogtuk a rákot, s akkor azt mondták: „Az a szëm akkor érvényës, amikor a hold tele van. Mikor

a hold tele van, akkor a rákszëm jó.” S kivették, s kivették, s belétették a szemembe.

De... ott feküdtem, de akkora vót mind egy fejes babszëmecske, mind egy borsözëm pontosan. És nem éreztem, hogy benne van a szemembe. Úgy mënt: ... innet mëgkezde /mutatja/ s addig mënt, amíg magára nem ragadt az a homok. Magával kihozta...Nekëm vót ez csinálva. Kihozta magától. Ezzel gyógyultam mëg. A szemëm evvel gyógyult mëg..., – rákszëmvel.

Buszujok magja

Javallat: szëmbe esett tárgyat eltávolították (adatközlő: 08)

Vót ez a buszujók virág. Olyan szagos fejért nyilt... Annak a szemécskéje olyan mind a retëkmag, – csak kicsike. S azt belétették, s az kihajtotta.

Ganyédombba, vagy törekbe ásás

Javallat: hidegrázás esetén (adatközlő: 13) ...az embërt belérakták a ganyédombba vagy – ha nyári időbe volt – törekbe, de jó keményen lerakták körülötte a törekët, hogy ettől melegbe légyen. De biza mëg istállótrágyába jës... künn a ganyédombba jës belétemették nyakig. S úgy... volt egy vagy két nap, amíg azt kihúzták belölle.

A döglött békát háromszor át kellett dojni a feje felett

Javallat: békariüh (adatközlő: 08) Igën. Így berepedézett az embërnek a sarka, me' ugyë meztláb jártunk Bukovinába annyit mind a világ. S akkor mit csináltunk...? ...a békát a kerék szétnyomta, s azt magyarázták az öregëk, hogy azzal a mëgdöglött békával végig kell tapogatni..., – háromszor a fejïn kërësztüül kell dojni azt a döglött békát. Nahát csináltam én ës, me' a lábaim olyanok vótak, mind a... – kutyák ëhettek vóna belölle. –...és használta? Hát tudja az Isten... Azután ës mëntem meztláb. Èlyenvel babonáztak a népnek. Így tanyítottak az öregëk. Így babonáskodtak.

Javallat: repedt sarak (adatközlő: 08) Én hallottam, hogy döglött békát, mit a kocsì elnyom az úton, a döglött békával mëg kell azt a repedt sarkat nyomogatni, s elköpdösni háromszor, s a fejïn dobja kërësztüül.

Szentelt koszorú gyógyító ereje

(adatközlő: 13) Úrnapján osztán mikor körménet vót... – azt mondták, hogy az a legjobb orvosság. Abba beléfontak rizgót, beléfontak csafogatatót, beléfonták a harangvirágot, beléfonták a pünkösdi-rózsát, a kocsárdit, – még mélyen virágok vótak ott a patak partján, mindent beléfontak a koszorúba, s akkor elvitték a tēmplomba...S körménet után akkor hazahozták, s fēltették olyan helyre, hogy azt nem vót szabad elhasználni, csak orvosásra. A szentelt koszorúkat, az orvosságát mindenre használták. Én ebből kaptam, s még a levit és mēgitatták velem.

Javallat: sárigság (adatközlő: 22) ...sárgaságot aki mēgtalálta, annak orvosságot csak az öregasszonyok kaptak.

Hogy mit csináltak neki? Mennyi Istennek mezei virága vót, s vót az a fodorka burján a mezőn. Így mondták, fodorkaburján. Annak a levivel mēgmosták a testit, s még mēg és itatták, hogy ne tudja mēg a beteg, hogy mit iszik mēg. Én ezt láttam, mert vót nálunk és ilyen beteg, hogy elkapta a betegség, pláne gyerekkorába...Vagy a koszt nem vót jó, vagy a levégő nem vót jó. Vagy nem tudtunk gondoskodni, mert ügyē... sokan vótunk. ...és mikor a háborúnak vége lett, hát bizony kicsitt bamba vót a nép. Nemcsak a sárikság ellen, hanem mindēn bajba... De elmondom ezt: Ęgyszer összeszēdtek mindēn burjánt az asszonyok, de ezt a sūjgburjánt azt mindig tudom emlēgetni, hogy ennek a levivel... vót ez a fodorkaburján, összefőzték s ezzel mosták s még mēg és itatták. A sūjgburján egy növény vót a patak partján. Kék levele vót. Olyan recés vót, s a gyökere annak hatalmas erős és hosszú volt. A virágját gyökerestől mēgfőzték – ...mindēnēstől mēgfőzték.

Javallat: avatóadás szūlés után hat héttel (adatközlő: 21) ...tudja mire használták ezt, amit Antal mond?

Hát ügyē há' gyermekünk szūletett. Akkor hat hétig nem vót szabad a borozdán kérésztül lépni, még a szomszédba se. S főztek fērēdőt, addig nem vót szabad elmēnni avatódni. Mēntünk a tēmplomba, vittük a kicsit, két szál gyērtiát... Aszondták egyik lēgyēn a gyerek egészségijétt, s a másik lēgyēn az én egészségémért. Osztán akkor főztek fērēdőt, s ebből a szentelt koszorúból tettek bele. Olyan jó szagja vót. S akkor oda belé kellēt üljünk, s a kicsikét a karunkra vēgyük s

mégfērösszük. Hát igaz vót... Mindēnfēle fiatalasszonynál mēgcsinálták. Igēn... Igēn. Addig nem mēntünk avatódni, amíg ezt mēg nem tették. Nem vót szabad sehova mēnnyünk. ...s addig nem vót szabad... – még az asztalon se ēttünk ēgyütt, amíg ki nem avatódott s mēg nem fērēdēt... Azt mondták, hogy csak úgy lehet mēnni a tēmplomba, hogyha a férjivel nem vót... De ha vót, akkor nem szabad vēgyēn fejér rokolyát. Én úgy mondom..., mert tiszta fejérbe kēllēt mēnni avatódni. A szomszédasszonyunk nekēm azt mondta –...a legnagyobb fiammal –, űgyelj, hogy hogy mēnsz avatódni! e’ – aszongya – fejér rokolyát nem szabad vēnni, hogyha vótál az uradval...
/nevetnek/

Javallat: mēnyét mēgharapta a tehén csicsit... (adatközlő: 22)
...ha a mēnyēd a tehēnek a csicsit harapta mēg, annak szēntēlt koszorút s jó parázst tettek, s ēgy lapátra rējatētték, s ott nem tudom mēlyent imádkoztak, s azzal mēgfüstölték azt a tehent kicsit. S kicsidēnként mēgkenték ēlyen nagy hájval. S aztán azzal addig kenēgették, amíg helyrejōtt. S közbe likas tōvel... –
(a tehén tejét – kieg. a szerk.) átfejték a likas tōn.

Javallat: szépasszony-nyomás (adatközlő: 08) Ez mēgint más. űgy ēsszesirītētték a haját. Fokhagyma koszorút tettek mindig a lovak hátikra, ... de szēntēlt koszorút. Ezt mikor szēntēltették? Hústvéra, mikor a kokonyát szēntēltettük. űgy mondtuk kokonya.

S űrnapiján ēs vót a nōknek koszorú virágból, mindēnfēle gazból. Kerek lapi, lapos mind – úgy mondták annak a Mária virágnak.

Sokféle virágból koszorút fontak, a fejikre tētték, s osztán azt ēs használták az istállóba is, de ha nagy űdō jōtt, mēggyūjtották, hogy azzal a fēlhōköt elūzzék – ... s közbe harangoztak.

A szépasszonyok fonták a lovak haját bé, de az istállóba... – ott ēs vót koszorú fēlakasztva.

Javallat: csontgyulladás (adatközlő: 21) Hát a mezōrōl szēdtünk valami burjányokot, s abba mēgfērēszētētük, s mēggyōgyult.

Javallat: aranyér (adatközlő: 08) Az aranyért azt orvossággal gōgyōgyītották. Mindēnfēle fūból szēdtek a mezōrōl. S hanem... azt a szēnamurhát ēsszegyūjtōtték. Vót ēgy jó bābaasszon, űreg ēs vót, de nagyon ēs vallásos vót. Olyan vót, mind az orvos... Az ēsszegyūjtōtte a sok szēnamurhát, és beletētte ēgy nagy

fazékba – abba a szapuló fazékba – , ...így mondom: megfőzte, s beletette a kádba, s azzal még vizet melegítettek, s azt az aranyerest, embër vagy asszon vót, belé ültette, s ki-fërészttette. S kúpot az orvostól kapott, s így gyógyították ki. Az én édésapám benne vót.

Javallat: az ideg gyötörte, hidegrázás (adatközlő: 04) Ugyë... mondom, hogy sok mindënt próbáltam, mert az öregasszon sokat mondott, de akkor még hidegrázta – tudja az ideg gyötörte..., és akkor mondom, most attól mit lehet csinálni? Mënnÿen a mezõn így a... – kërészttül vót a fõdekën, ilyen gyalogút – s akkor a borozdákon át...

– ...olyan kerek lapija van neki, és az fëlnõ magosabbra... s azon olyan virágja van mind a gyöngyvirág, s a közepibe kicsi sárga van. Azt vigye haza. Fõzze mëg, de rozskorpa savanyító-anyával... Hát ez nekëm nem vót, de el kellëtt mënni a szomszédba, s kërtem rozskorpa savanyító-anyát, s akkor még arra én töltöttem vizet, s azt a burját belétettem s megfõztem. S tëttem belé cukrot, de letëttem, hogy kihüljön. ...és akkor szépën abból ivott. Aztán hogy használt-ë..., – de a hidegrázás elhagyta. Akkor csak használt, ugyë...?

Javallat: szeplõ (adatközlő: 08) A szeplõt mivel gyógyították? Tudja mivel...? Én olyan szeplõs vótam – s azt mondták, van ëlyen... három bimbója van, s annak a levelibe a harmatot szëdjem fël... S akkor még a rozsba terëm az a vad árvácska virág, s azt mondták, annak a virágját fõzzem mëg ëgy fazakacskába addig, míg mindëgyik elfõ, s csak olyan lësz, mind a tëa. S este mosakodjak mëg, s avval kennyem be az arcomat. ...s rëggel mosakodjak mëg jó bö szappanval... – este és rëggel. S valamennyire elmúlott, de nem egësszen.

Körpölés, körpvetés

Javallat: lázas beteg vagy gyomorrontás, és hasmënés esetén (adatközlő: 13) ...ha valamelyik katona rëgën lázas beteg vót, vagy nagy gyomorrontása vót, az vót az első orvoslás, hogy azt mëgkörpölték.

A körpölés úgy történt, hogy ëgy hosszú fëlmëtërës pálnak a végire vattát csavartak, azt a vattát mártották ëgy kicsi kevés dënaturált szëszbe, s mëggyújtották. S akkor ëgy jó nagy söröspohárnak a belsejébe bëtëtték, s azt összevissza kavargatták. Mikor az jól már a lángtól fël vót melegëdve, akkor

kivették, és gyorsan az embérnek, vagy annak a katonának a gyomrára, vagy ahol fájt, ott odaborították.

Javallat: dërékfájás (adatközlő: 22) ...valahogy én úgy láttam vót Hadikfalván, hogy ëlyen kilenc kis borospohár..., s csináltak ëlyen dënaturáltszësz, s ëgy rongyba a vas fëlé tették, s akkor azt mëgmelegítették. S ëdësanyám hasra fekütt. Münköt kiküdtek. Mü gyerekék vótunk. S Sebëstyënnë mëgrakta, a poharakot rëjarakta a hátára, s három óra hosszáig rajta vót. S akkor leszëdte. Az a kék, ami fëljött... az a kék sebëk... fëlhúzta az a dënaturáltszësz. Aztat lemosogatták, ëlyen ruhaszappanval vagy mivel, ...nem tudom. De tudom, poharakot raktak rëja. Ez vót a körpvetés. Poharat tettek rëja. Olyan denaturáltszësz, s mëg valamit tettek rëja, ...nem emlékszek.

Javallat: gyomorpuFFadás (adatközlő: 01) Mikor a gyomorpuFFadás vót, akkor körpöt vettek a gyomorra. Tëhát azt a körpöt úgy csinálták, hogy mëgzsírozták a kődökít, s mëggyújtották gyufával, s akkor ëgy öreg köcsögöt rëjaborítottak a kődökire, s akkor avval körpöt vettek. S akkor így múlt el a puFFadás.

Javallat: hátfájás (adatközlő: 10) Körpöt ës szoktunk vetni. Vattát tekertünk ëgy pälcára, s bënzinnel mëgkentük s mëggyújtottuk, s ëgy kicsi pohárba a belsejibe körülvittük, s úgy azt a poharat ráborítottuk a fájó hátra. Ëlyen gömbölyü szádú poharak vótak.

Vërszípó, vërszívátás piócákkal

Javallat: fejfájás (adatközlő: 78) Hadikba Orbán Ambrusnének a feje hogy fájt, ...s mennyi vërszípót beléraktak, hogy jött le a vér a nyakán s a fején. Bizan isten ez így vót. Tudja, úgy nem lehetett kivenni öket, csak mëg kellett sózni, s aztán leborultak... De úgy tele vótak vérvél... Azt a rossz vért mind kiszípták. A tóból fogták.

Aszondták, hogy el kell hagyni amíg jóllaknak. Addig szíptak, amíg jóllaktak, s akkor kiborultak.

Mondom... – nekëm a lábomba annyi vót belérakva. Üvegbe tartottuk. De nem mindëgyik vërszípó vót jó – me't vót jó – ...me't vót lóvërszípó, s vót rendës vërszípó. Belëmënt a lábomba, de elöre nem akartak bemënni... – ...ritka mikor belëfogózkodnak. Ahogy le vótam feküve... – sorba ëgyikët tették, s másikat vëtték. S akkor, mikor a kicsi gyermek szíjja

az anyját, úgy szípták a lábomból az erekből ki a vért. Úgy laktak, hogy olyan soványok vótak, s mikor lemöntek, nem kellett mindig só, hanem mikor jóllaktak, kiborultak. Olyanok vótak, mintha még léttek vóna gebbenve... Nekem a lábom attól jött meg. Reumás volt, vagy valami egyéb volt? Fáj a lábom.

Javallat: hátfájás (adatközlő: 10) Hát ha megfázott az embër... Sokszor megfázott az embër, és attól fáj a háta. Sokszor fáj a háta... – ... és akkor vót egy patak, és abból vótak piócák, aszondtuk vérszipó... – és azt ráraktuk a hátára, s kiszípta a rossz vért.

Javallat: tört vér /alvadt vér/ leszívátása pl. a fejbevert fejből (adatközlő: 21)

Hát erről a vérszipóról... – azért mondom, me't eztet én es látam. Illés, egy balkóci gyerek... – me't szógált Kovács Marciékni – , s Dani Vilmust úgy megütte, hogy három nap nem tudott magáról... S akkor Kovács Marcikáné s Orbán Irásné addig spekuláltak, hogy a családnak mindig vót vérszipó, s kértek vérszipót... – s belérakták a fejibe, s azt az ütött vért, ami benne vót, – ...még lehet nem élt vóna még négy nap... – megölte az agyát..., azt kiszípták. S ahol a vérszipó kiesett, azon a likon es megpiszkálták egy tövel, s még azon es az aludtvér kijött.

– *Nem érttem a bevezetőjét..., ő ütést kapott?*

Ütést kapott a fejire. Nem folyt ki a vére, s benne maradt az aludtvér. S nem mönt el az orvoshoz. S akkor az öregasszonyok ezt javasolták... Me't az az ütés megkékült a fején... S aztán kiszípták a vérszipókkal.

...hogya a boszorkányok ne szoptassák meg

Javallat: szépasszony nyomása (adatközlő: 08) Boszorkány szívás, nyomás. Ez ellen volt-ë valami orvosság? Szöntelt vízzel kenték azt a gyereket... Nálunk az volt a szokás, mikor megszüntem a gyereket, ha helytől nem kërésztelték meg, harmadnapra, negyëdnapra megkërésztelték. De ha megkërésztelték, azután is amikor bennhattam azt a gyereket, az olvasót a pólyamadzagjára rákötöttem, s a sèprüt kërésztül rátöttem, hogy a boszorkányok ne szoptassák meg! Így mondták nekem, hogy ezt csináljam. babonáztak, s én es úgy csináltam... Vagy pedig a szöntkönyvet a kis gyerek hasára rátöttem, hogy alugyék. Úgy aluttak mind a bunda...

Szenteltvíz

Javallat: boszorkány- vagy szépasszony-nyomás (adatközlő: 30)
Méghintettük az ágyat szenteltvízzel, s úgy jöttünk helyre...

Vigasztalás

Javallat: szívbjaj (adatközlő: 27) ...éjedségtől s a bánattól jó.
A vigasztalás vót a gyógyítása.

Böjtölés, éhezés

Javallat: hánnya a Szént Antal tüze (adatközlő: 03) ...hét hetes böjtöt tartottak Szént Antal tisztületére, és Szént Antalhoz fo-háskodtak. És ez is használt.

Javallat: gyomorfájás kicsiknél (adatközlő: 20) ...erre a célra nem vót szabad mást énni adni a gyermeknek csak téát. ...és fekete por vót..., s azt adták neki, és ezzel gyógyult. De legalább egy hétig kellett koplaltatni. Kényérfélét sémmi szint alatt nem vót szabad... Az utolsó napokba pirított kényeret kellett... Úgy hitták azt az orvosságot kilákole. Azt adták neki, s ettől gyógyult még.

Megdörgölés, maszírozás

Javallat: cséméllés (adatközlő: 32) Jó vizes kézzel való bedörzsöléssel gyógyították.

Javallat: cséméllés (adatközlő: 07) ...a nyakat szappanos vízzel jól megdörgölték. A birsókákat jól szétdörgölték, s ez használt.

Javallat: cséméllés (adatközlő: 25) ...hát mégmeregbedik az embér. Kicsattog a szája. Olyan beteg, hogy belé lehet halni, olyan beteg. Jólesik az étel. Vaj igen jólesik, vagy pedig ha rosszulesik. – *Mivel gyógyították?* A' hát... – megdörzsölésvel.

Javallat: testfájás, cséméllés (adatközlő: 21) ... mégcséméltünk nē, mégcséméltünk. S aszonták, a testünkbe belészállott... Leültettek, ... s szappant, a tiszta vizet, és... jól... a fejünköt, karjainkot, ujjunkot, így nē... –/mutatja/, mégropogtatták mindēnünköt. Jól megdörgöltek. És olyan vót, mintha újból születtünk vóna. Nem kellett aszpirin, orvos, sémmi se. E' vót a gyógyítás.

Javallat: ficamodás (adatközlő: 22) Ficamodás, valakinek ficamodott a lába. Hát vót egy olyan asszon... – Bálintkáné. Szappan s víz, s melegvíz. S addig kente, hogy az használt. Addig dörzsölte melegvízzel s szappanval. Akkor ez rendbehozta...

Javallat: Kézfájás. (adatközlő: 21) Hát megeröltetés. Azt csak huzogattuk..., szappanyos vízzel huzogattuk, hogy az erek mēnnyenek helyre. A' vót a gyógyítás.

Javallat: csēmēllés (adatközlő: 08) Ha valaki mēgcsēmēllött, mēgkenték jól szappanos vízzel. Addig kenték, hogy má' az embēr kiizzadott belé, s elmúlt.

Javallat: csēmēr, csēmēlés (adatközlő: 08) A csēmēllést... – azt mēgkentük magunkot, mēgmaszéroztuk s elmúlt.

Nyitott kézzel megfogdosta, s eltöpdöste

Javallat: ajakcsömör, bedagadt a torka (adatközlő: 08) A csömört úgy gyógyították, hogy bedagadt a torka. S akkor elmēnt, úgy nyitott kézzel mēgfogta, mēgfogdosta, s háromszor rátöpdöstek, s attól mēggyógyult. ...és vót olyan soknak, hogy a mandulája szokott fájni, de mü úgy mondtuk, gusája...

Nyakacsigájára hármát üttek

Javallat: fulladás (adatközlő: 21) A fulladás az, ha valamit bevész szodén, s akkor – aszongya – , mēgfulladtam. ...és akkor odamēntek, s így a nyakacsigájára nē... hármát üttek, s vagy lemēnt, vagy kiszökött. Ezzel gyógyították.

Borotválás a kopaszság ellen

Javallat: kopaszság ellen (adatközlő: 22) ...hogy mēgfáztam-ē, vagy mit csináltam, nekēm 19-be, 20-ba a fejemről a haj lejött. Kopasz vótam. Nem mertem kimēnni az utcára, szégyēltem. Akkor addig beszéltek édesanyámnak, hogy elvittek a borbé'hoz. Mēgkenték szappanval s mēgborotválták a fejemet háromszor egymás után. S kinőtt a hajam. De még máig is mindig a foltok mēgvannak. Csak úgy nőtt ki, hogy ötforintos, tízforintos pēcsét mindig ott a fejemen. Ezzel vót nekēm a fejfájás ellen való. A bērētva használt, más sēmmi nem a kopaszóság ellen.

Fogfájásra füstölés

Javallat: fogfájás (adatközlő: 13) ...sérpenyőre vagy lapátra szemet raktak, és a szénre azt a beléndékmagot rátették, a mag ott pörköldött, és annak a magnak a füstje ahogy ment, odatartották annak a fogfájósnak a szájához. Az a száját jól kitátotta, és ez a beléndékfüst bémént a szájába, és a fogától olyan apró hërnyók hulltak ki. Azt mondták, hogy az hërnyó, de nem igaz, hanem inkább azokat az ereket szédte ki, ami a fogba vót úgy mægromolva.

Kalácskalapinak a gyükerivel megsérti a méhit

Javallat: gyermekelhajtás (adatközlő: 21) ...ha valaki nem akarta a gyermekét męgtartani, hogy csinálta, mit csinált. Milyen gyógyfüvet használt?

Én egy asszontól hallottam, nem es olyan rég, – még él – , nem itt a faluban van... Kalácskalapinak a gyükerivel megsérti a méhit, s azt használta, hogy nem fejlődött ki nála a gyermek – ...vaj mi vót nála. Elmënt... Így elvézött, s akkor elmënt... – ...és mi volt az a kalácska? Ez ami kijő a fődből, olyan kerek levele van. A fődből kijő ez.... – męgszi a majorság, s olyan kicsi kalácska van rajta. Annak vékon hosszú gyükere van. Azt męgmosta, s fęltette a méhibe az asszon a gyükeret... a gyükeret! Azzal męgdöfte... – amije van neki, s aztán elvézött... Hát ezt én hallottam egy asszontól. Igën, a gyükerit... Męgmosták szép tisztára, s fęltették, s attól elvézött... S nem lętt męg a gyerek.

II. FEJEZET GYÓGYÍTÓ KÉSZÍTMÉNYEK

Álomolaj

Javallat: álmatlanság (adatközlő: 07) ...köménmagot mézes /cukros/ vízbe megfőzték, s ebbe vörösborral töltötték. Úgy hítták: álomolaj. Ezt csak frissen adták, s csak égy napra valót főztek. Adagja: fél dekáné köménmag fél liter vízben, fél deciné vörösbor, 2-3 kocka méz /cukor/. Ebből 2-3 kalánfejvel adtak égszërre. Csak gyermekek részére használták.

Földihernyó

Javallat: lázas betegnek; (adatközlő: 13) ...a disznyók előtt fëlemelték a vályút, és ott hernyó szokott lenni... Földihernyó. Ebből a hernyóból összeszedtek kilencet, azt belétették égy cserép csiporba, ...a csipornak a tetejét letapasztották sárval, vagy tésztaival, és bétették a sütökemencébe, és ott azt jól megszárasztották. Mikor az egészen száraz volt, kivették, összetörték, s ennek a porából abba a levesbe, – amit adtak a betegnek...

Javallat: gyomorfájás (adatközlő: 21) ...az én férjem legénkorába' nagyon fájtatta a gyomrát. Az édesannyát arra tanyították, hogy gyűjtsön ezt a földi hernyókat. Belétették égy üvegbe, s arra vizet öntöttek. S én nem és tudom még mit tettek belé, s arról ivutt. De nem mondták még neki, hogy miről iszik, csak úgy lopva. Attól neki meggyógyult a gyomra... – hernyóról itatták. Ő nem tuggya, hogy mit tettek belé. Nem és mutatták még neki, hogy miről öntötték, hogy igyon. De hernyó vót az üvegbe...

Disznyó epéje

Javallat: fagyás (adatközlő 30) ...mikor disznyót vágunk, az epéjit, azt sënki el nem vette – régebb otthon –, hanem megszáritották úgy, hogy maradjon kifordíthatlan egésszibe. Hát félakasztottuk égy szëgre, s akárhogy megszárodott, de az lé benne kellett maradjon. ...és ha valakinek megfagyott a lába, vagy akármije, avval a lével, ami volt az epébe, avval szokták megkenni. Ez gyógyította legjobban a megfagyást.

Javallat: a fagyás (adatközlő: 20) ...a disznyónak az epéjit, s bir-kafagyút.

Javallat: fagyás (adatközlő: 22) ...disznyóepével. A disznyónak az epéjit levették, s azzal megkenték. ...ezzel kenték meg ...a disznyónak az epéjivel. A disznyót elvágták régén nannámék, s az epéjit félakasztották a csürkapunak a sorkára, s ott tartogatták. Édesanyám – me' még vót fagyva – megolvasztotta, egy kis sörpenyőbe, s azzal békótték négyszer. S az a bőr, ami meg vót fagyva, leesett.

Javallat lábfej fagyása (adatközlő: 22) Hát a fagyást disznyóepével. Azzal bekenték a fagyást... – kinek a lábujjkája, lábafeje meg vót fagyva... Bekenték háromszor-négyszer, és azzal meggyógyult.

Friss marhahús

Javallat: békavar (adatközlő: 05) ...azt mondták, hogy a béka lepisálja, akkor abból lesz a békavar. Vannak olyan varasbékák, hogy ha oda talál pisilni valakinek a kezire vaj a lábára – ...valahova.

S megvan a békavar. A békavar az csúnya vót. Friss marhahúst tettek reja, hogy azzal gyógyítsák.

Bábaasszony tudása

Javallat: méh leereszkedés (adatközlő: 06) ...méhfájás, méh leereszkedés. Az es csak a fázásból jött. Én a szülésbe kaptam. Jött a bábaasszon s akkor az dógozott. Hát megcsinálta, hogy... – hát helyretette. S úgy osztá' csak olyan izét lehetett inni, melegvizet, s ezt azt... – nem vót szabad enni sémmit sok ideig, amíg helyre nem tette rendesen. Dehát osztán addig dogozott, me' a bábaasszonyok olyanok vótak, hogy hát nem tudták, hogy kell... –, de megcsinálták... S akkor elmént. S akkor el kellett hozassuk a méhink (értsd: mienk) bábaasszont, s akkor osztán az rendezett meg... Megcsinálta, hogy jó legyen.

Lósósdilapi tēja

Javallat orrvérzésre (adatközlő: 13) ...lósósdilapit kellett szedni, ezt rendesen megszárosztani, úgy mind a tēát, s ebből valóságos tēát főzni, s ennek a levit inni.

Fűzfalevél tea

Javallat: megkelés a mellén (adatközlő: 01) A mell, megkel a melle. Tehát van szomorú fűzfa, és van az a közönséges fűzfa. Azt a két fűzfa levelét megfőzték téának, a levelivel kikevernek egy dió nagyságú zsírt. De nagyon ki kell dolgozni. – ... és azt 24 óráig pihenni hagyják... és utána bekenik ezt a beteg mellet. Egy alkoholos ruhával beborítjuk, és így állítjuk meg a csicsfájást.

Meggyfa levele

Javallat: csalánhímlő kiütés (adatközlő: 01) Ezt... – meggyfalevelet leszedünk, tehát olyan jó marékval. És azt beáztatjuk este, reggelig. Reggel félforraljuk, és avval mossuk meg a kiütéseket.

Birsalmának a hája

Javallat: hasménés (adatközlő: 01) A hasménésre legjobb a birsalma hiját megfőzni téába, akinek erős a hasménése. Úgy, hogy annyira mégerölteti, hogy még vérzés is van benne. Tehát a legjobb... a birsalma héját megfőzni erős teának és azt fogyasztani víz helyett. Az megállítja a hasménést. ...és ha az nem találna segíteni, Szent János kényeret egyen szárazon. Az legjobb a bélhurut hasménésre – ... és a birsalma hája. Ez segít rajta.

Büdöserzsébet

Javallat: orrvérzés elállítása (adatközlő: 21) Orrvérzés. Mivel állították meg? Muskátlinak a levelivel. – *Téát főztek belőle?* Nem. Réjaragasztották ide az orrára, s kellett szíppancson fél. Tudom, hogy a szomszédunkba, nagyon folyt az orravére, s Rózsi néném úgy futkosott, kinek van ilyen muskátli. – úgy mondtuk бүдөсэрзсэbet. S azt szaggattuk le, s azt vittük oda, s megállott az orravére.

- *Érdekös..., nem muskátli virággal hanem levéllel?*
- Nem, nem, a muskátlinak a levelivel.

Pókháló és mész

Javallat: elvágott testrészes (adatközlő: 30) ...kapartunk szép fehér meszet egy késvel arra a vágásra. S pókhálóval bétekerültük, s meggyógyult.

Borsot, s vaját csemellésre

Javallat: akinek a szája sebës (adatközlő: 38)

Én mëgmondom. Akinek a szája sebës... – mivel gyógyítsák mëg... Vót nálunk egy fiatal lány, és mëgcsëmëllt s a szája tiszta sebës vót. S azt mondja az öregasszon, hogy tudod mit csinálj? Se orvoshoz nem mënsz, sehova. Borsót s vaját ëssze kell gyúrni, ëlyen csípős borsot, jó apróra mëgdarálni, s mëgkenni. S három napra levëszí. Három napra azt a sebët levëtte az a bors. Én tudom.

VIRÁGOKBÓL, CSUTIKÁBÓL, S MÉG
HANGYABOLYBÓL ÉS...1. *Hangyabolyból*

Javallat: dörék- és lábfájásra (adatközlő: 22) ...az én testvéremnek fáj a döréka s a lába. Aztat nagyon sokat kezelték. Oszt', hogy mi használt? Még a mezőről hangyabolyt és hoztak haza, s abból feredőt főztek.

2. *Javallat testfájásra (adatközlő: 13)* ...gyűjtöttek fodorkát, almabüzüt, csájburjánt, s azt egy nagy kádba... Feredőt csináltak, s abba megfērēdtek, s az meggyógyította.

3. *Javallat: ha a teste fáj rettenetēsēn (adatközlő: 33)* ...tēpték a füvet. Békalábot még a szénamurhát. A szénamurhát... azt tartották a legnagyobb orvosságnak. Fájtak a kezei, vagy a lábai, abba fūrōsztōtték meg. Még olyant és láttam, hogy ebbe a békaizébe, ...békaláb igēn...

4. *Javallat: fekélyre (adatközlő: 30)* ...hogy főzzünk szénamurhából, még fodorka, még laposmēnta..., ilyen jó meleg fūrđót. Űljünk bele, és két nap alatt mindig igyunk mindēn két órába két és fél dēci ēdēstejet. ...S úgy, hogy ez a gyomrot valahogy fēloldotta... ...az a tej vagy mit tudom én.

5. *Javallat: feketenadály fērēdō lábtörēsre (adatközlő: 29)* ...azt megreszelték, s akkor egy rongyra rējatették, s akkor lekōtték a lábikra... – a gyūkerét. Hát mindēgy volt. Űgy mint a tormát szēpēn megreszelték hát, s az nagyon használt. Nagyon forrasztott. Fērēsztōtték, annak a levivel fērēsztōtték. S akkor megreszelte, s akkor kōtōzték. ...és a lábát, addig kōtōzték, hogy a csont megforrott. Csak úgy jó ruhával bētekerték. Nem vót sēmmi gipsz rēa.

6. *Javallat: hánnya a Szēnt Antal tüze (adatközlő: 03)* ...fērēsztōtték árvacsihán fōzetében és kamillatēában.

7. *Javallat: meghűlés esetén (adatközlő: 07)* ...szentelt koszorút főztek mezei virágból. Pipacs, búzavirág, galambvirág, vad árvácska, stb. füvekből, úrnap előtt kellett szédni, hogy az ereje ne mënjen el, ne hervadjon el. Csak úrnapi körményt alatt szenteltették.

A négy kápolnához lerakták, vaj a kérésztre lobogóra, vaj Mária szoborra, vaj a karjokra vették. Ebből fëredőt főztek. Nagyon használt a hűlés ellen.

8. *Javallat: var (adatközlő: 36)* ...A csutika téájába fëredtek.

9. *Javallat: vízkórság (adatközlő: 37)* ...a szapulócsëbert hozza bé – aszongya – és abba belétëszünk vaj két kila sôt, s akkor belétëgyük oda, s megfëresszük. Vaj kétszër-háromszor megfëresztettek, s megygyógyultam. Az volt az orvosság akkor. Ez volt a gyógyszër...

10. *Javallat: orrvérzés (adatközlő: 33)* ...én a nyakcsigámra vizet tötöttem, s akkor minnyá' elállott, nem folyt. Mëlyent megmelegëdtem vagy kifáradtam, minnyá' folyt, de abba helybe mëntem, s ëgy csëppëcske vizet rëja tötöttem, s úgy megállott, hogy többet nem folyt...

11. *Csutikahamu*

Javallat: varasodás. (adatközlő: 08) Ha valaki megvarasodott, hát vettek olyan varzsírt. Úgy is mondták huszárzsír. S aval megkenték. S osztán csutikahamuból főztek lúgot, s abba megfëresztették.

Avatódás (adatközlő: 21)

- Hát ugyë má' gyermekünk születt. Akkor hat hétig nem vót szabad a borozdán kérésztül lépni, még a szomszédba se. S főztek fëredőt, addig nem vót szabad elmënni avatódni. Mëntünk a templomba, vittük a kicsit, s két szál gyërtyát... Aszondták, ëgyik lëgyën a gyërëk egészségijétt, s a másik lëgyën az én egészségémétt.
- Osztán akkor főztek fëredőt, s ebből a szentelt koszorúból tettek bele. Olyan jó szagja vót. S akkor oda belé kellett üljünk, s a kicsikétt a karunkra vëgyük s megfëresszük. Hát igaz vót.

- *Ezt minden fiatal asszonynál megcsinálták?*
- Mindenféle fiatal asszonynál. Igén... Igén. Addig nem mentünk avatódni, amíg ezt még nem tették. Nem vót szabad sehova mēnnyünk.
- *Az ölibe kellett vęgye a gyermekę?*
- Igén az ölibe. Ott vót ęlyen nagy csębę... – lugzócsębę, ęgy mondtuk – s abba belęültünk.
- *Mi hasznot tulajdonítottak ennek?*
- Hát ęn nem tudom, hogy mit tudtak ebből, dehát olyan jószagú vót az a fürdő. Olyan jó vót, hogy még ma jęs belęülnék. Ezeknek a burján yoknak olyan jó szagjik vót. Hát ęgyę a rétęn minden fajta virág vót. Minden féle virág ott vót...
- *Szóval gyógyító hatása volt akkor mind a kettőnek? Ezt még nem hallottam, hogy a kicsivel ęgyütt ęljön belę az anya avatódás elótt. Az nem volt szokásban, hogy a kapun nem volt szabad kimęnnie, mert hét singre szakad még a föld alatta?*
- Igén, ęgęn. Nem vót szabad sehova se męnni hat hétig. Hat hétig nem. Aszondták, még vízętt se, sehova se...
- *Még valaki tud-ę erről?*
- Még van... –, mert nálunk vót három męnyecske ędęsanyámon küjel, s mind a háromnak lętt gyermekę. Felesęgęm vót a nęgyedik. De arra ęgy ęgyeltek... Vót nekünk a Nagynyilakon a Mindszenti kútjánál ęgy nagy darab kaszáló. Abból mindig męghatták Vilmus bácsinak, hogy... – tęgyél férre szęnát a fęrędőbe! Mert akinek babája lętt, a szęntęlt koszorút ęs, ...de a nyili szęna vót az első belętęnni a fęrędőbe. Azt belęfőzték, s addig nem vót szabad... – még az asztalon se ęttünk ęgyütt, amíg ki nem avatódott s még nem fęrędętt.
- *Még nem is ęttek az asztról is ęgyütt?*
- Az ęn ęngyom nem ętt velünk. Azt tudom, hogy nem ętt velünk ęngyom... a Vilmus felesęge, amíg ki nem avatódott. Azt mondták, hogy csak ęgy lehet męnni a tęmplomba, hogyha a férjivel nem vót... – De ha vót, akkor nem szabad vęgyęn fejr rokolyát. ęn ęgy mondom, mert tiszta fejrbe kellett męnni avatódni. A szomszédasszonyunk nekęm azt mondta – ...a legnagyobb fiammal... ęgyelj, hogy hogy męnsz avatódni! Me'fejr rokolyát nem szabad vęnni, hogyha vótál az uradval!

IV.FEJEZET ÖBLÖGETÉS, LEMOSÁS, BOROGATÁSOK,ÉS IVÓKÚRA

Öblögetés

1. *Javallat: cséméllés (adatközlő: 01)* Cséméllés. Ha valaki megcséméllött, ...nem dolgozott a gyomra, ...szárazon bevettünk szódabikarbónát. S tiszta vízzel öblítettük le a szájunkat. Kis idő múlva a gyomor megkezdett dolgozni. ...és birsalma levélből főztünk teát. Azt ittuk, és akkor kipucolódott a cséméllésnek a nyoma.
2. *Javallat: fogfájás (adatközlő: 19)* ...katángkórival. Amelyiknek kék virága van... Azt kihúzták gyökeritől, s akkor megvagdalták, s megfőzték, s annak a levével öblögették a szájikat. Addig amíg a fogfájás elállott.
3. *Javallat: fogfájás (adatközlő: 19)* ...nem tudom milyen virág vót... S annak magja vót, s akkor azt megfüstölték, s fogtak egy cseréptálat s vele leborították. S még avval is izélték..., párolták a fogaikat. Akinek rossz foga vót, az addig vette be a szájába öblögetni azt a vizet, hogy mind kihányta azt a kukacokat a fogából, mind kiöblögette, mind kiszédte. Nem kellett a fogat kiszédni, kirángatni, mint itt.
4. *Javallat: fogfájás (adatközlő: 01)* A fogfájást szódabikarbónával. Csináltunk előbb szódabikarbónás vizet, és avval kétszer-háromszor átöblítettük a szánkot. Mégfrissült a foghús, és hanyatlott... – szóval gyéngült a fájdalom... – a fognak az izületekbe... – gondolom a gyökerekbe. ...és sós vízzel. Sós vizet csináltunk, erős vizet, s ameddig bírtuk... – 5 përcig, 3 përcig, 10 përcig – tartottuk a szájunkba. Utána átöblítettük kamillásteával cukor nélkül és újjászületett a szájunk, – ...a fogsor. A fognak megszüntek a fájdalmai.
5. *Javallat: alkohol meggyulladás (adatközlő: 01).* *Ha valaki sokat ivutt és kigyulladt a szája?* Az én édesapám vót... Nagyapámat nem ismertem, mert korán elhalt, de édesapámat jól ismertem... – ...ő nagyon szerette a társaságot, s akkor bizan néha túllépte a normált. Alkohollal túlterhelte a testit... Hát mivel tudta vóna leoltani?

Édesanyám elmént a pincébe, s félhozott egy bögre káposztalevet, beletett egy kanál lúdzsír, és apámval megítatta. Tehát az elkezdett dolgozni, de hogy melyik úton mēnt? ...az mellékēs, de kipucolta alólēs, fēlülēs. Tehát így jött helyre az alkohol betegje.

Lemosás, borogatás

1. *Javallat: fejfájás (adatközlő: 19)* Borogatás. Hideg borogatás.
 2. *Javallat: lázas beteg (adatközlő: 19)* Ha lázas... Sós víz. Sósvízes borogatás.
 3. *Javallat: torokfájás (adatközlő: 29)* ...meleg ronggyal. Vízbe belemártod. Melegvízbe... S békötötték, párolták. ...és mostanában kamillát főzök, jó sokat. S belé egy rongyba jēs bé... a torkikot bétekerēm. S akkor mán másnap nem fáj a torkik. Igyanakēs belőle tēát, ...jó melegēn. S akkor béēs kötni a torkát, s készēn van.
 4. *Javallat: hányta a Szēnt Antal tüze (adatközlő: 03)* ...borogatták ecetvel, tejfēlvel, aludttejvel. A tejfēlt, aludtejet, két tiszta rongy közti tették, hogy ne folyjon szēt...
 5. *Javallat: vaktetű (adatközlő: 36)* ...A sós vízbe megmostuk, forró sósvízbe. S akkor sós káposztalapit tekerünk rá. Legalább háromszor kellēt betekerni vele.
 6. *Javallat: vörös orr (adatközlő: 21)* A vörös orron, mihelyt az orron kivörösödik, kifényēsedik, fél pērcig... vaj egy pērcig mossuk forró vízvel, s utána hintsük be zsírporral. Ez az idegtől van... – ez a vörös orr.
 7. *Javallat: ótvar (ēkcéma) (adatközlő: 30)* ...főztünk otvarburjánt. Olyan piros virágja volt neki. Olyan formának is nézēt, mind a vadmurok, még olyan... s lehütötük, s átšürttük egy rongyon, egy tiszta rongyon. Osztán avval mosogattuk még.
- Javallat: fagyás (adatközlő: 30)* ... hát volt, aki savanyókáposztát, szóval így fejeskáposztát tett rá. Úgy a levélbe beleborították azt a részt, ami megfagyott. Az is jó volt. (adatközlő: 08) A fagyást... – azt savanyó káposztával gyógyították.

8. *Javallat: fejfájás (adatközlő: 30) ... hát otthon csináltunk* écetős hideg vizet, s egy fejkendőt belécsavartunk, s avval szoktuk békötni a fejünköt.

Javallat: fejfájás (adatözlő: 20) ...a gyomortól keletkëzik a fájás. Vizes rongyval békötték így nê... a fejit, és kész. Ez vót a gyógyszër.

9. *Javallat: gyermekék hasfájása (adatközlő: 30) ...aztán még* volt úgy, hogy békötöttük a hasacskaíjot, s a köldökire tettünk egy kis pálinkás rongyot. Leszorítottuk, s ez volt otthon az orvosság. ...hát kamillát is szoktunk nekik főzni.

10. *Javallat: fogfájás (adatközlő: 30) ...kívről még meleg* sósvízes ruhával borítottuk.

Borogatások

Vad árvácska főzete

Javallat: tályog (adatközlő: 36) ... Vad árvácskát főztünk, s avval borogattuk. Az árvácska levibe tiszta fehér rongyot áztattunk, s azt kicsavartuk, s azt borítottuk rēja a tályogra. Rá száraz rongyot tettünk.

Kámforos mézes szesz

Javallat: fogfájás (adatközlő: 08) ...mézespálinkába mëgmártották a vattát vagy rongyot, s komfort tettek belé. A csontfájást és nagyon kenték ezzel a kámforos mézes szészvel.

Kámfor és disznózsír vagy kacsazsír

*Javallat: gusa (adatközlő: 36) ...disznózsírral a kámfort össze-*gyúrták, s avval is szokták mëgkenni.

Javallat: gusa (adatközlő: 01) A gusát. Kámfort vëttünk, és akkor a tejbe kisütöttük azt a friss hájat. Libaháját vagy kacsaháját, és azt kisütöttük tejbe, és kámfort vëttünk, s a kámforval jól kidolgoztuk... – ...amíg az szép habos lett. Könnyű zsírt kaptunk, olyan könnyű krémet kaptunk belőle... és azt két ruha között tartottuk a gusán. De annak kellett több idő – bizan – míg az szétoszlott.

Kámforos bűdösipirt

Javallat: köldökfájás (adatközlő: 08) Ilyen szokott-é lenni? Tudja, a kicsi gyerekek vót köldökfájása. S akkor csináltak bűdospálinkát... Dénaturált szeszt, de egy kis kámfort örökké tesznek belé.

Szénamurha

Javallat: derékfájásra (adatközlő: 24) ...szénamurhát, azt is szoktak rátenni.

Egérfarkú fű és bodzavirág főzete, majd rákötött szalonna

Javallat: rozsdás szög szúrta seb (adatközlő: 11) ...és délután hátramentem, engedtem a bornyút szoptatni, s én nem láttam meg, hogy a dészka le vót vetve egy helyen és a szög fölfelé állott. De én nem vettem észre... Én úgy, hogy ráléptem, ...alulról bemént, s félül a lábomon kijött. ...és akkor ott vótak az oláh emberek, s ők kihúzták..., és édesanyám féljött, s akkor főzött ilyen burjánt – ... úgy mondtuk burján –, egérfarkú füvet meg bodzavirágot – ... és azt főzött, és akkor megmostam. Kiáztatam, de már megdagadott vót a lábom, és szalonnát vágott rá, ...s béköttem avval s meggyógyult. Nem mentem az orvoshoz. Még vót dagadva de meggyógyult.

Egerfarkú fű

Javallat: sériült lábujj körmének újránövesztése (adatközlő: 11) Nekem is a tehen rálépett a körmömre – ... a lábujjamra, s lejött a köröm teljesen. Egy asszony kérdezte, hogy mi történt a lábujjadval? S mondom: a tehen rálépett, és a köröm lecsúszott teljesen. Tudod fiam mivel mosd meg? – aszongya – Egérfarkú füvet főzd meg, de annak a levibe mosogasd meg naponta kétszer. S meggyógyult, s nem kellett orvoshoz menjek. Két hétén belül már be vót gyógyulva.

Utilapi

Javallat: méhfájás (adatközlés: 08) Utilapit használtak.

Javallat: nagymarin (adatközlő: 10) Igën nagyon kemény vót. Én láttam. Nem haltak belé, de nagyon megdagadott, és sokáig vót. Nem úgy, hogy 2 - 3 nap, hanem 2 - 3 hétig is. Ezt sült hagymával és gyógyították, de vót még a mezőn ilyen utilapi. A szélés vót a jó. Az annyira kipiszkálta a gennyet, nem maradt benne egy csépp se.

Laposminta (Mária virág) fejrőliliom és utilapi

Javallat: kelésékét, marinokot gyógyítja (adatközlő: 14)...ilyen lapikot, de az vót a legjobb a laposminta. Vót fejrőliliom, azt összekevertük. ...akkor vót utilapi, azt és úgy megverégettük, s a kelést békötöttük vele, s a két három napra ki vót fokadva.

Javallat: kelés ha lett valakinek (adatközlő: 08)

...vagy vót az a Mária virág – úgy mondtuk laposminta. Azt és tettünk rá.

Paradicsom és sok egyéb...

Javallat: nyílt sebre (adatközlő: Szócs Istvánné Miklós Erzsébet 41 éves) ...az ujjam, illetve a kezem. Valami megszurta, és akkor egészen besárgult, bepirosodott. ...és tett rá kérésztanyámnak az édesanyja paradicsomot, ...nyersen úgy megrakta. Utánna másnap azt leszédtek. Mézet összegyúrt liszttel, az vót rátéve. Következő nap még bezsírozták, s akkor megint valamélyen téstát tettek rá. Így gyógyult még. Bár végeredménybe pára kötés volt az, me't arra rátették a téstára a celefántot, s még egy vizes ruhát, s bebugyolálták. S ez így vót.

Savanyúkaposzta levele

Javallat: fagyás (adatközlő: 08) A fagyást... – a savanyúkaposzta levelet ráborítottuk arra a megfagyásra, bekötöttük, s az gyógyította meg.

Meleg borogatás

Javallat: mumsz (adatközlő: 14)...gyerekkorunkba, meleg borogatást tettünk rá.

Javallat: mēnstruálás (adatközlő: 14) ...melegre kellett ülni valamire.

Javallat: vesebaj (adatközlő: 01) A vesebaj... – meleg cserepvel állították mēg a vesegyulladást. Melegítették cserepet, sós korpát, de legerősebb vót a cserep. Éjszakára korpát... – meleg korpát sóval összekeverték s melegítették, tarisnyába rakták. A vesét átkötötték, jól becsavarták és úgy állították mēg a vese fájdalmait.

Vizes ruha, lepedő

Javallat: lázas beteg (adatközlő: 37) ...a lázas betegeket lepedőbe csavarták, ...vizes lepedőbe, ...sós vizes lepedőbe...

Javallat: himlő, kiütés (adatközlő: 27) ...tudom, kiütés vót régebben. Himlő vót. Kiütött rajtam és. Lējánka vótam, s tudom, hogy anyám vizes lepedőbe takart, s bétett a donyha alá, s úgy gyógyított mēg. Meleg vizes lepedőbe belégöngyölt, s akkor betett a donyha alá, a jó melegbe – ...ott kellett üljek. Mēg kellett száradjon a lepedő rajtam.

Javallat: derékfájás (adatközlő: 24) ...a feleségem a vizes rongyot rátette, s azt jól kimelegítette, s jól mēgvasalta. Úgy, hogy az is nagyon használt. Vasalóval mēgvasalta.

*Javallat: A lázas beteg (adatközlő: 32) Hát vízzel. A rongyot mēgvizítettük, és akkor ilyen rongyos vizes ruhába takartuk, és akkor téát főztünk. *A téát miből főzték?* Hát hársfatéából, mēg bodzavirágnak a téáját, mēg kamillatét. Almbüzü vót a neve.*

Javallat: leforrázás (adatközlő: 10) Mondjuk, hogy ha az embēr leforrázza a kezit vagy a lábát, akkor rögtön hideg vízzel lemossa jól, s akkor mēggyógyul. Mert én jártam úgy, hogy a kezemet leforráztam, és rögtön vizet tettem hideg vizet, s lemostam, és akkor nem lett hályog rēja. De hogyha elhattam, akkor hályog lett rēja, és akkor fájt.

Javallat: orrvérzés (adatközlő: 11) Orrvérzés. Hát az is vót... A hallántékát itt vizeztük mēg, – ...mēg a torkát mēgvizeztük és hanyat fektettük.

Javallat: méhcsipés (adatközlő: 10). Hát azt és hideg vizes ruhával...

Ólomcetet, flastrorom a patikából, s azután tojássárgájából, cukorból, lisztből és zsírból kenőcs...

Javallat: lábdaganat (adatközlő: 08) ...s még az én lábom és nagyon ki vót meredve...

De az csontról vót meredve. Míg még nem gyúlt, hogy ki nem fakadt, addig nem gyógyult még. De sok mindennel próbáltuk, de sëmmi sem használt neki csak az ólomcetet... Az ólomcetet olyan vót, hogy az... – tudja az..., me't a lábon teljes hargas vót a nagy daganattól. ...és akkor egy rongyra ráöntöttük azt az ólomcetet, s akkor azzal én beborítottam. Na... és akkor az úgy összehúzta, hogy még tudta mutatni, hogy hol fakadt ki... ...és akkor, mikor hëgyet húzott, akkor elküldtem a gyerkét a patikába, és hozott azt a flastrorom. Nem tudom ismerik-ë...?

...S akkor szépen... – tudja – egy ronggyal rëjatakartuk, me' az úgy tapad. S akkor azt rëjaborítottam, s akkor az kifokasztotta. ...és mikor kijött a genny belőle valamennyire, akkor csináltunk ebből a... – tojássárgája, és egy kis cukor s egy kis liszt, s egy kis zsír, hogy ne ragadjon oda, ...s azt szépen összegyúrták, s azt rëjaborítottuk arra a sebre. ...az úgy kihúzta a gennyt alatta, hogy három napra begyógyult.

Hat hétig feküdtem vele. Nem tudtam lábraállni. S az uram odavót katonának; ebbe a második háborúba elvitték koncsëntára, s a gyerkéssel maradtam. S azok vettek le az ágyról s visszatettek. Levettek s visszatettek. Nem ettem, s olyan vótam, hogy imá' borultam fél. Imá' azt és gondolták, hogy mëghalok.

De oszt az kifokasztotta, s az kifolyt... – a genny, s aztán hála Istennek mëggyógyult a lábom.

Izzadás

Javallat: dërékfájás (adatközlő: 24) ...kifeküttem, mikor a legnagyobb meleg vót..., akkor egy nájlont elterítettem, arra ráfeküttem, ilyen meztelen dërekval, és az úgy mëgmelegítette, hogy a víz folyt le rólam. S az is sokat segített rajtam... Még kentük közbe büdösispirtval, mëg mindënnel...

V. FEJEZET **IVÓKÚRA TEÁKKAL ÉS KEVERÉKEKKEL**

Forró tea

Javallat: köhögés (adatközlő: 20) ...A másik köhögést...? Hát kérem szépen, nem szabad hideg vizet inni, csak forró teát, s ne legyen sok cukor benne. Hársfatëa, ...az a legjobb.

Javallat: nátha (adatközlő: 22) Nátha. Mivel gyógyították? Az hülés. Hát forró teával. Mëgpërgëltük a cukrot, öntöttük vizet rá, s abból ittunk.

Javallat: torokfájás (adatközlő: 10). Hát ilyen virág teákkal gyógyították azt is.

Borsos pálinka

Javallat: gyomorfájás, gyomorégés (adatközlő: 29) Borsos pálinkát gyomorra... Ha a gyomra fáj valakinek, akkor borsos pálinkát ittak, s akkor elmullott. Az ésszehúzza, nem fáj. Égyszer-kétszer így ivott naponta, s akkor az helyrehozta a gyomrát.

Egyéb technológiák:

1. *Javallat: szoptatós anya mëggyült mellének gyógyítása (adatközlő: 29) ...főztek mindënféle burjánnyokat. Kamillatëa, galambvirág, vadon termő árvácska. Előbb párolták, s utána rongy közti tették a burjánnyokat, és ezzel borogatták. Ezáltal a tej lefolyt. Utána kámforos dënaturált szésszel mosták mëg. Lenmagot hagymás zsírban mëgpirították, s avval borogatták. Búzakorpát melegítették hagymás zsírban, s azt tették rá.*
2. *Javallat: szoptatós anya mëggyült mellének gyógyítása (adatközlő: 01) Tëhát mikor újszülöttet kap egy édesanya, és nagyon sok a teje, és az erek nagyon mëgtelnek tejjel, előfordul gyakran, hogy törést kap a teje. Tëhát a doktorok nem tudják azt mëggyógyítani... – csakis a házi orvosok /értsd: házi orvosságok – a szerk./ Hát azt is mivel gyógyítottuk? Tëhát az valóban rajtam történt. Kétszer vágták a jobb mejjemët. Harmadszor nem engedtem mëg... Édesanyám eljött, mert nagyon sajnált. ...és ő készítëtt*

nekem háziszappanból, disznózsírból, édESTEJSZÍNBÓL... – kikeverte nagyon jól. ...és akkor szintén tisztá tehénvaját kevert egy kicsit belé, hogy az olyan zsíros légyén, s azzal borogatta be a dagadt ereket a mejjembe. ...az tartott nyolc napig. S amikor a tejerek kezdtek enyhülni, és azok a nyílt sebék amit kivágtak, és mellette újra megpirosodtak... ...olyan foltok vótak. Avval állítottuk meg a nehézségüket... Hát mindenesetre 14 nap után helyrejött a mejjem...

3. *Javallat: tüdőgyulladásra (adatközlő: 38)* ...nagynénémnek a fia tüdőgyulladást kapott. Nem vót orvos, s egy üdős asszon azt mondta: ...szédjél békarokkát, Jézuska vérit, s akkor vót olyan magos virág, – ...olyan sárga, olyan mind a kocsárdi – , s aztot egy kila nádcukorval éssze kell főzni. Addig főzni, olyan lett mind az olaj. S mikor azt megfőzték, mindén nap három csészével megivutt...Akkor az a fiatalembér leszállott az ágyból és félkelt. S ez vót neki a gyógyulása. Tüdőgyulladása vót, és ki tudták ezzel a gyógyszerekkel gyógyítani.
4. *Javallat: tüdőbaj, vért köp (adatközlő: 21)* ...Hát én és vótam úgy, hogy vért hántam, s nem mentem orvoshoz. Mert építettünk s nagyon sokat dolgoztam. Azt mondták, mennyek orvoshoz! Nem mentem orvoshoz, mert nem vót pénz. Azt mondta egy szomszédasszon, hogy hozzunk egy kila jégmézot, tojást és citromot. S azt a háromot tégyük egybe. ...és az a citrom úgy ellette azt a tojást mindénestől, hogy ...hát nagyon csúnya vót. ...és háromszor egy nap kellett abból igyak. Ha mezőre mentem, vagy hazajöttem, vagy egy üvegécskébe kellett vigyek. De azt mondta, hogy a tüdőmről úgy lepucolja, hogy sémmit baja nem lesz. Úgy és lett, hogy én meggyógyultam. Nem tudom mélyen betegség vót, de vért hántam. ...Csakis a tüdőmbe lehetett a baj, mert megfáztam.
5. *Javallat: hidegrázás esetén (adatközlő: 13)* ...a kékkövet megtörték, s ebből egy jó kávéskalánval, vagy évőskalánval belétettek egy csiporba, s langyos vízzel megitták. Ez annyira hányatta az embért, hogy... a gyomrát és volt, hogy kihánnya. Me't azt mondták, hogy a hidegrázás ez a rossz víztől van.

6. *Javallat: fogfájásra (adatközlő: 13) a fekete kutya szőre*
...nagy orvosság volt, ha volt fekete kutya. Annak szőrit égett borba megfőzték, és evvel gyógyították.
7. *Javallat: gyermekek hasfájása (adatközlő: 30) ...Főztünk fehérhagymát, ami tiszta fehérhagyma volt. Hajastól, héjastól, mindenestől tiszta vízben megfőztük, lehűtöttük, egy kis cukrot tettünk, mikor fáj a gyomrik. Vagy pedig termeltünk ánist, megfőztük, s avval és szoktuk.*
8. *Javallat: gélészta elhajtás (adatközlő: 30) ...a savanyókáposzta is nagyon jó, hogy megenni éhomra. Ami rendes savanyó, a télire elsózott káposzta.*

Vagy pedig a bosztánmagot meghíjalni, s azt megtörni és megenni. De azt is csak éhomra. Olyan orvosság, hogy sokkal különb, mint a patikai. ...legalább két-három réggel.
9. *Javallat: felfúvódásra (adatközlő: 36) ...Fodorméntát, s kömént. Annak a levit megitták téával.*

10. Piros bazsarózsa virágja és tej

Javallat: a menstruációs zavar (adatközlő: 36)

...pünkösdirózsának a piros virágját megszáritották árnyékos helyen, és ha valakinek menstruációs zavarja volt, akkor édestejben megfőzték, és azt itták. ...egy csészét, vagy fél csészével. Úgy háromszor-négyszer ittak belőle. Ez használt.

11. Kisasszonypapucs-gyökér alkoholos ázaléka

Javallat: méhfájás, asszonybajok, lejárt a méhe (adatközlő: 30)

Andrásfalván az asszonyoknak ha méhfájás, vagy hát... ilyen asszonybajuk volt, mivel gyógyították? – Voltak olyan virágok. Úgy nevezték, hogy kisasszonypapucs. Olyan volt a virágja, mind egy gyűszű. S annak a gyökerit kiástuk, s szép tisztára megmostuk, üvegbe tettük, s pálinkát töltöttünk rá. S azt úgy... olyan adagolva egy fél kis pálinkaivó pohárral ittunk egyszerre. Hát azt kellett gyakorolni többször is..., de e' volt ennek az orvossága. Evvel szokták gyógyítani. Nem ment senki műtetre, ha még... – hát úgy jobban mondva: még... – ...ha lejárt is, e' volt az orvossága.

Büdöspálinka

Javallat: gyermekágyas asszonynak (adatközlő: 08) ...az a kámforos pálinka a gyermekágyas asszonnak... Takarította és gyógyította. A méhit, helyre gyógyította. Me' még és köttek münköt..., – nem úgy mind itt, hogy az a rossz tört (értsd: vér – a szerk.) és, ami bennünk vót maradva, 9 hónapon keresztül az kimënt..., kihajtotta.

Javallat: aszma – légzési nehézség (adatközlő: 08). Az aszmát kámforval... Kámfort vettek, alkoholba készítették, és az alkoholt tíz napig hagyták. Utána belocsoltak egy zsebken-dőt és a mejjire tették. Úgy állították meg az aszmát.

Rum

1. *Javallat: himlő (adatközlő: 01) A himlőt úgy gyógyították szüleink, hogy egy kicsi rumot adtak annak a csecsemőnek. Ha berugott – aszonták, annál gyorsabban nyomja ki a hasán a himlőt.*
2. *Javallat: ha megköte az apró gyermekét (adatközlő: 30) ...Italval. S melegbe tartani. Pálinkát, bort, de inkább pálinkát, mert jobban átmelegedett attól, s hamarabb kihajtotta.*
3. *Javallat: anyaméh lejárás (adatközlő: 30) ...olyan volt a virágja kékszinben, mind egy gyűszű. S annak a gyökerit kiástuk, s szép tisztára megmostuk, üvegbe tettük, s pálinkát tötöttünk rá. s azt úgy – olyan adagolva egy keveset inni belőle reggel; egy fél kis pálinkaivó pohárral ittunk egyszerre. Hát azt kellett gyakorolni többször is..., de e' volt ennek az orvossága. Evvel szokták gyógyítani. Nem mënt senki műtetre, ha még ha lejárt is, e' volt az orvossága.
Készítése: ...ugyanannyi gyökér és pálinka úgy, hogy lepje el félig. Hát keserű, az olyan keserű, mint a tubák.*
4. *Javallat: huzattól fáj a foga (adatközlő: 23) ...jól megmelegedve huzatot kapott, s akkor a foga fájni kezdett. Pedig hol dohánpipa ízét tettünk a likba belé... Vagy elmëntünk a kocsmába, megittunk egy jó fél decsi rumot. Pillanatilag ellállott, de utána újból fáj.*
5. *Javallat: foghúzás után (adatközlő: 37) ...kilukadt a fog azt ki kellett húzni. S utánna megittam egy fél decsi pálinkát azért, hogy ne gennyeseggyék be. – ...és e' vót.*

(adatközlő: 22) ...ha fogat húzatok, – nem vagyok iszákos, nem iszok – de ilyenkor is vészék rá egy kis pálinkát a foghúzásra. Jót tesz. Valóban jót tesz...

Nyírfa- és cserfahűj

Javallat: fájós fogra (adatközlő: 23) ...főzzél nyírfahűját, s cserfahűját, főzd egybe, s vèdd bé a szájodba. Èn azt vèttem, s nekèm onnantól a fogam nem fáj.

Méz

Javallat: asztma, légzési nehézség (adatközlő: 20)...mézet èszék, s attól valahogy tudom köpködni.

Rozmaring levél és méhméz

Javallat: szívdobogás (adatközlő: 01) ...az szívfájdalom. Mikor szorul el a szív... – és nincs levegője. Levèszünk két rozmaring levelet. A rozmaring levelet mézbe mártjuk, – ...akácmézbe, és úgy elnyeljük. – ...és az egy pèrc múlva a szívdobogást... – a szívszorulást megállítja.

Fenyőfarűgy és méhméz

Javallat: tüdőbaj (adatközlő: 29) ...fenyőfának a májusi rűgyit, – most ami van – ...azt leszèdni, vízbe megfőzni, s úgy tea helyett inni. S az használ a tüdőbajra. ...és méhmézzel. Egy liter téába körülbelül így... amit össze tudunk fogni három ujjal. Hát ugye dèkára nem mértük. ...Ezt megszarítottuk. S úgy három ujjal még tudtuk fogni, úgy mint egy másik téát amikor főztük. Nem cukroztuk, nem cukorral, hanem méhmézzel cukroztuk még, azt úgy itták.

Cékla leve savanyítóval együtt

Javallat: tüdőbaj (adatközlő: 29) ...céklát is szoktak főzni, és ráöntötték a rozskorpának a levit. ...Szóval rozskorpát. Ott-hon úgy mondtuk, hogy savanyítót csináltunk. S annak a rozskorpának azt a levit ráöntöttük a céklára, míg egybe-érètt, s akkor aztán annak a levit itta. Aztán vörös céklát megfőzni, és rendèsen elrakni úgy, hogy cukor, még ècet, só, köménnel. ...és azt a vizet igya... és a céklát ès, hogy egybe még. Az nagyon használ a tüdőre.

Káposztaleves ès jó. *Javallat: tüdőbaj (adatközlő: 29)*

Céklalé *Javallat: hányta a Szönt Antal tüze (adatközlő: 03)*

...bekötötték, hogy a forró nap ne süsse... – céklalével.

Bors borba keverve *Javallat: hidegrázásra (adatközlő: 37)*

...vészék én egy kila borsot – törökborsot – s egy fél liter borba belétégük..., megiszod s meglátod, hogy meggyógyulsz. Mikor megittam, akkor félkeveredett a gyomrom, s tiszta bikanyálat dobáltam ki. Olyan vót az az orvosság. Szóval akkor onnantól nem es rázott a hideg.

Csutika *Javallat: var (adatközlő: 36) ...A vart csutikából főzött tőával gyógyították.*

Gőzöli, párolja magát

Javallat: méhfájás, méhleereszkedés, asszonybaj (adatközlő: 20)

...párolták. Piros céklát főztek, vagy krumplit. De a legjobb vót, jó forró vizet beléöntöttek egy vájlingba, s akkor föléje álltak, s úgy párolták magikat. legjobb a kamillatea vót. Kamillába megfürödni. Kamilla ülőfürdőt kell csinálni.

Javallat: nátha (adatközlő: 08) A náthát...? – kigőzöltük magunkat. Meleg tőát ittunk s forró bort. Vaj ha bor nem vót..., jó mézes pálinkát ittak.

Japán gomba pálinkában

Javallat: rossz étvágy, gyomorfájás (adatközlő: 30) ...az üvegbe nőtt, mintha élt volna. Ha pálinkát tőtöttek rá, úgy nőtt tőlle.

Javallat: közérzetjavítás (adatközlő: 29) ...egy akkoracsát nē, (mutatja) mind egy ötforintos, belétettek egy tányérba. Aztán arra tettek cukrot, s mindēn nap tojást. S az növekedett, növekedett. S az akkorát nőtt, mind egy palacsinta. S erről aztán azt a tőát itta Pētēr bām. Azt mondták hát, hogy jobban lēsz tőle, de hát egy darabig hát növelték s itták róla, ...de sokra mēnt.

Lenmag, kendermag és méhviasz

Javallat: kelésre (adatközlő: 29) ...lenmagot s kendermagot méhviasszal egybefőztünk, egybe olvasztottuk, s avval leragasztottuk azt a kelést. S az érlelte, s ki jës fakadt.

Javallat: nagymarind (adatközlő: 22) ...a marin. A nyakán lëtt, vagy az ágyékába, vagy a hunya alatt. A zsëmlé, s a lenmagval gyógyították mëg.

Javallat: nagymarin (adatközlő: 22) Vót nagymarin dagadás. Tejbe mëgfőzték a zsëmlét s lenmagot, s ezzel kötték be. Az kifokasztotta, kihalította.

Tehénvaj

Javallat: aranyér (adatközlő: 01) Az aranyeret tiszta tehénvajjal... – friss vajjal... De azt a vaját mikor kiköpőjjük, mindjárt kidógozzuk kanálval, hogy sëmmi víz maradványa ne lëgyën benne. ...és két ruha közé tëgyük, s fëldugjuk a végbélbe. Tëhát ezt elismételjük sokszor, legalább négyszër naponta. ...és éjszakára mindig bár kétszër mëgcsëreljük, – és friss vaját tészünk fël a végbélbe. Tëhát az aranyeret evvel gyógyítsuk.

Javallat: székszorulás (adatközlő: 29) ...vaját édestejbe ...jó sok vaját. Azt itatták. Vaj ha nem tejet... friss tejet... S akkor azt ës mëgmelegíteni, aki mëg bírja inni, mëgmelegíteni, s abba jës jó sok vaját tënni, azt a friss vaját... Aztán azt ha mëg tudja inni, aztán akkor futhat...

Javallat: ottvar, ótvar (adatközlő: 37) ...vajjal ës gyógyítottuk. Tiszta vajjal a sebët mëgkentük, s akkor a seb leesëtt onnat. 1- 2 nap után mëggyógyult.

Méhviasz, tehénvaj és hagyma

Javallat: mëgkelt a csics (adatközlő: 05) ...az okozta a leghamarább, hogy rëjafekütt, s azt teli vót tejjel, s azt mëgnyomta, s akkor mëgkövesëdëtt, s olyan kék szëdërrjës lëtt. Vót akinek kibomlott. Hát csináltak akkor, mëhviasszot, vaját s hagymát úgy ësszerántottak, s avval raggatták. S így sokat gyógyult.

Récezsír

Javallat: cséméllés (adatközlő: 22) ...ha valami jót ettem, a szájomot egy hétig nem győztem kenni. De legjobb azt – aszongyák – megkenni ilyen récezsírral. Avval kentem gyerekkoromba jés. S most és egy hete bé kellett kenyem récezsírral, s avval gyógyult még.

Hurkafonnyadék-zsír

Javallat: pattanásra, sebre, csicsfájásra, (adatközlők: 30, 36) ...mikor fogyasztották a hurkát, azt a zsírt eltették, ...a fűszereknek a zsírja, ami kifőtt a hurkából. Az ereje. A fűszerekből ami kijött, a hurkafonnyadékot szépén kisütöttük tisztára, s azt el szoktuk egy pohárba tenni...

Javallat: repedésekre, sebekre (adatközlő: 36) ...sebekre, repedésekre hurkafonnyadék zsírt használtak.

Hurkafonnyadékzsír és sós háj

Javallat: sebre (adatközlő: 29)...hurkafonnyadékzsírral kenték bé a sebét, s hamar bégyógyult. Az a hurka kifőzés után fenn maradt zsiradék.

Javallat: cséméllés (hërpész) (adatközlő: 07) ...ha a száj részen az arcon jött ki, akkor hurkafonnyadék zsírral, vagy féretett hájjal, /sóval összekevert háj/ kenték be.

(adatközlő: 37) ...cséméllés. Ha jól esett az étel, akkor is megcséméllött, s ha nem esett jól akkor is...Valami olyan ételt ett, hogy vagy jól esett nagyon, vagy pedig nem esett jól.Ettől kapott osztán hasménést, s csémért és olyant, hogy... hát nagyon beteg lett tőle... Kisebzett a szája.

Hurkafonnyadék-zsír, s még egyebek (kristály a patikából, kékkő, szegfűszeg, szerbors)

Javallat: kelés és nagymarin genny eltávolítás (adatközlő: 24) ...amikor a disznót elvágták, s mikor meglátta, hogy a vízholdyagba sok zsír van, , akkor kivette, s félakasztotta a gërendára, s reggel a hurkát kifőzték, s az a zsír megfagyott. Abból leszédett, s belerakta abba a húgyhólyagba, s akkor visszaakasztotta. S akkor csëpëgëtt-csëpëgëtt az a hólyag.

S mikor gondolta, hogy kicsöpögött mind, akkor kristályt hozott a patikából, kékkövet, szëgfűszëget, szërborsot.

Ezëket mind mëgtörte, s belerakta abba a zsírba, s ësszekeverte, s el këllött hagyni, hogy ërjën mëg. S akkor mikor mëgërett, úgy jöttek oda orvosságért... Ègy tiszta forgácskát beletëtt, s mikor jött valaki, akkor örökkë vëtt ki vaj 3-4 kalánkával, s beletëtte ëgy tiszta papírkába, s úgy adta oda... Azzal szëdették a gennyet, ëlyen nagymarinról, mëg a kelésről. Az nagyon jó vót biza...

Szëgfűszëg

Javallat: fogfájásra (adatközlő: 01) Lukás fogra sokféle orvosságot használtak. Tömjënt tettünk belé, sőt raktunk, és szëgfűszëget. Ezzel mëgvakítottuk a gyökérnek az életit. ...

Szappan csap

Javallat: székrekedés (adatközlő: 01) Ha olyan nagy székrekedése vót... – hát ez legjobban előfordul csecsemők között, gyermekék között. Akkor úgy csinálunk..., – szappanon csapot készí-tünk. A háziszappanból levágunk ëgy vékon szeletet, szépën mëghëgyëzzük, s disznózsírval bekenjük, a végbélbe fëldugjuk, s pár përc után mëgindul a széklet. Ez a legjobb. Tehát mëgmondva ós-szókinsbe’: „Szappan csapot készí-tünk, azzal indítuk mëg a székletét.”

Háziszappan és kovász vagy disznózsír

Javallat: kelésre (adatközlő: 01) A kelést mivel gyógyították? Hát tudja a kelést, több mindënnel lehet gyógyítani. De a kelésnek legjobb, hogy ha mán egészen látszik a gennyezés, van neki hëgye...

Me’ van két fajta kelés...; amelyiknek nincs fenéke – így tanul-tam, hogy belül van a gyökere, és nem húz hëgyet. Azt csak a lúgos szappan mëgkaparva... – disznózsírval mëgborogatva, ëj-jelre azt..., és nappalra sós szalonnát. Az pucolta ki a feneket-len gilvát.

Javallat: kelésre (adatközlő: 15) ...kovásszal és háziszappannal keverték.

Javallat: eredés az ujjon (adatközlő: 01). Ha mëgeredt valakinek az ujjá? Ha mëgeredt valakinek az ujjá, nagyszüleink úgy

csinálták, hogy szappant főztünk – ...házi szappant, azt megkarpargattuk..., – disznyózsírral jól összekevertük, és akkor egy kis vízzel csináltunk egy péptésztát, – ...olyan folyékony pépet és azt a szappant belékevertük. Két fehér ruha közé tettük. Az eredésre borítottuk. Átköttük ujjainkat, és azzal enyhítettük fájdalmainkat. ...és az a szappan, az a lúg, kihúzta a tüzét, és megengedte, hogy az eredés kipucolódjon. Téhát másnapra, egy éjszakán át bekötve tartottuk ujjunkat. Bármilyen fájdalom vót, de reggelre kinyílt a seb, ahol a gyülés vót, és kifolyt a betegség belőle. Két nap után rendbejött...

Báránfaggyú, birka-faggyú

Javallat: cserepes kéz (adatközlő: 30) ...báránt vágunk, akkor olvasztottunk ki; abból a báránfaggyúból eltettük egy tiszta edénybe, leköttük...

(adatközlő: 02) ...birka-faggyú. Az volt a legjobb. Jól beledörzsöltük, s az volt a legjobb.

Javallat: cserepes kéz, láb, cserepes száj vagy kifújta a szél (adatközlő: 12) ...erre a repedésékre az jó. A birka-faggyút kiolvasztani, annak a zsírával kenni. Az nagyon jó erre a repedésre.

Javallat: csizmatörés (adatközlő: 21) Ha valakinek a csizma feltörte a lábát, mivel gyógyították? Juhfaggyat megpérgeltünk. Nem tudom mivel... – szent törtünk össze... – vagy mit, s azzal megkentük. Feltörés, az és nagyon csúnya vót. Avas hájval és kenték.

Javallat: fagyás (adatközlő: 21) Azt tudom, hogy az én embéremnek még vót fagyva mikor a tókére járt. Birka-faggyú jés jó. Megolvasztották a birka-faggyút, s amikor puha vót, réjakenték. Az réjafagyott, s az nagyon kivette azt a fagyfájdalomból a fagyást. Ez vót a jó a fagyásra... – a birka-faggyú.

Javallat: nátha (adatközlő: 12) Nátha ellen? Régi egyszerű nátha ellen az orrunkat este kívül-belül kanasinnal vagy birka-faggyúval kenték.

Javallat: cserepes kéz vagy – száj (adatközlő: 10) Birka-faggyúval, tejszínnel és vajjal is kenték. Általános gyakorlat ez vót, hogy a faggyúval kenték meg.

Szőlőzsír

Javallat: cserepes arc, cserepes száj. (adatközlő: 08) Szőlőzsírt vettek a patikából. – ...úgy mondták szőlőzsír.

Tojás és lükör

Javallat: tüdőbaj (adatközlő: 20) ...hát ott csak tojást vertek össze lükörrel. Így hallottam. Vaj a tojást belétették úgy a lükörbe, s az úgy megégte magát még a tojást és. S azt itta a beteg.

Tojászsír (égett, forrázott sebre, és ebsemeregre)

Javallat: égési sérülésre, sebre (adatközlő: 30) ...főzzük még keményre a tojást, a tyúktojást, amilyen keményre csak megfőzhessük. S a szikját tégyük tiszta bádiktángyérba, s tiszta forgácsval, faforgácsval, egy olyanval, mint egy gyufaszál, addig keverjük, ...s akkor összesodorni ezt a tojássárgáját amíg abból zsír lesz úgy, hogy tőpértyűje marad a zsírnak – ...ennek és úgy... ennek a tojássárgájának marad egy kis tőpértyűje. S akkor azt szépén le kell szűrni... s akkor kerestünk tiszta tollat, s a tollúval békentük.

Javallat: épsémérög (adatközlő: 29) ...tojásnak a szikját sodorjuk cukorval. Mennyi szikja van, amennyi súly a szikja, annyi súly porcukrot tégünk, és azt dörzsöljük jól össze. S avval kenjem még a sebet, kössem be aztán ruhával. Kössem be és ne oldjam le. Öt napra leasett a ruha avval a sebvel, s begyógyult.

Disznyózsír

Javallat: cserepesedés (adatközlő: 02)...ha valaki a kezét beléte-szi a hideg vízbe, szél van, s akkor egyhamar megszárad a keze nagyon. Ezt tiszta disznyózsírral megkentük.

Javallat: aranyér (adatközlő: 37) ...nekem vót aranyerem, érzetem. S néném aszongya, tudod mit csinálj? Nyomd vissza, s disznyózsírral kendd meg, s meglátod meggyógyul. S úgy is lett, meggyógyult.

Javallat: gennyes csicsgomb (adatközlő: 14) ...sokat szoptattam, sok gyerékét. Majdnem egymás után haltak meg, s születtek. S biza nekem egyik mejjemből oda kellett a másikba, me't nem tudtam szoptatni, me't meggennyesedett a csicsem gombja. Úgy... zsírral kentem, disznyózsírral.

Javallat: testfájás (adatközlő: 32) Emlékszem, édesapámnak fáj a lába, s disznózsírral kente be. Járt orvoshoz nagyon sokáig, kórházba is vót, de semmit sem használt. És disznózsírral ahogy csak tudta az édesanyám, mindèn nap háromszor jól bemaszírozta, és két hét alatt meggyógyult.

...mind égésre jók...

Javallat: égött bőrfelületre (adatközlő: 30) ...otthon régebb faolajat is használtak égésre. Otthon úgy mondták az étolajnak, hogy faolaj.

Javallat: égött bőrfelületre (adatközlő: 36) ...mikor elégettem a kezemet, akkor megköptem nyálval, és akkor sót raktam rá. S utána tojásfehérjít, és egy húsz perc múlva már nem fáj, úgy kihúzta a tüzit.

Javallat: égés, leforrázást (adatközlő: 20) ...mészlével gyógyították. Bekenték faolajval, és gyógyították aludttejvel.

Javallat: leforrázás (adatközlő: 05) ...Nekem és a gyerek elégett. Belévágta a karját a forró vízbe, s a bőre egészen lejött. Lehúztam az ingecskejít, de nem vót eszem, hogy lehasítani. S akkor a keresztanyám meglátta, hogy ott futkározás van. A gyerek nagyon sírt. Odajött, s aszongya: „Hamar hozzatok – fiam – olajat!” Akkor úgy vettünk két lejre olajat, faolajat, egy fejer viaszgyertyát, s egy árkus papírost.. Úgy mondtuk, – úgy mondom, ahogy mondtuk. Aztat egy tányérba belétette, ...de nagyon sietett, me’ nagyon sikolytott a gyerek. Azt még össze se tudta rendesen olvasztani. Egy tiszta rongyot odaadtunk, s akkor arra ráöntötte, s valameddig fújta, hogy ne lëgyën olyan meleg, s azzal béborította. A gyerek úgy elaludt, hogy másnap ébredett fél. Oszt’ még csinált ő nekem élyen orvosságot. Mikor egy hete vót, olyan tiszta vót a ...olyan szépèn meggyógyult, mind a mások keze. Azon más forrás se vót maradva. Ez a fejer viasz s az olaj...

Javallat: égés, forrázás (adatközlő: 08) A forrázást... – azt tojásfehérjével kenik, s még a tüzit és kivészi. Itt a karomon mutatom még. Nemrégèn megszedültem s elestem. Mëntem a temetésre s elestem neki a kályhának, s úgy égett, hogy alig tudtam megszabadulni onnan. ...tojásfehérjével megkentem, s meggyógyult.

Krumpli, vagyis a pityóka nyersen

Javallat: égésre (adatközlő: 29) ...krumplit reszelni, az és használnál. Ezzel borogatni, s nem hólyagzik ki.

Javallat: lázas beteg (adatközlő: 01) A lázas betegeket evvel gyógyították. Összevágta krumplit, és rátették az erekre a kezekre, a hallántékra kétoldalt, és az ütőerekre a bokába. S így csökkentették le a lázikat...

Javallat: nagymarin érlelése (adatközlő: 14) ...s nagymarin kezdett oda lenni. S mondom mit csináljunk? Aszongyák, hogy kell krumplit, nyers krumplit lapokba elvágni, s azt szépén rēja kell kötni... S én rëjaköttem ezt a krumplit. Szeleteltem, mind ahogy megsütöttük a sporhelton, olyan szeletét vékonra, s oda rëjatettem, s azt tartogattam rajta addig-addig, hogy mindig újat tettem, újat..., hogy egyszerű hát pirosodni kezdett az a daganat... S egyszerű hát, csak és kelés lett abból. Teli vót gennyvel, csak nem vót elkészülve. S ez összehúzta, s ez érlelni kezdte ez a nyers krumpli. S így osztán két luk lett rajta. Osztán mikor a genny folyni kezdett ki, akkor rëjatettem, hagymát süttem, s akkor tettem belé zsírt, s a izére úgy... rëjaköttem a nyakára. S az osztán kihúzogatta úgy a gennyet...

Javallat: épsëmërég (adatközlő: 38) ...a krumplit elvágta és mëgvakartuk, s azzal *lértsd: az épsëmëréggel – a szerk./* békentük a pityókát. ...elég csúnya vót, mert folyta bé az egésztest. Ha karján vót, ha orcáján vót, az csúnya vót, mert folyta bé az egésztest...

Javallat: fejfájás (adatközlő: 22) ...édésanyám – mikor gyermekék vótunk – a fejit nagyon szokta fájtatni. Hazajött a piacról, mert elszoktak menni a piacra. Akkor összevágta a pityókát, s azt a hideg pityókát rëjatette egy kendőre, s a kendővel békötte a fejit jó szoroson, s ezzel csillapította a fájdalmát. Én így látam édésanyámtól.

Javallat: fejfájás a homlokán (adatközlő: 01) A fejfájást mivel szokták enyhíteni? A fejfájás? – ... van mikor a halántékon kezdődik. Van, mikor az agya fáj. De mikor itt kërésztil a halántéknál az egész homlok fáj, összereszeli a krumplit, és két ruha közti tegyük, és egy órai pihenés után elmúlik a fejfájás.

Sült krumpli

Javallat: szemfájás (adatközlő: 21) ...Bukovinába fájt nekem a szemem. Egyszer megyek fél..., – a Hatodik Lábba mentünk, s Máté Marcikáné aszongya:

- Mi van édes lejánkám?
- S mondom: hajja, úgy fáj a szemem.
- Tudod-e mit édes lejánkám? Süssél krumplit, s két ruha közti tedd belé, s azzal kösd be!
- S én úgy es csináltam. Este hazajöttem, s a sütőbe süttem krumplit, s jó forrón két ruha közti belétettem, s így béköttem nē... – vaj három este, s a szemem meggyógyult. Máté Marciné tanyított.

Keményítő

Javallat: kipállás (adatközlő: 01) Ha valakinek a teste kipállik, végyen keményítőt, súrolja be azt a bőrt ahol kipállik. Me' előfordul az erősebb testéknél... Csak ezt a sima keményítőt. Ha pedig nem bír az üzembe kapni, akkor krumpliból... Mēgreszeli a krumplit, jól kimosni megszáritani a krumplit, és abból készít keményítőt. Azzal keni be, súrolja be a testit. A test megkapja azt a finomságot, és nem bír izzadni, nem bír kipállni.

Pipakorom kenet

Javallat: ēpsēmērēg (adatközlő: 13) ...az öregembērēknek kivētték a pipájikból a kormot, ami a pipaszárába, vagy a pipatorkába volt, s avval a pipakoromval mēgkenték, és ettől száradott mēg úgy, hogy helyrejött.

Javallat: ēpsēmērēg (adatközlő: 38) ...azt mondták, hogy pipakormot. A pipából kiöntötték, ami benne maradott, és mēgtörték jól, s aztat félvizitették. ...Én nem es tudom vízvel vaj mivel. S azzal békenték. De az csúnya vót, fekete.

De az nagyon csipte..., – s aszonták, ha csipi jó, me' kiégeti. Mitől jött? ...ha a kutya mēgnyalja vagy a macska, ...attól es jön. Vót valami olyan gaz, ami nem stimmel a testhēz, s odadürüszködik, s akkor attól es mēgkapta.

Javallat: fájós fogra (adatközlő: 23) ...de ha kilikadott..., ott mēntség nem vót, ki kellett húzni. Pedig hol dohánpipa izét tētünk a likba belé...

Korom a fészifokán

Javallat: epsëmérög (adatközlő: 33) ...ha valakinek epsëmérög vót, akkor lefëdtünk egy fészifokot tiszta kendër rongyval, – amit szóttunk s még nem járt vízbe – , s azt mëggyújtottuk, s fëltëttük..., s akkor a helyit zsírval azt bekentük egészen, egyszër, kétszër, háromszor, – ...s úgy letakarította, hogy olyan vót mind a kristály az a korom. De az abból az ízéből lett, a vászonból. Azon a fészifoka mëgmelegëdëtt, s akkor avval bëkentük ott..., ahol vót. S egy két napra hát mëggyógyult.

Javallat: cserepes kéz, láb, cserepes száj, vagy kifújta a szél. (adatközlő: 12) ...kendër rongy darabot... – azt égettek s zsírt gyúrtak bele abba a hamuba, s azzal kenték az ëlyen repedéseket.

Fehér liliom levele, utilapi, citromlevél

Javallat: kelésre (adatközlő: 15) ...fehér liliom levele, utilapi, citromlevél is szívja a sebëkët.

Fehér liliom virága

Javallat: fülbe csëppenteni (adatközlő: 36) ...olajat csináltunk, üvegbe rakták, s kitëtték a napra és olaj lett, s azt is a fülbe csëppentëtték.

Javallat: szemfájás (adatközlő: 10) Azt mëg..., ha gyulladásba vót, ennek a fejrëliliumnak a virágját belëtték a pálinkába úgy, hogy három-nëgy napig tartották benne, s avval borogatták. Az olyan vót, – a fejrëliliumból hogyha tettünk belé –, az eltartott egy évig is. Mondjuk, hogyha elvágтам a kezemet, azt is avval köttem be. S ha a szemëm fájт, azt tettem rá. Ez mindenfélére használt a fejrë liliom, a pálinkába téve.

Kendermagolaj

Javallat: fülfájás (adatközlő: 10) Vót az ës... Arra jës melegët tëtünk, mëg olajat csëppentëtt anyám a fülünkbe. Étolajat... /faolaj/, vaj kendërmag olajat, me' az vót ott.

Házi olaj

Javallat: fülbetegség (adatközlő: 01) Fülbetegség tiszta házi olajat..., növény olajat mëglangyosítottak, és belecsëpëgtették ruhán kërësztüül, és úgy állítottuk mëg a fülfájást.

Javallat: csëcs repedése. Bimbó repedés (adatközlő: 01) A csëcs repedését olajjal, növényolajjal gyógyították. Ruhát belocsolunk olajjal, és a mejjnek a gombját, odaborítsuk, és mëg ëgy hidegvizes ruhával elszigetëljük, és úgy állítsuk mëg a repedést.

Ír (mëhviász, fenyőszurok, kámfor, faolaj)

Javallat: kelésre (adatközlő: 15) ...írt főztek vagy gyúrtak.

Javallat: kelésre (adatközlő: 14) ...anyám főzte. Mëhviász, s fenyőfaszurok, s kámfor, s faolaj. Négy félét ësszefőztek.

Az nagyon jó orvosság. ...mëgkente. Elëg az, hogy këllëtt har-
madnap múlva mënnyën..., – me't ugyë këllëtt a bányába
mënnyën – ...aszongya az orvos: ez olyan szép, ...magának ez
a sebje... S na ládd-ë fiam... némelykor jobb ez a házi orvosság,
mint ha a patikából mëgvëszik. Ëgy asszonnak tizenkët ëvës
sebje vót. Tizenkët ëve, hogy hordta ezt a sebet, s ettól a zsírtól
gyógyult mëg a lába.

(adatközlő: 24) Csak ilyen írt főztünk, és utilapit, csattantó-
burjánlapit, s répalévëlt.

Kámfor, büdösispirt és mentőpor

Javallat: rëuma (adatközlő: 30) ...otthon neki, abba kámfort s
mentőport tëttek, s avval szokták bedörzsölni. Ezzel gyógyítot-
ták a rëumát.

Javallat: általában testfájás esetén (adatközlő: 33) ...a legnagyobb orvosság tuggya-ë mi vót Bukovinába? Akinek beteg vót a feje, vaj teste, ilyen kámforos büdösispirtët használtak. azzal dörzsölték mëg az embër testit, –...vaj amiye fájt. Ez mindënre használt... ez a büdösispirt, ...ez a denaturáltszesz...

Büdösispirtbe csípős paprika

Javallat: dërékfájás (adatközlő: 22) ...a fázásból jön leghamarább. Vaj hogyha nem jól lép valaki, akkor és leszakad a dëreka. Vaj ha valamit megemel nagyon, akkor is leszakad a dëreka. Oszt' vannak most má'orvosságok, –...de hogy azelőtt? ...hogy mivel...? Régebb büdösispirtvel... azzal kenték. Vót aki még abba tett belé paprikát, ...erős paprikát, hogy jó erős légyën. S oszt' azzal mégkenték. S oszt' szökdösött, – égëtt úgy a bőre, hogy... – Ezt így halltam. Hát lehet, hogy gyógyult, s lehet hogy nem...

Tulipánolaj

Javallat: égésre (adatközlő: 29) ...A tulipánt-olajat pálinkába tették, s azt égésre használták. Hogyha valakinek elégett a keze, vaj lába, vagy akárhol... hát az használt. Belétették a lapit, s aztán a lapit kihúzták belőle, s az egy nagy orvosság vót.

Sósorszesz

Javallat: fejfájás (adatközlő: 33) ...sósorszeszt és egy rongyra rátették s béköték a fejit, s úgy elmúllott.

Javallat: apró kiütés (adatközlő: 10) Ferenc pálinkával /sósorszeszt/ dörzsölte be anyám.

Javallat: ékcéma (adatközlő: 08) Most a lányom benne vót. A lábujjait annyira kidörzsölte, hogy a vér csurgott. De mondom neki: Te, kend csak még ezzel a izével... a sósorszésszel! A vattát megmártotta, s azt hittem, hogy fëlmászik a plafonra. S másnap eljött, s jaj anyukám – aszongya – jót tett, me't meggyógyult a lábom. Még egyszer megkentem otthon este, s ez meggyógyította.

Méhméz és egész tojás, s rumot az üvegbe

Javallat: asztma (adatközlő: 30) ...tettek mézbe – méhmézbe – tojást héjastól, s rumot belé az üvegbe. S elásták a ganyéba. A ganyéba kellëtt üljön nyolc nap úgy az üvegbe. S azt a tojás-héjat is úgy elëtte az a méz, még az a rum, hogy sëmmi nem látszott benne.

Méz és rum elegye

Javallat: fogsor fájása (adatközlő: 24) ...két dēci rumot, s két kalán méhmézet..., s azt rázd ěssze jól, s végy bé a szájodba ěgy kanállal, s akkor a torkodba háromszor gurutyoltasd měg, ěs azt ne nyeld le! Háromszor ěgymás után csináljam ezt měg. Měgcsináltam, a lukas fogam nem vót... De hála Istennek – ěn Bukovinától Majosig – fogat nem húzattam... de úgy měggyógyultak, hogy... De mind azt mondták, hogy az állam hülhetětt ki...

Békarokka, vagyis a fentőfű, ami Istensegítsen békaláb

Javallat: vesebaj (adatközlő: 30) A vesebajnak nagyon jó orvos-sága, a fentőfüvet měgfőzni, s letenni ěgy üvegbe. Tiszta üvegbe, ěs azt illogatni víz helyětt. Ez nagyon jó orvosság.

Javallat: Vesebaj. (adatközlő:08) A vesebajra ělyen békarokkából téát kell főzni, s az jó.

Javallat: köhögěsre (adatközlő: 33) ...békarokka – Istensegítsen ez békaláb a fentőfű –Köhögěsre jěs használták.

Javallat: nehéz vizezés, vízkórság (adatközlő: 14) ...Nehéz vizezés Békarokkát főztek, s avval gyógyították. – ...vízkórság – ...azt mondták Bukovinába.

Javallat: sárikság, sárgaság (adatközlő: 01) A sárgaságot...? Gondolom van akit elfog kicsi korába, ...van akit nagy korába. Těhát ősszüleink fentőfüvet szědtek, ěs těának měgfőzték ěs avval mosogatták az arckěpět ahol a sárgaság měgjelent, ...ěs utána zöldsěg levelet főztek těának, s azt itták víz helyětt.

Tengeri hagyma

Javallat: erjeděs ha volt (adatközlő: 27)...ěgy ütěs vaj valami měgszúrta, měgdöfte. Mondom, akár tětěn lětt ělyen kelěs, akárhol. Akárhol volt, ... ugyě? Nagyon sokan azt tartottuk, hogyha těngěri hagyma van, – nekěm ma is van. Annak a levelet kinyírtuk, s avval měgvertük jól. Kětfelě hasítottuk, s azt rějaborítottuk.

Tengeri hagyma borban

Javallat: has felpuffadása, dagadás (adatközlő:29)

...mégülésben gyermekkoromban úgy még vótam dagadva, olyan vótam mint egy hordó. Úgy még vótam dagadva, olyan vótam mind egy hordó. A gyomrom el vót dagadva. Olyan vótam mind egy hordó. ...azt a tengeri hagymát beléteszik, s ott ül nyolc napig borba, vörösborba. S akkor abból igyék. S így azon módon aztán kicsidénként lelohad... De az olyan keserű vót, sohase felejtém el. Azt a patikából vöttük. Olyan vót, mind a laska...

Fejérüröm pálinkával

1. *Javallat: gyomorfájás (adatközlő: 29)* ...pálinkába tették, s megitták, mikor a gyomruk fájt. Egy marokkal belétettek egy liter pálinkába, belényújtották, aztán az ameddig benne tartott, leitták róla, s még tötöttek reja. S jólesett... – Mégérlelték.
2. *Javallat: gyomorfájás (adatközlő: 13)* A fehérüröm használata a gyomorfájástól vót. Ha valakinek nagyon fájt a gyomra, akkor fehérürmöt szárítottak, összetörték, a pálinkába tették. Hát egy fél liter pálinkába kb. 2-3 dekát tettek.
3. *Javallat: forró hidegrázás (adatközlő: 26)* ...a forró hidegrázást úgy gyógyították, hogy egy liter pálinkába egy liter édesztejet összekevertek. Az édesztejbe előbb fejérürmöt tettek. 2-3 napig áztatták ezt összekeverve, s így adták a betegnek.
4. *Javallat: hidegrázás (adatközlő: 22)* A fejérüröm hidegrázástól és jó. Sok mindénre használták. A fejérürmöt megtörték s belétették egy üvegbe, s még kellett várni, hogy ériék meg. De olyan keserű vót. Vizet tettek hozzá vagy mit? Pálinkát. Pálinkába tették belé, de olyan keserű vót. S ezt még kellett inni, s aszongyák ez használt. Oszta' attól-é..., használt-é vagy nem, de elhagyott. Aztat többféle gyógyszerre használják ...a fejérürmöt. Az jó orvosság.

Fehérmös édestej

Javallat: hánya a Szént Antal tüze (adatközlő: 03) ...sokan a Szént Antal tüzit mosogatták fehérmös édestejvel. A fehérmös nyers állapotban édestejbe tették, 2-3 napig áztatták, s evvel a tejjel megmosták.

Szárított fehérmös gyökere

Javallat: gyermekelhajtás (adatközlő: 20) ...a fehérmös megszárad, megfaragják, s azzal magát felszúrja. – Mivel? Fehérmösnek a gyökerével.

Tulipánlevél

Javallat: kelés ha lett valakinek (adatközlő: 08) ...vagy tulipánlevelet tettek rá.

Élesztő

Javallat: pattanás az arcon (adatközlő: 01) Akinek pattanás van az arcszínén, kezén... – kívül olyan apróságba... – ...használjon minél több élesztőt. Minden nap 10 dinár értékű – egy kocka élesztőt – használjon el. S az kipucolja az egész vért. ...mert ezeket a pattanásokat a vér húzza ki. A vérnek hiányzik valami. ...és ez az élesztő... – ez van komlóvirágból, sörből, és ez pucolja ki a vért.

Javallat: árpa a szemén (adatközlő: 01) ...Hát az árpa a szemén? ...amikor a szemén sok árpa van, csak élesztőt használni... Pattanástól, árpától az a legjobb. – ...és egy pohár sörcskét...!

VII. FEJEZET RESZELTZÖLDSÉGEK

Sárgarépa

Javallat: szemre (adatközlő: 29) ...sárgarépát megreszelni, és azt a répát belé egy rongyba, s ráborítani a szemre. Aztán az lehúzza.

Torma

Javallat: hátfájásra (adatközlő: 29) ...mëgdörzsöltük. Tormát és reszeltek, s belékeverték ilyen főtelen kukoricalisztbe, mikor meleg vót... – a tormát, s azt borították úgy tarisnyába rëja a hátra.

Javallat: hátfájásra (adatközlő: 36) Tormát kukoricadarával ësszekeverték, főzövízvel leforrázták. S azt hagyták kicsitt állni... mëghülni. Ëgy vászonzacskóba, vagy tarisnyába tették. A betegët haslag fektették.

Javallat: reuma (adatközlő: 01) Hát reuma nálunk vót. A legtöbbet tormával, tormalapival, és tormagyökérvél gyógyították. Tëhát azt megreszelték azt a tormát kikeverték zsírval. Utána lapival próbálták, ezzel gyógyították a rëumát, s a hátára tették a zacskóban a tormás darát. Ez használt.

Torma-liszt

Javallat: tüdőgyulladásra (adatközlő: 20) ...tüdőgyulladást kapott. – ...torma vót, olyan zöd por. ...és ezt keverjem mëg, s kennyem rëja rongyra, s tëgyem rëja a mejjire. S ha nagyon talál a gyerek visítani, hogy szívja fël, akkor vëgyem le. Mer' akkor nem bírja a gyerek, s akkor nem is él mëg. Úgy is vót, mëg is halt másnap. Nem bírta ki. Tormaliszt vót. Olyan vót mind a kukoricaliszt...az a tormaliszt. Azt szépën mëg kellett pépnek csinálni, s rongyra rákenni, és rëjatënni a testire. ...és ha piroosan kijött, akkor mëggyógyult.; és ha nem úgy jött ki, akkor elpusztult. Az én fiam – Vitus – abba vót, és sikerült, hogy mëggyógyult.

VIII.FEJEZET MELEGÍTETT ANYAGOK

Kukoricadara, korpá, liszt, homok

Javallat: derékfájásra (adatközlő: 30) ...vagy darát melegítettünk, kukoricadarát, vagy korpát, vagy homokot. Jól megmelegítettük egy tepsibe a sütőbe, beléttük egy zacskóba, s ráfeküdtünk. Ez nagyon jó volt a derékunkra.

Javallat: derékfájásra (adatközlő: 10) Dérékfájás. Fürödtünk melegvízbe, s máskor úgy bekötöttük meleg korpával, még sót is melegítettek. A meleg sót rákötötték, vagy kukoricadarát melegítettünk. De a só tovább tartotta a melegségét, az jobb vót.

Javallat: derékfájásra (adatközlő: 01) Hát a derékfájásról bizony sok mindén orvosságot használtunk, de legjobban ősszüleink a tormával gyógyították a derékfájást. A tormát megreszelték, és megmosták. Csak az nagyon erős vót és csípött, égetett. Dehát egy kicsi timsót disznósírral kikevertek, a tormát belékevertek, – ...de nem a bőrre tették, hanem szintén két ruha közé, s úgy borították be a fájó részt a derékon. ...és mikor azt a fehér ruhát rátették a derékra, akkor egy kisebb darab pokrócot olyan puha vastagabb dolgot anyagot rákötöttek. Ésszevarták, és egész éjszaka ki kellett bírni. Rëggel mikor kibontották, anynyira kihúzta a bőrt bizan, hogy vót ahol sebék maradtak, mert a bőr lejött. ...mert az nagyon erős volt.

Javallat: fülfájásra (adatközlő: 20) ...megmelegítettek sót is, még korpát is.

Javallat: fogfájásra (adatközlő: 22) ...töttem terebuzalisztet rëja, megmelegítöttem egy tepsibe, rëjatöttem egy rongyra, s odaöttem. Hát az ugyë egy kicsiddég enyhítötte, de újra fájni kezdött.

Zab melegítve és ecettel leöntve

Javallat: derékfájásra (adatközlő: 02) ...a derékfájásra zabot melegítettünk egy tepsibe, s mikor jól pirosodott a zab, akkor ecetvel leöntöttük, s akkor jó melegën beléttük egy olyan fejkendőbe, vaj egy zacskóba, s akkor szépën elrendeztük az ágyba. S akkor hanyotán rëjafeküdtünk arra a zabra, s az úgy párolta. Az vót jó.

Torma és kukoricadara forrázva

Javallat: hátfájásra (adatközlő: 36) ...tormát kukoricadarával összekeverték, főző vízzel leforrázták. S azt hagyták kicsit állni... meghűlni. Egy vászon zacskóba, vagy tarisnyába tették. A betegét haslag /hasra/ fektették, s a hátára tették a zacskóban a tormás darát. Ez használt.

Reszelt torma és aludttej

*Javallat: testfájásra (adatközlő: 01)*A testfájást...? Tormát reszeltünk, és aludttejvel összekevertük. Két rongy közé borították öszüleink, és avval pakolták be ódalunkot, a térdeinket. Szóval, a térdüket, ahol a fájdalmak elémutatkoztak, ...és avval gyógyították az issiát, a reumát, ízület rándulásokat, ízület fájdalmakat. ...és ez vót a házi orvosság... – a legjobb. Nagyon keveset fordultunk orvoshoz.

Főtt forró pityóka

Javallat: mandula gyulladásra (adatközlő: 36) ...a pityókát megfőzte anyám, megtörte, egy zacskóba belé rakta. S a genyves mandula borogatásra használta forrón, melegén.

Javallat: dörékfájásra (adatközlő: 24) ...nekem es fájt a dörékam, de főztünk krumplit, azt beléttem két zsák közö, s egy szalvétát, vaj egy törülközőt rejtettem, s úgy hanyotán lefeküdtem. S másnap már fél tudtam kelni attól a meleg krumplitól. Arra feküttem reja, s réggelre már fel tudtam kelni, és tudtam már járni. Az a krumpli annyira használt.

IX. FEJEZET TOVÁBBI GYÓGYÍTÓ ANYAGOK

Aludttej és máléliszt

Javallat: begyulladt szemre (adatközlő: 36) ...aludttejvel összekevert málélisztvel borították be. Két rongy közti fejez tarisnyára téve borították a szemre.

Aludttej, timsó s viasz tollacskával

Javallat: égett fülületre (adatközlő: 21) ...há' nekem és... – mondom – égött el egy gyerekem. De előre kivettük aludttejvel a tüzít. S akkor timsót rejtettünk a vasra, s megolvadt, s a keshégyin félvettük s esszetörtük jól, ...jól, mind a búzaliszt, s bele a viaszt ilyen olajba, s egy tollacskával kentünk. S mikor háromszor megkentük, imá' olyan szépén meggyógyult.

Ánizs

Javallat: gyomorfájás a kicsiknél (adatközlő: 01) A kicsiknél a gyomorfájásnak legjobban használták öszsüleink az ánizstéát, köménmagos téát, és kamillát.

Anyatej

Javallat: gyermek gyulladt, gennyes szemére (adatközlő: 09) ...hát úgy csináltuk, hogy odahozta komámasszon – Vilma – a gyermeket, me' csupa genny vót a szemé. S állandóan fejtem ott a szemibe, s az ott azt a válladékot kipucolta onnat, és akkor kamillával kimosták. S úgy helyrejött a gyermek szemé...

Javallat: gyermek szemére (adatközlő: 35) Anyatejet a kis gyermeknek a szemébe fejtük ki. Én és fejtem, de nagyon jó vót, me't az a tej féloldotta a szemhíját. Jót tett a gyulladásra.

Javallat: csapa, csipa (adatközlő: 27) ...olyan és vót, aki csapás vót, azt odavitték egy szoptató asszonhoz, szembe fejte az anyatejet a szemévilágába. S így meggyógyult attól. Ezekkel gyógyítottak.

Avas szalonna, háj, s egerfarkú fű

Javallat: lábsaroktörés, gennyes seb (adatközlő: 29) ...avas szalonnával és... – avas szalonnát és tettek reá, ...amibe genny vót, ez érlelte, és ki jës fakasztotta.

Javallat: eredés (adatközlő: 22) ...tettem reja egerfarkú füvet s avas hájat. Ezt esszetörtem, s azzal kötöztem nyolc nap. S így akkor Farkas Anna odajött, s kifokasztotta egy nagy tövel. Ezzel gyógyultam még.

Javallat: elvágott végtag (adatközlő: 39) ...egerfarkú füvet szédünk, s esszetörtük, s zsírba belekevertük, s ezt és rejatettük arra, ha valamit elvagtunk. S az és meggyógyította.

Javallat: ha valaki leütötte a lábujkjáját (adatközlő: 08) Egerfarkú füvet megtörtük jól kalapáccsal tiszta dëszkán, rejaborítottuk s béköttük, s az meggyógyította.

Az út pora vagy föld

Javallat: elvágott kéz vagy láb (adatközlő: 30) ...elvágtuk a lábunkat, húztunk port reja... S nem gennyesëdött el.

Javallat: nyílt seb (adatközlő: 31) ...Móduvába ha kapával elvágtuk a lábunkot, földet húztunk reja. A vért elállította, s aztán meggyógyult.

Babérlevél és kamilla

Javallat: szemfájás (adatközlő: 01). A szemfájásra legtöbbször használtak a babérlevélből főzött téát... – és a kamillatéát. Vëgyësën megfőztek és azzal borogatták.

Békanyál

Javallat: begyulladt szem (adatközlő: 20) ...nanyámnak be vót gyulladva, – ...nagyon csúnyák vótak a szémei, s akármit tett reja nem használt. S békanyálra tanyította valaki. Békanyálval kezdte raggatni, s avval gyógyult még. Az a zöd... – tuggya? A víznek a tetejin van az a békanyál, s akkor azzal kezdték gyógyítani.

Javallat: égési seb nagy felületën (adatközlő: 37) ...a lámpát leütték, ...s az meggyúlt. S akkor meggyúlt az... a hajik. S akkor egyik a másikba kapaszkodtak. S mikor hazajöttek, a szomszédok hírt kaptak. ...S akkor mü szaladtunk, – mert fickók

vótunk – , s szaladtunk le a patakokra békanyálétt. S aztat
ésszeszédünk vödrökbe, s azt a hátára tettük, s fejire, minden-
hova... S ezzel gyógyították még az égésüket. Békanyálval s
aludttejvel.

Búzaliszt

Javallat: forrázás (adatközlő: 01) Forrázás és égési sebekre
mindenkinek azt ajánlom, ha le találja forrázni lábát, kezit, ne-
hogy mást tegyén, csak tiszta búzalisztbe dugja az ujját vagy lá-
bát, bárhol történik még rajta. Csak tiszta búzalisztbe tartsa
öt percig. ...és nem sót! Búzalisztét. Nem kap hólyagzást. Nem
dobja fél az égést... Nem kap sebét, és pár óra után egészen
megszűnik a fájás.

Büdöskővirág és kékkő

Javallat: var (adatközlő: 05) ...aszonta az orvosnak, hogy neki
olyan var orvosságot adjon, hogy ne érezzén a var szaga –
...de olyant, ami meggyógyítsa! Hát adott és, olyan vót... bü-
döskő szaga vót, de hogy mi vót...? – többet sémmi baj. De
elég, hogy a fél falu oda járt azért a receptért, amit adott az or-
vos, s azzal vették azt az orvosságot. Olyanok jöttek oda, hogy
még álmot se látott vóna valaki, hogy azok rühösök. Még
gyerékkik se vót...

Javallat: var, a rühösség (adatközlő: 27) ...büdöskővirág, kékkő.
Az a kén, az a sárga, az a büdöskő. Kellött a kékkő belé, me't a
kékkő nélkül nem lehetett... Azt megtörték, s összekeverték va-
jas zsírba, s avval békenték, ...csak az nagyon büdös vót. Az
embër szégyellte künn járni... S akkor tuggya, akkor le kellött
fērédni, s akkor... – s újból bekend magadot... Nem és tudtál
az utcán járni addig, amíg kenőccsel vót, me't azt a ruhát,
...aztat el kellött dobni.

(adatközlő: 27) ...ott varasok vótak. De hányan vótak? Sokszor
majdnem az egész falu varas vót...

Ez a fejekén vót, csúnya vót az ottvar... ...ilyen vastagon vót
rajta në... /mutatja/ mind a korpa, félverődve csúnyán. Előbb
létt egy pattanás, s akkor az kezdett folyni, és akkor tovább-
tovább, s így elterjedt egészen... A két kezeckéje be vót kötve,
me't állandóan akarta vakarni. Az ottvar a gyermekékét lepte
el.

Büdöskővirág és timsó disznósírban oldva

Javallat: viszketegség (adatközlő: 01) Hát a viszketést... – бүдös кővirágot... – olyan porba van, úgy hitták akkor бүдösvirág. Sárga por vót. Téhát azt belékeverték... – egy kalán őrlött timsót és disznósírt, és avval kenték be az egész testét. De nem ott, ahol viszketett, hanem átlagba... – azt az egész részit avval kenték. ...és háromszor le kellett kenni, és csak negyedször szabad vót lemosni. ...és úgy állították még a viszketést.

Javallat: lábsarok törés (adatközlő: 01) A lábsarok törést úgy gyógyították, hogy megsüttünk 2-3 fej hagymát, s azt a hagymát mikor jól megsüttük, – egész puha vót, megtörtük s tettünk belé egy kis бүдös кővirágot, egy kicsi disznósírt, és olyan kés vastagságon beléhelyeztük egy ruhába, béköttük a sarkunkat és úgy hattuk egy huszonnégy óráig. Téhát az megpuhította azt a megtört bőrt – azt a sarkat – és megindította a gennyet. Így pucolódott ki a saroktörés.

Cérna, selyemfejtő

Javallat: foghúzás (adatközlő: 19) ...akinek könnyen kijött, cérnával Másnak békötötték és akkor úgy húzták ki. – *S másnak...?* ...bízan elméntünk a foghúzóhoz.

(adatközlő: 38) ...jól megtisztelné, aki a fogát kihúzná, – ...hogyan ne mennyen az orvoshoz. Há' mondom, a könnyű megoldást. Van-é jó erős cernád? Hozott cernát, ésszesírtettük három rétebe, s réjaköttük, ...de hosszúra. S egyik mondta a mesét, s a másik réjakotte az ajtóra, s az ajtót kinyitottuk. S mikor beszélgettünk, mongyuk társd ki a szájodot! – ...s réjaköttük a fogra. S a bátyám egyet sikolytott, ...az ajtó nyitva van! ...s bévágta az ajtót. S a foga kiszökött.

Javallat: gennyes kelés (adatközlő: 20) ...selyemfolyás. A tört belészúrták, amibe selyem fejtőt húztak. S ahogy húzták belé, ettől a fejtőtől a genny kifolyt, kijött a selyemcernával.

Javallat: fejrőfolyás az ujján (adatközlő: 38) ...a genny sehogy se jöhetett ki, olyan vót min' a víz. Nem lehetett kicsapni. Hanem az öregasszonyok azt is feltalálták, hogy egy vékon tőt vettek, ...fekete cernát húztak a tőnek a fokára, és kérésztül dugták azon a bőrön, s akkor azt megtekerték. S akkor kellett egy nap, vagy két nap, megért az a cerna... S a cernát kellett húzogatni,

s akkor az kidugult, az a genny akkor a cérna után folyt ki. S ezzel tudtuk ezt a betegséget elhárítani. Fekete cérnával... Ezzel meggyógyult az ujja az embérnek.

Cukor

Javallat: szemfájás (adatközlő: 29) ...cukrot fúttak a szembe még. A kristálycukrot megtörték jól, liszt apróra. S azt fútták a szemikbe. Azt mondták, hogy attól legjobban gyógyul a szem... Sëmmi sem használt csak ez. Ez a legjobb orvosság. Soha el nem felejtëm...

(adatközlő: 21) Ha valakinek vérmës vót a szëme, cigarettapapíron befútták a cukrot. Úgy megtörték mind a búzalisztët, s azon befújták...

Javallat: szemfájás (adatközlő: 19) ...s akkor avval mostuk a szemünket, cukrosvízvel.

Javallat: szívdobogás (adatközlő: 08) A szívdobogásra ittak egy kis cukros vizet, s borogatást tettek, – ...ëlyen vizes borogatas.

Javallat: csuklás (adatközlő: 33) ...tuggya mitől van a csuklás? Valaki sokat iszik, s akkor csuklik nagyon, s aszongya, hogy emlégetnek. Aki nem iszik és mégis csuklik? Arra azt mondták, hogy emlégeti valaki. Hogy gyógyították? Cukrot tettek a vízbe, s kilenc csëpp vizet egy bögréből még kellett inni, s akkor el és hatta minnyá'. ...Nem abba helybe, de én és csináltam...

(adatközlő: 37) ...Az én fiam is mikor berúgott, akkor annyira csuklott, s aszongya, emlégetnek. S aszongya a mënyem, hogy igen, a bor az emléget! – aszongya –, me' jó sokat ittál! S osztá' akkor mondom a mënyëmnek: Erëggy Irën hozzál egy kalán cukrot! Akkor hozott egy kalán cukrot, s azt bévette. ...a vízzel elnyelte. S akkor újból csak csuklott. S akkor még hozott. S akkor még hozott. S akkor elhatta azután. Elhatta. ...cukor nagyon jó.

(adatközlő: 01) A csuklásnak egy kanálka cukor, vagy egy csëppëcske erős pälinka kell, s elhaggya a csuklás.

Cukor és békarokka, s jézuskavére

Javallat: tüdőgyulladás (adatközlő: 38) ...Tüdőgyulladás. Az vót... Annyit tudok, a tüdőgyulladásról, hogy az öcsém lebetegedett.

A nagymalomba dógozott, és orvoshoz nemigén mentek, me' pénz nem vót. De vót egy üdős asszon. Azt mondta:

- Te, a gyerekkel mi baj van, hogy olyan szomorú?
- Mü nem tudjuk mi a baja.
- Majd én megnézem.

Mégnézte, a gyerek tüdőgyulladásba vót. Hát mit lehet csinálni? Azt mondja, eréggyeték, s végyeték egy kila cukrot, – ...kockacukrot..., – úgy mondták nádcukor. S akkor széggyél a rétről békarokkát..., s jézuskavérit, – ...s vót ilyen magosra nőtt virág, olyan mint a pattyantó virág, s azt széggyétek le! ...a virágot, s addig főzzétek, amíg olyan lesz mind az olaj. Amikor azt megigya, – egy hétig igya – , de egyebet sémmit se, csak egy zsémlécskét...

Mikor azt egy hétig itta, lejött az asszon, – me' járogatott le – , má' tudta, hogy meddig tart ez az ital. Mert ő beszabta hány-szor igyék egy nap. Akkor egy borospohárba mikor azt megitta, akkor lejött az asszon s aszongya: fiam, hogy vagy? S aszongya. Hát most nem érzék sémmit fájdalmat, az ágyból leszöktem. S aszongya: fiam, nem szabad futkosni, még egy hé-tig tartsd magadot! De elfogyott az olaj, amit főztek. – aszongya – Többet nem is kell az. Csak tartsd be magad, egy kicsitt pihenj még! Mikor két hétig ezt betartotta, sémmit baja nem lett. Úgy mént dolgozni mind más.

– Na most... 1 kg kockacukorhoz – mondjuk azokat a dolgokat tették..., mennyi vizet adtak hozzá?

Annyi vizet, hogy amennyi azt félémszti, hogy mikor megfő, hogy azok a virágok, amit belétettek, az sűrű légyen mind az olaj. Mikor megfőzték azt igya még. Pohárba tótötték, me' be vót szabva, hogy egy féldéci vagy egy dēci, – ...egy hétig azt igya még. Azt megitta egy hétig, a gyerek fél tudott kelni. Az öcsémén történt. Ez a gyerek meggyógyult.

Cukorka

Javallat: gyomorfájásra (adatközlő: 20) ...adtak mindēnféle cu-korkát, s fejrőhagymát es.

Javallat: gyomorfájásra (adatközlő: 33)...kilencvenkilenc fajta cukrot kell össze főzni vízbe, és akkor aztat így... minden nap háromszor, – me' apám és vót élyenbe – s aztat itta háromszor egy nap. S attól a sok fajta cukortól meggyógyult. ...kilencvenkilenc fajta cukrot, azt a szemes cukrocskákat... Ezt egy litérés kannába meg főzte édesanyám, s akkor úgy egy-egy pohárával..., háromszor egy nap... Anyám meg főzte ezt a sok cukrot neki, és az használt.

Majdnem egy hétig aztat úgy illogatta, egy-egy pohárával háromszor egy nap. ...kilencvenkilenc fajta cukrot. Ezt a szemes cukrot, nem csokoládét, ... vaj mi.

Javallat: büdös száj (adatközlő: 14) ...csipős cukrot bevett a szájába, s az egy kicsit elbolondította. Dehát azon nem lehetett segíteni. Az a gyomorból jött fél, ...az a büdösség.

Csicskovász

Javallat: szoptató anyának (adatközlő: 35) Csicskovászt anyatejből csináltuk, s akkor megéttük, hogy több tejünk légyen. Én és csináltam. Igen... az első gyermekemvel annyi tejem vót. Ezt az öregektől hallottam. Ezt esszegyúrtam lisztvel, s megszárosztottam, s abból ettem. Vót és tejem mindég yik gyermekemvel.

(adatközlő: 09) ...pogácsát csináltak. Geni ányijét én megétem. Sok teje vót, azt kifejte, s akkor csinált olyan pogácsát, s én elloptam, s megétem.

Csicstejes tézta

Javallat: kelésre (adatközlő: 30) ...ami legjobban használt neki, kerestünk egy olyan asszont, amelyknek kicsikéje volt, s szoptatott, és fejt tejet. Azt a tejet búzalisztvel esszegyúrtuk, s azt tettük rá. Megkentük egy kis zsírral, hogy ne ragadjon rá.

Javallat: megkelt a csics (adatközlő: 05) ... azt és csinálták, hogy a más csicsiből fejtek tejet, s búzalisztvel esse keverték. ...az vót a legjobb tej, akinek még az első fiúgyerméke vót. Akinek kislánya vót, annak a teje nem vót jó. Úgy mondták, hogy csicstejes tézta. S azt tették rá, s az kifokasztotta... Azt a tézta csákát elnyújtották.

Javallat: kelésre (adatközlő: 14) ...a tézta tát esszegyúrták ugye... tejjel, sokszor csicstejjel /anyatejjel/, s akkor még mézet és tettek belé, s akkor még hagymát és pirítottak –

sütöttek, s akkor tettek viaszot, vaj pedig zsírt, s azt akkor rejtették s az kihúzta.

Javallat: éjjeli pattanás (adatközlő: 22) Pokolszökésnek mondták az éjjeli pattanást. Csúful kékén kijött, s az alja vörös vót. *S mivel gyógyították?* Hát azt mivel gyógyították...? Amit az öregasszonyok javasoltak. Tejet s tejfölt gyúrtak össze valami rozstésztával, s azzal kötték bé. Rozstésztával vagy kovászval, vagy csicstejes tésztával.

Csihán

Javallat: hát- vagy lábfájás (adatközlő: 31) ...csihánt szédtek, s akinek a háta fáj, vaja lába, avval megveregették. A helye kihólyagzott, de használt.

Csipkebogyó

Javallat: lábfájástól fērészteni (adatközlő: 38) ...A lábfájástól? ...van a mezőn olyan nagy csipkebogyó. Ekkora nē... /mutatja/ Olyan nagy bogyója van neki, szúrók..., s a levele csipkés. Elyen nagy széles levele van, s csipkés. Az lábfájástól nagyon jó. *Nem tudja a nevét ugye?* Nem tudom a nevét. Tudom, hogy Jakab Antal Istánnénak a szomszédba annyira fájtotta a lábát, s elméntek ... – télbe, me' télbe a hó alól és az ki vót jöve. Az nem olyan mind más... Szépén hazahozták, megfőzték. Abba fürdette a lábát, s megjött.

Dēnaturált szész

Javallat: hátfájásra, lábfájásra (adatközlő: 29) ...a hátfájásra a szunyogispirit, csontispirit, dēnaturált szész. A lábfájásra jēs jó. A szunyogispirit... – ...itt szalmiákszész, úgy hívják.

Javallat gyomorgörcs (adatközlő: 22) Arattunk júliusba, s kellett vóna ozsonnázzunk. Ahelyett én elméntem le a kútra, s ittam a kútból vizet. S az a víz úgy megfogott, hogy nem tudtam sēmmit, csak a gyomromot kellett fogjam. Este hazajöttünk. Nannyám – Pál Antal Batisné aszongya: – Sēmmit se fiam...! – ...erigy csak fél Bērkhóhoz, s hozzál egy kicsi dēnaturált szészt. A feleségem el és mēnt, egy tojást elvett, – azzal hozta – mert pénzünk nem vót. Hozott egy sērēs pohárba egy kicsi dēnaturált szészt. De én azt mēg kellett vóna igyam vízvel vagy cukorval. De nagyon fáj a gyomrom. Hát úgy ahogy kivettem a kezéből, hát mēg és ittam. De a pohárt el és hanyítottam. Osztán arra mit

kaptam enni, nem néztem, hogy meleg málé, hideg málé. Hálistennek helyrejött a gyomrom. Rendbe hozott az a dēnaturált szēs. Nekēm ez használt.

Ecet

Javallat: fejfájásra (adatközlő: 13) ...a fejfájást úgy gyógyították, hogy ēgy fehér kendőt ēcetēs vízbe mártottak, azt kicsavarták, és avval az áthúzott ēcetēs kendővel a fejit békötötték. Hát többször használt ez. Űgy, hogy mire orvoshoz kerültek, ez jó gyógyszēr szokott lenni. Még ma is használják több helyēn.

Javallat: tetű irtás (adatközlő: 13) ...a tetűt ēcetvel. Elpusztult tőle.

Javallat: tüzesdaganat (adatközlő: 13) ...a tüzesdaganatot inkább mindig borogatással. Legtöbbször használták az ēcetēs borogatóst.

Javallat: érrándulás (adatközlő: 08) Az érrándulást, hát... – azt ugyē... savanyú ēcetēs vízzel bekötözik, s mēgmaszírozzák. Komámasszon Anna eleget tudott maszírozni. Őn ēs tudtam, de ez az ujjam tönkremēt.

Javallat: bűdös láb (adatközlő: 01) Bűdös láb az izzadt láb ugyē? Csináltunk erős ēcetēs vizet, és azzal mossuk át a lábunkat, és tiszta disznózsírval kēnyük be utánna. ...és akkor ezt elismétljük többször és nem fog izzadni a láb. Mert az... – valami hiány van a bőrbe vagy a vérbe.

Javallat: szunyogcsípés (adatközlő: 01) Szunyogcsípést ēcetēs vízzel, káposzta lével besúroljuk.

Édestejbe ecetet...

Javallat: fekély (adatközlő: 01) A fekélyt azzal gyógyították, hogy édestejbe öntöttek három evőkanál ēcetēt, és azt úgy elhatták ēgy óra hosszágig. Mikor az a tej az ēcettől mēgaludt, azt ruha közé tették, és a fekélyre borították.

Javallat: tüdőgyulladás (adatközlő: 01). A tüdőgyulladást..., aludtej..., – ...édestejbe ēcetēt tettek. Őgy fél liter tejbe belé tettek ēgy fél dēci ēcetēt, és avval borogatták a tüdőgyulladást.

Égetett lópata, ...s búzöltük azt a lókörmöt

Javallat: veszött kutya harapása, nátha (adatközlő: 78)
A gyermekét nálunk... Lőrincét a kutya megharapta. Hát Lőrincét mikor a kutya megharapta, meglátták a némét asszonyok, s azt mondták, ezt nem szabad hagyni, mert a kutya veszött kutya vót. Hát, hogy veszött-ë azt nem tudta sënki, de a kutya elmënt... Akkor elküdtek a kovácshoz... Mikor a lovat patkolják, a körmit levagdadják. – ...aszongyák, náthának és jó. Azt megégették, zsírt tettek össze, s összekeverték s meggyógyult. Ez Hadikba vót 1937-be’.

Javallat: nátha (adatközlő: 22) Mikor a lovat patkolták, s a kovács a patkót veressen rejanyomta a patájára a lónak, a körömhöz, odafutottunk s búzöltük azt a lókörmöt. S az vót, hogy az szaggassa essze az orromlikát, s akkor a takon kijött...

Esővíz és búzakorpa

Javallat: Pattanás az arcon.(adatközlő: 05) ...esővízbe kellett búzakorpát belefőzni, s azzal mosni. Mert a szappan az nagyon ártalmas, – főleg a színés szappan az arcra...

Fakalán

Javallat: farkasgörcsnél (adatközlő: 30) ...a szájába fakanalat kellett tégünk. Összerágta szégény a nyelvit, száját, mindënit.

Javallat: falatka a nyelvën (adatközlő: 02) ...Mü még a fakalánt megmelegítettük, s azt tettük oda a pattanásra. Zsíros fakanalat... A falatkát ezzel gyógyították.

Javallat: kiütés (adatközlő: 08) Kiütés ellen a fakalánt megmelegítették, s azzal nyomkodták.

Farkasalma

Javallat: farkasgörcs (adatközlő: 01) A farkasgörcsöt...? – ...farkasalmát megfőzni tëának, s avval mosogatni a farkasgörcsök ahol elfogják a testit.

Fejér cint, s tejbe kisütött hájat...

Javallat: égett felületre (adatközlő: 01) Hát akkor cint zsírval..., vettünk fejer cint, ...és a tejbe kisütött friss hájat... A cint belékeverték, s avval gyógyították még az égött sebüket.

Feketenadály

Javallat: vesebaj (adatközlő: 10) Feketenadálynak a gyökerével. Téát főztek belőle, s kellett borogatni. Mondjuk a gyökeréből téát főztek... – azt is, de fürdőt csináltak a gyökeriből. De a virágjából... – abból téát főztek, inni is adtak belőle, de mosásra csinálták. Ha téának használták, akkor tettek cukrot belé.

Javallat: ótvar (adatközlő: 22) ...az ótvar, ez ott keletkezik inkább a fejbe, a nyakacsigájától a fülinél. S itt az állkapcájánál kijönek ilyen vörös sebék, ...olyan hólyagok. S aztat nem szabad vakarni. A fejemre sebék lettek, levágták a haját, leberévtették egészen a fejemt. S akkor elküldtek fel a Bonyha patakjára, hozzák onnan vigikét. Az ilyen fekete növén, mind a feketenadály, s a víz martyán terem. s hazavittük s megtörtük jól, s összekevertük disznyózsírval. Ésszekeverte édesanyám. Háromszor megment, s akkor jött még a testem a fejem, ami a fejemt vót, még most is, elértem a 74 esztendőt, de hogyha a hajam nagy egy kicsitt, akkor azok most is kijönek.

Javallat: seb kezelés (adatközlő: 10) A feketenadály gyökerét megfőzték, és azzal mosták a sebet.

Fodormenta

Javallat: fejfájás (adatközlő: 22) Fejfájás ellen hatásos a fodormenta olaj bedörzsölés. Utánna a kezünköt rögtön megmossuk, és vigyázunk, nehogy valami a szemünkbe kerüljön.

Fokhagyma

Javallat: kolera (adatközlő: 13) ...a kolerát legtöbbet gyógyították a fokhagymával. A fokhagyma volt neki az első orvossága. Bedörzsöléssel s megévással is. Mindenféléképp használták. Kézmosás... minden... ezzel vót. Azt mondták ezzel lehet legjobban védekezni.

Javallat: vérnyomás, érlemeszésedés (adatközlő: 29)

A fokhagyma érlemeszésedésre, magosvérnyomásra jó.

Javallat: gyermekék általános erőnléte (adatközlő: 38) ...mü a kicsikékét nem vittük orvoshoz, ha lebetegédtek. Vót egy olyan tudós asszon, hogy elvittük hozzá, és fokhagymából csinált olyan orvosságot... mit tudom melyet? S akkor azt mondta: erédj fiam vidd haza, s kérésztésén kendd még a tenyerecskéjít, a mejjecskéjít, az orcáját, s ezén a növetlen ujjadon háromszor cséppents bé a szájába. S megjöttek. Mëgkentük a homlokát, s megjöttek! Nem vittük az orvoshoz.

Födzsír (penész)

Javallat: nyílt sebre, pattanásra (adatközlő: 36) ...a föld zsírját. Elébb-elébb ahogy kapáltunk, ahol nagyon kövér vót a föld, olyan fejer pinész forma jött elé. Olyan vót mind a zsír. Nyílt sebre és pattanásra jës rakták.

Javallat: pattanás az arcon (adatközlő: 39) ...födzsírval gyógyították. Milyen volt a földzsír? Kint a Nyomáson annyi van, a likba. A likba belényúltak. S szét kellett így nyitni..., hogy në a földes felit tēdd. Ez általában a mezőn, legelőn, a kopár földeken vót leginkább. Úgy, mind a gomba, ez és úgy kinőtt abból a likból. Úgy mondták, a földnek a zsírja vót, ...az a földzsír.

Javallat: elvágott végtag (adatközlő: 39) ...ha elvágtuk az ujjunkat vaj a lábunkot, földzsírval béköttük. Azt a földzsírt a mezőn a szántásokon lehetett kapni. Olyan vót mind a hurka. Elyen vastag. Kétfelé bontottuk, s szépén rátettük, s megszárosztotta, s be vót gyógyulva.

Főtt tojás fehérje

Javallat: hályog a szemén (adatközlő: 20) ...mëgfőzték a tojást a hályogra, és azt borították rēja... – a tojást, a fehérjít. Azt ráborították, és azzal próbálták gyógyítani.

Frissen főtt málé

Javallat: épsēmērëg (adatközlő: 13) ...puliszkát főztek, vagy málét, akkor egy kicsi darabot levágtak, s avval rányomogatták. Ha egy párszor úgy mëgnyomogatták evvel a máléval, akkor az aztán úgy mëgfordult, s mëggyógyult. S azt a málét mëg a kutyahez dobták, hogy egye mëg. Mert azt mondták, a kutya mëgëszí, akkor mëggyógyul az épsēmērëg és.

Gyalogbodza

Javallat: lábfájásra (adatközlő: 38) ...van egy érré a lábfájásra. S akkor... gyalogbodza. Olyan levele van, nem nő fára, csak gyalogbodza. Aztat még kell főzni, s minden este férössze még, s fekügyék le! Mindenestől levágni és megfőzni, s azt meleg-vízbe mikor jól félő, – me' még kell főjön. Olyan lesz mind a tēja. S avval férösztteni minden este, s akkor mikor megférösztti le kell fekünni, s letakarni, hogy melegbe lëgyën. S akkor avval meggyógyul. Az öregasszonyok eztet csinálták mindig...

Gyógyító anyagok: szalonna, hagyma, répalevél s mások

Javallat: szümölcs (adatközlő: 39) ...hát az a szümölcs..., s akkor tuggya mit csináltak? Szalonnabőrvel megsúrolták jól, s bétették egy kő alá, hogy akkor lássa még, mikor azt a követ. Oda bédugták, s elmúlt...

Javallat: kelésre (adatközlő: 30) ...szalonnát vágott rá, vagy pedig hagymát sütöttek rá. Evvel a háromfélével */lásd még csicstészta/* szokták régebb a kelést gyógyítani. Nem kivágták, hanem evvel gyógyították.

Javallat: kelés érlelés és gennyhúzó (adatközlő: 39) ...akkor répalevélvel... akkor szalonnával, főtt szalonnával. Akkor érítették még anyatejvel is. Tésztaival összegyúrták, s azt rátették, s béköttek. A rajviasz, a szalonnaszelet, a paradicsom és a tehéntúró és a vajlapi is érleli és kifakasztja a keléses sebét. Na és mikor ez kifokadott, akkor tettek még rēja... mit tudom...? – ...paradicsomot és, hogy húzza. ...Még mindënt, répalevelet és, amit csak kitaláltak. Minden háznál más szokás volt, csak tuggyák gyógyítani.

Harapófogó

Javallat: foghúzás (adatközlő: 39) ...foghúzó volt Hadikba? De-hogy vót...! Harapófogóval szédtek ki. Megmutattuk, hogy melyik foga fáj. S akkor vót olyan, ki a fogót rëjatette... s mondta: prüsszencsél egyet! – ...s akkor prüsszentett egyet, s az embër megëjedett, s akkor az ki jës kapta. Ott vót s nem vót, hanem csak e vót a fogó.

Javallat: foghúzás (adatközlő: 22) ...akkor nem vót más mit tenni, el kellött mënnyek s kihúzassam. ...mëlyen vót azt nem tudom mëgmondani. ...vaj cërnával húzta ki, de kihúzta. De én azt nem tudom mi vót, mert nagyon fájt.

Hegedűszurok

Javallat: gennyhúzó (adatközlő: 39) ...de legjobban a gennyet mi húzta? – megmondom. A hegedűszurok.

A hegedűszurkot esszetörték, ...olyan lisztre, azt rëjattették, s az hamar húzta ki a gennyet. Én csak magamról tudom... A szurkot lisztte törték, és azt rëjaszörták, s az annyira gyógyította, hogy az hamarosan mëggyógyult.

Hideg víz, s utána meleg víz

Javallat: fagyás (adatközlő: 01) A fagyás... – a régi öregék, akik Bukovinából elvándoroltak, azok a mëgfagyott sarkat, mëgfagyott lábujjat... – jëghideg vizet készítették. ...vagy pedig mikor hó volt, tiszta meztelen a hóba dugják a lábikot. Öt përc, tíz përc, és úgy utánna lelocsolták meleg vízzel. Így múlt el a fagyás a lábukon.

Hó

Javallat: vaktetű (adatközlő: 01) A vaktetűt mivel gyógyították? A vaktetűt is hóval...

Kamilla

Javallat: gyulladásra, gyomorfájásra, mëgfázáskor köhögés ellen, inhalálásra (adatközlő: 09) ...hát legjobban ëlyen szemgyulladásra használták. De bizan mikor a fogunk fájtt mëgfőzték, s rongy közi tették, s így rëjattették az arcunkra, s még annak ës használt. Mindënre használt.

(adatközlő: 35) ...mikor mëgszültëm nekëm az vót a tëám. és hogyha a gyermekëknek a szemik bëgyulladt, avval mostuk... kamillával. Szemgyulladásra ës használtuk. Mü jës használjuk mëgfázás, gyulladás, gyomorfájásra. Mindënre használjuk a kamillát.

(adatközlő: 17) ...gözölésre, s még mëg is ittuk a tëáját. Ha mëgfőztük úgy keserün... nem ës tettünk cukrot belé. Köhögés ellen ës használtuk, s ha az embërnëk a gyomra fájtt, mëg arra jës jó vót. Ha valami gyulladásba vót... – kéz vagy ëlyen seb, azt ës mostuk vele s használt. Ma jës használom gözölni, de tëának ës főzök belölle.

(adatközlő: 21) - Csapa - Csipa ...aszongyák, mëgfázás. A csapa azért vót me' fájtt a szemë. A csapát a szemfájás hozza ki. Ami

benn van a szemhártyába maradva az a betegség, aztat az a szem, ha pillogtatod kihajtja. Egyébként csapás a szeme. A szemcsapát az hozza ki, a szem, ahogy benn ott pillog, aztat a gennyet kihajtja. *Ezt mivel gyógyították?* Kamillát főztünk, s avval rakogattam borogattam, háromszor-négyszer. Nekem most is van, most és használom ezt. Ha megfázok, vaj valami, akkor azzal rakosgatom.

(*adatközlő: 01*) *Csapa vagy csipa.* Huzattól van. Kamillatéát..., s aludttejvel mosogassuk.

Kancatej

Javallat: szemárhögés (adatközlő: 30) ...mikor a kancának kis-csikója volt, abból a tejből kifejtek. Az volt a legjobb a szemárhögéstől. ...egy kis bögrével.. S csak éccer ivott belőle...

Javallat: szemárhögés (adatközlő: 37) ...a szemárhögést azzal gyógyították, hogy a kancának a tejből fejtek. Szóval a csicsiből. S azt a friss tejet megittatták a gyerekkel, s akkor elhagyta a köhögés.

Javallat: szemárhögés (adatközlő: 01) A szemárhögésnek félforraljuk a tejet. S mikor félforraltuk a tejet, belétészük négy evőkanál akácmézet, és azzal jól féloldjuk, és amilyen melegen bírja, olyan melegen issza meg.

Kékkő

Javallat: zabolá (adatközlő: 30)

A zabolát, ha a szájszélén zabolá volt, mivel gyógyították? Vettünk kékkövet a patikába, s azzal szoktuk megdörzsölni a gyermekéknek is, vagy felnőtteknek, akárkinek volt.

– *Mitől jött létre a zabolá?* Hát a jóisten tudja. Úgy szokták mondani, hogy ittunk vizet egy zabolás után... Ragályos volt.

Javallat: zabolá (adatközlő: 21) ...a kékkövet megégették, s megtörték, s abból csináltak..., s azzal kenték meg kékkövel. Vízzel kenték össze.

Javallat: zabolá (adatközlő: 10) A zabolát itt a szájvégén kékkövel, ...kéksóval dörzsölték be. *Ez mitől jött?* Hát én gondolom, hogy elaludt, s kifolyt a nyála. Más meg aszondta, hogy úgy lett, hogy más után ivott.

Javallat: trachoma (adatközlő: 21) Ha trachoma vót, akkor kékkövel. Tiszta kékkövel... Az levette... de az ember nem tudta megállni síratlan. Bizan... szem reuma. Tiszta kékkövel... megtörték apróra, s beléfutták, de a csillagot látta az embër. S megjött. Az lerágta...

Javallat: szemfájás (adatközlő: 20) ...vót trahoma szemfájás. A trahomát úgy szokták gyógyítani rézgáliccal ...azzal. Kifordították a szemit, a szempillát, s azzal kenték be. Avval gyógyították.

Kékkő zsírban

Javallat: var (adatközlő: 39) ...a vart a pizskosságból kapták, és hogyha nem ügyelt rëja, elragadott az egész családra. Akkor azzal gyógyították, hogy az öregasszonyok csináltak akkor es több fajta keverékét. Kékkövet tettek belé, s még valami keverékét tettek olyant, ami csipëtt, s még kellett kennyék egyik a másnak – mind a cigányok, megmenték egymásnak a hátát S úgy egy pokrócba lebúttak, s úgy vót két nap. De az ajtót békapcsolták, hogy sënki oda ne mënyen ahhoz a családhoz. Ne vigye tovább a betegségét. S akkor ott vótak..., s mikor ezt érezték, hogy hát es lekopott az a szökéses... – tuggya – az a var... az kifokadott, azt leszëdte... Néztek fél a falra...! De mikor az meggyógyult, akkor fëredót csináltak, és lemosakodtak. És akkor az ajtót kinyították, hogy imá' tiszták vagyunk.

Javallat: var (adatközlő: 22) ...adott orvosságot, ...kékkövet. S édesanyám megtörte a fëszí fokával jól, s ësszekeverte disznyózsírval, s azzal lekenódtünk háromszor. Vót egy nagy lugzócsëbër, abba főztünk fëredót, s megfëredtünk, s így takarodtunk még mü.

Javallat: var, rüih (adatközlő: 32) Volt aki eljárt Romániába – oda a bojérokhoz, és akkor kapott... – s akkor megtötötte a másikat... Hát Albërt is az alsó szomszédunk hozott... Hát Lajos is... – a férjem – tôle kapta... Kékköves zsírval megmenték. Egy bögrére való zsírba egy ëvökanál megtört kékkövet kevertek. Elóbb még kellett fürödni, s úgy háromszornégyszër be kellett kenni... Két nap után osztán újra még kellett fürödni. A fürdőbe fodormëntát főztek bele.

Kendercérna

Javallat: szümölcs (adatközlő: 01) Akinek nagy szümölcse vót, ősatyáink kendercérnát köttek rá és a kendercérna tíz napig ott kellett legyen. Tizedik nap mit vettek észre? Nagyszülőnk megnézi, kibontja, ...de elkötte a cérnával jól azt a szümölcset, és kérésztül kötötte, ...és mégpedig rongyval és elkötte. Akkor nem vót fásli, hanem zsebkendő... – és azután mikor azt kibontották, akkor mit vettek észre? A szümölcse elszáradt, a teteje a cérnán maradt.

Két kemény léc

Javallat: lábtörés (adatközlő: 01). Lábtörést... – istenem..., ős-
szüleink fába kötték ha eltört az embernek a lába. Akkor nem
vót gipsz, hanem megcsináltak olyan jó erős lécből... Kipucol-
ták... kihúzták a lábát, két fa közé tették, jól bécsavarták.
Törköpálinkával... – pálinkát ruhával átkötték... Nyolc napig
úgy vót.

Kozsokár kőpor

Javallat: szív logobása (adatközlő: 36) ...apám kozsokárkövet
égetett, s megtörte. Két tiszta kövön addig súrolta a két kő kö-
zött, amíg olyan lett mint a fehér búzaliszt. Ezt tárolta, mert ezt
amúgy birkabőr kikészítésére használta. Ebből nanyám vitt
sokszor... S mikor szívlobogásra vitt, ezt használta. Minden al-
kalomkor egy kalán nyelén egy keveset, mind a szódabikarbó-
nát bevett, s ez használt neki.

Köménymag

*Javallat: gyulladtság és hasfájás ellen gyerekeknek (adatközlő:
36)* ...kisgyermeknek a hagymát téának összefőztük kömény-
maggal, hasfájás még gyulladtság ellen.

Javallat: gyomorfájásra a kicsiknél (adatközlő: 20) ...főztek
köménymagot, beléttették egy olyan rongyocskába, s azt szivatták
vele.

(adatközlő: 10) Köménymagot főztünk, és amelyik nagyobb vót,
annak köménymagot adtunk, hogy rágja. Cukorral összekevertük
s meggyógyult.

Javallat: félfujódás. (adatközlő: 10) Azt és köménymaggal gyógyí-
tották. Köménymagot rágta.

Javallat: gyomorgörcs (adatközlő: 22) Vëgyünk 3-4 csëpp valódi tiszta kömëmagot, fél evőkanál erős sósborszëszet, s azt igyuk mëg. S ez jó a gyomorgörcsre.

Köölaj

Javallat: nyílt sebre (adatközlő: 20) A sógoromnak a ló rëjalépett vót patkóståtól a lábafëjire. S úgy eltaposta mind a palacsintát... ..tuggya mit csináljon a...? Vëgyën szalamiaglászot, szappanglázst s köölajat, ezt a háromot... Evvel kenne, csak vigyázzon, hogy me't ez, úgy csipi... – me't eleven vót, a hús el vót taposva széjjel. S akkor leírták neki, s akkor evvel kezdte, s e gyógyította mëg a lábát sógoromnak... De úgy këllëtt vigyázzon, me' ez a szalamiagláz, olyan erős, ...ez nagyon égető. A köölaj az ës jó vót, me't simította.

Körözsa

Javallat: fülfájás (adatközlő: 36) ...leszëdtük, azt a zöld levelecskét, s kicsavartuk ëgy tiszta fehér rongyba, s avval azt szoktuk csëppenteni úgy gyëngén a fülibe.

Javallat: fülfájás (adatközlő: 29) ...belecsavarták a fülibe a körözsanak a levelit. De nem használt nekëm sëmmit. A léánkanak használt.

Javallat: fülfájás (adatközlő: 20) ...a fülfájásba körözsat csëppentettek belé. A körözsat belëtették ëgy tiszta rongyocskába, s mëgcsavarták, s szépen belécsëppentették.

Javallat: fülfájás (adatközlő: 21) ...akinek a füle fájt, a körözsat... – itt is van a kutak fëlëtt – olyan körözsaolajat bëcsëppentettek a fülibe. Az jó vót. Mëggyógyult. Itt ës csinálják...

Kristályüveg pora és egy olyan tiszta szűz léánka

Javallat: hályog a szemën (adatközlő: 14) ...aszongyák, hogy këllene ëgy olyan tiszta szüzléánka, s az jőjjön be...! Nëném ësszetört ëgy kristályüveg darabot, ...jól, mind a lisztët úgy mëgtörte. Belëtette ëgy csőbe, melybe szoktunk szőni. Rajta van a cérna. S akkor – aszongya, Gyere Ágniska! Ágnis olyan jó léánka vót ...10 éves. Első osztályos vót. S aszongya: most fújd be léánkám a szemëmbë! S akkor a léánka leült ëgy székre, s akkor nëném eleibe, s úgy a szemibe befújt. S úgy akkor ësszecsukta a szemët. S kihásította, levette a hályogot az az apró üvegdarab. Ez tiszta igaz vót.

Kukoricaliszt

Javallat: gyermekék hajlatait – ha levesztek – mivel kezelték? (adatközlő: 18) ...a lisztés zsáknak belülről, a kukoricalisztnek a zsákjáról lakapartuk egy olyan markocskával, s úgy odaraktuk ahol leveszték. Ezt általában használták.

(adatközlő: 17) ...finom kukoricalisztet, ami fé're szóródott a papíron mikor szitáltuk, ami fé'reporosodott a papír szélére, abból szédtünk. S ha megpirosodott a gyermek ágyéka vaj valami-je, akkor abból megszórtuk és minnyá jól lett.

Kutyaszőr

Javallat: veszettség (adatközlő: 16) ...a veszett kutyának a szőriből kell vágni, s abból füstöt csinálni, azt szipja bé az illető. Az ember és az állat a veszett kutya harapástól... a kutya a szomjúságtól, vagy a fogfájástól kapja még a veszettségét. A veszettség 24 óra után tör ki. A veszett kutyának a nyaka fáj, túrja a nyálát. A veszett állatot elégetik vagy eltemetik.

Javallat: kutyaharapásra (adatközlő: 16)...a kutyaharapásra jés, annak a kutyának a szőrit vették, s evvel kötték be a harapást.

Javallat: Kutyaharapás. (adatközlő: 08) Mivel gyógyították? Hát megfüstölték a kutya szőri-vel, – ...annak a kutyának a szőri-vel, aki megharapta.

(adatközlő: 78) Azt mondták a régi öregék, hogy ha a kutya megharapja, a szőri-vel kell meggyógyítani. Levágnak egy ollóval a szőriből, ...és megégetni, s azt a szént ésszesúrolni, – ...mind a liszt olyan lész. S akkor azt be kell súrolni, ahol megharapta, s azzal meggyógyul.

Kutyatej

Javallat: anyajegy (adatközlő: 07)...kutyatej-vel gyógyították, avval kenégették.

Leánder levele

Javallat: gyermek elhajtás (adatközlő: 20) ...léándérnek a levelit megfőzte vaj mit csinált, s azt megitta, s úgy elpuffadt, hogy meghalt abba. Aki próbálkozott is, ...nem bírta ki.

Libatoll

Javallat: Gyermék elhajtás (adatközlő: 20) ...libatollval és szokták, de az még is hót. A legtöbben beléhaltak.

Lisztés zsák fonákja gyógyítja ha tyúkheverésbe lépett

Javallat: viszketegség, viszketés (adatközlő: 20) ...olyan és vót, hogy a lisztés zsáknak a fonáját..., azzal még kellett súrolni.

Javallat: tyúkheverésbe lépés (adatközlő: 22) – Tyúkheverésbe lépés. Volt. Lisztés zsákot kiforgattuk, s megdürüszöltük, s azzal visszament. – Milyen tünet jött innen ki? Piros... De olyan vastagon... Nem nagy szökésék; apró, apró... – jó vastagon. – Kézén, lábon? Hát az egész testin... Hátán, mejjin... – mindenhol. Kifordította anyám a lisztés zsákot, s azzal megdürüszölte, s visszafordította. S meggyógyult.

Lószar

Javallat: alkohol meggyulladás (adatközlő: 37) ...hajnaloztak, – vaj mi az Isten csudáját csináltak Karácsonykor... Pujka Antijék előtt... – még bevitték Pujka Antijékni, s odagyültek... s aszongyák, kigyúlt Andrisnak a torka. Egyszer csak lássuk, hogy a láng jó ki a száján. Ez igaz vót... Aszongyák hozzanak lószart, s azt belé kell csavarni a szájába, mennyen belé. Ez használt. A tüzet az ótotta le...

Hát ott úgy ittuk a pálinkát mind itt a bort. Csak azt mézeltük. ...Vaj tejet ivutt utánna, vaj akármit, de kellett inni...Vaj ganyélevet csavartak bé, me't annak vót olyan hatása, hogy megszüntette.

Javallat: alkohol meggyulladás (adatközlő: 05) ...a lószart kicsavarták, s azzal gyógyították, akinek kigyulladt a torka, hogy hánnyon. Azért, hogy hánnyon.

Javallat: alkohol meggyulladás (adatközlő: 32) Jaj..! – ...lótrágyát nyomtak bé a szájába... lótrágyának a levit.

Lószőr

Javallat: szömölcs (adatközlő: 13) ...az vót a legnagyobb orvossága, hogy egy lószőrrel megkötötték, jó keményen. És akkor elébe álltak és azt mondták, mire ez a lószőr elrágja, le is rágta. Annyira ott elkötötték... Így szokták ezt csinálni.

Javallat: szemölcs (adatközlő: 08) Hát a szümölcsöt azzal gyógyítottuk, hogy... – nekem elég vót a kezemén. Mostam s megdagadott. S megköttük lószörvel, az egy darabig rajta vót, míg le nem szakadott.

Javallat: szemölcs (adatközlő: 10) Anyám a lószörvel megköttötte. A lófarkából kihúzott egy szört, megköttötte, akkor azt addig másnap mindig szorította, mindig szorosabbra úgy, hogy levált. De megmosta a lószört először, hogy tiszta lëgyën.

Mák

Javallat: álmatlanságra (adatközlő: 20) ...mákkal gyógyították. Mákot főztek, s úgy elaludt...

Mákgubó

Javallat: altatásra (adatközlő: 29) A mákot rétesnek, de hát a mákgubót gyermekéknek, hogy aludjanak. Altatásra nagyon jó vót. – *Mákból mennyit adtak egyszerre be a gyermeknek?* Hát 2 dëci vízbe 2-3 kanálval.

Javallat: gyermekék altatására (adatközlő: 29) ...altató a kicsiknek... A mákgubót főzték még a kicsikéknek altatni. Beléttek egy hasábocskát kb. egy fél literné vízbe... kis gërezd részét. Egy szilakocska köménmagot. Egy ágocska 7-9 szem ánizst. Egy kisebb kova hagymát, s ezt tëának ëssze-főzték. S egy kis... egy fél szemecskének talán csak a felit... szaharint tettek belé... ezzel ízësítették. Ebből a főzetből egyszerre csak egy evőkanálkával adtak a kicsikéknek. Ettől úgy elaludtak, hogy sokszor úgy kellett félrázni.

Javallat: álmatlanság (adatközlő: 08) – Álmatlanság. A kis gyerekeknek ha nem vót álmik, azt a nagy fejű mákot megfőzték, csak a héját, s a szájocskájába beadták.

Javallat: altatás, kisgyerekek álmatlansága (adatközlő: 01) Hát mikor kicsik vótunk, s nem aluttunk... – megfőzték a mák haját egy dëci vízbe ësszëleink, s megittatták.

Vót akit úgy megittattak, hogy el ës múlt. ...Szóval el ës aludt örökre. Vót aki hét napig aludott – osztán csak félvirradott.

Javallat: Síró gyermekët mivel csitították el? (adatközlő: 08) Mivel? Adtak mákot, mákgubóból főztek tëát.

Mákgubó csomborval

Javallat: lukas fogra: (adatközlő: 29) ...mákgubót összefőztek csomborval, s azt vették reja a likas fogra.

Megvevirág

Javallat: lábfájásra (adatközlő: 38) Még van egy erre a lábfájásra. Azt mondták, megvevirág. S az a megvevirág ilyen csukorba nő ki, s minden szálocskán kijő olyan kék, s az is jó.

Méhviasz salakja

Javallat: dörékfájás (adatközlő: 24) ...a méhviasztot amire kiolvasszák, annak a salakját megmelegítették, és azt tették a beteg derekára. Azt a zsákocskát, amibe olvasztották ki a viasztot.

Meleg víz

Javallat: csicsfájás (adatközlő: 02) ...azt mondták, megnyomta éjjel, vagy a gyermek megszívja éjjel. Ez főleg a gyermekágyas, a szoptatós anyáknál fordult elő. Az én nagyanyám mindig arra tanyított, hogy egy hosszukó tejesfazakba, – félig tettük meleg vízzel –, amennyire megállta az a melegségét. Azt kellett odartartani, s avval párolták. Az vót a legjobb... Dehát ez es gyógyította. Egyszer aszonták mégtér... Mászor aszonták nem tér meg. Ki es fokadott. Ugyanezeket a szērēket rakták reja – ...azt a gennyhúzókat, amiket felsoroltunk az előbb a kelésēkre.

Javallat: ágybavizelés (adatközlő: 14) ...ezt megfázásból kapják. Hát a kicsikék még kinőttek, de az öregēk, – ...azoknak még ma jēs odamēnyēn alájik. Ezt csak melegvízzel gyógyították. Minden este megmosták melegvízzel.

Javallat: bűdös láb (adatközlő: 14) ...az attól jött, hogy valakinek izzadott a lába, és akkor estēre ha zokniba vót, vaj papucsba, – ...úgy me' nem sok zokni vót..., inkább meziláb jártak. Meleg vízbe mosták.

Javallat: fagyás (adatközlő: 12) ...Máma úgy gyógyítsák a fagyást, hogy... – kölnivízzel. Először meleg vízbe kell tenni a lábot, s azután onnat kiragadni, s hideg vízbe tenni, s akkor békötözni.

S akkor nem fagy meg alábujja. Me' a cipőbe is úgy megduzzad a lábujja. De ha így csinálja, akkor nem fordul elé úgy a fagyás.

Javallat: érrándulás (adatközlő: 22) Hát... – az érrándulás az olyan dolog, hogy mikor valamit emel, az inak mēghúzódnak, az az érrándulás. Az érrándulásra azt is lehet gondolni, hogy én a szekérről leestem a jobb vállamra, s a bal vállam az annyira eléesett, hogy ezen a lapockámon még most is érzem. Úgy mēghúzódtak azok az erek ott, hogy bizan két hétig nem tudtam magamtól fēlemelni.

Béküdtek Szēkszárdra, a doktorok rōggönöztek, s osztán onnat hazajöttem. S azt mondta ēgy orvos: Csak jó meleg vízzel mindig rakogassam és mosogassam. S most és ha nem ügyelēk én magamra, akkor fáj. Ez az érrándulás.

Javallat: rekedtség (adatközlő: 38) Rekedtségēt a hangszallag mēgeröltetése okozta. Akkor langyos vízzel való öblögetés, amelybe néhány csēpp árnyika tinturát tēsünk, – rendkīvül jó hatású a betegségre. Mēghülés esetén szivacsot vagy vászonrongyot mártsunk forró vízbe, s nyomkodjuk ki könnyedén, s tēgyük a torkunkra. S akkor ezzel rendbe jön.

Melegített vaskalán

Javallat: zabola (adatközlő: 24) ...vagy ha iszik valaki után... Akkor mēg kell melegíteni ēgy kanalat, vaskanalat, ami nekünk vót otthon Bukovinában, – ...gyēnge melegēn, akkor aztat raggatták ide-oda, s az ēgyhamar mēggyógyította. A vaskalánval, azzal mēgnyomkodtuk, s két-három napra elmūlott a zabola. S nem vót többet.

Mész a falról, s Istensegītsen még egy jó pofon is

Javallat: nyílt seb (adatközlő: 31) ...otthon és, ha az ujjunkot, ...vaj valahol elvāgtuk, a falról meszet kapartunk rēja, s mēggyógyult.

Javallat: nyílt sebre (adatközlő: 33) ...hogyha a kezemēt elvāgtam vaj a lábomot, hát tuggya mi vót a leghamarābbi gōgyszēr? Apám vagy anyám neki vitt a falnak, a meszet kaparták, ...s még ēgy jó pofont adott, hogy nē...! – ...māskor ügyelj magadra! S ē vót a gōgyulás.

Mészlé és kékkő

Javallat: égési seb (adatközlő: 29) ...Mészlével. A meszet mikor leázik, ha vizet tésznek reá és leszáll az a víz, hát azzal kell borogatni az égést. Mikor tűz által elég valakinek a lába, vagy keze, vagy tudom és én mi je... A meszes lébe kell mártani egy fehér rongyocskát, s azzal bé kell tekerni s az a leghasznosabb.

Javallat: égés, leforrázás (adatközlő: 20) ...mészlével gyógyították. Bekenték faolajjal, és gyógyították aludttejvel.

Javallat: var (adatközlő: 29) ...egy kis meszet, de nem sokat. S egy kis kékkövet. S azt belétenni a vízbe, s abba megfürödni. Senni nincs olyan mind az. S abba megfürödni. Az meggyógyította. – ...kell vagy egy kalánka méz, s egy evőkanál kékkő... Az elég bőségesen. Annyi, hogy abba öt kandér víz... öt vedér víz megfelel annak. Öt vedér víz, abba megfürödni, s úgy megtisztul tőle. Háromszor még lehet abba fürdeni.

Méz és pókháló keveréke

Javallat: kelés (adatközlő: János Rozália – 86 éves) ...kelés vót a torkába – ...aggyon egy kicsi mézet, me't apám fullad még! S adott és a pohárba, s én hazaméntem; Bibiánné keresett pókhálót, s azt belékeverte abba a mézbe, s apámnak a torkába bétette, s egyszerű kis idő múlva, hát kifokasztotta, s így meggyógyult. Másképpen megfulladt vóna. – ...de még vót kelve. Kelés vót teljesen ott a torkába. S így meggyógyította az a méz.

Mosatlan kalán, s a mosogató

Javallat: csömör – csömélés (adatközlő: 08) De ha így a szájon ha kijött, – ...mosatlan kanálval s mosogatóval... Forró vízbe a mosogatót megcsavartuk s odanyomogattuk, s elmúlt.

Nádgyüker pálinkában

Javallat: fekély, gyomorfekély (adatközlő: 20) ...azzal a gyükervel... – a nádgüker olyan vót mind a torma. Tuggya...? A tóból vettük ki. Olyan szép ződ levele vót nagy magossan... Nem feketenadály. Sás... Azt szépen lekaparta édesanyám, s apróra elvagdalta mint a tormát mikor elvagdadjuk az uborkának... S akkor pálinkát és öntöttünk reja. S elhattuk nyolc napig, vaj tizenhat napig, hogy az érjen. Az olyan sárga lett belőlle, olyan sűrű lett, mint az olaj. ...csak ilyen pohárkával

kellött megigyon. Olyan gyomorfájás nem vót, hogy az ne használjon.

A papnak, ...Bálint Péternek, – az Isten nyugtassa még... – a földön hevergőzött... Anyámnak eszibe jutott, ...hamar elvitte oda, elvitte neki, s adott. S nem kellött orvoshoz mēnyyēn. Ettől gyógyult mēg. De annyira keserű, hogy olyan mind a tubák.

Nyírfavessző

Javallat: ępsēmęręg (adatközlő: 26) ...leveset ęs szárazat, nyírfavessző ęgetęsnek a levivel gyógyították.

Nyúlbőr

Javallat: kelęs męgęrlelęse (adatközlő: 14) ...vaj pedig a kelęsre tettek nyúlbőrt. Azt męgáztták a tejbe, s mikor jól męgpuhult, azt ręjatették arra a kelęsre, s az addig ęrlelte, ott męgpuhult a izę..., hogy kifakasztotta azt a kelęst. S akkor męg a bótból... – vęttünk a patikából klastromot, s azt męgpuhítottuk, s akkor aztot elnyomtuk jól..., s azt ręjatették, s az osztán ki jęs húzta męg a gyükęrit ęs.

Nyúlhájj

Javallat: kelęsre (adatközlő: 15) ...Nyúlhájjal fokasztották ki.

Olajos bękalapi vękon fátyol bőre

Javallat: var (adatközlő: 01) A vart, a rühőssęgęt mivel gyógyították? A var..., – ...a rühőssęgęt. Tęhát van ęgy fajta növény, ami a kertbe van. Mű azt mondtuk neki, s azt mondták ędęsanyáék, hogy bękalapi. Tęhát annak..., – ...van neki olyan vękon fátyol bőre, ęs azt lehúztuk, ęs a varnak, ahol legjobban kiütött a var – ...a viszketęs, arra helyęztük. De először mielőtt rátęttük vóna, – męgolajoztuk ęs úgy borítottuk be azt a var kerületsęget. – ...ęs legalább négy óra hosszát – ...az átkötęssel... – nem bontottuk ki. Egęsz jól bekapcsoltuk., – ...de úgy tartottuk a kezünköt pihenőre. S utána... – négy óra után levęttük. A viszketęs kezdett szünni...Tęhát ęgy óra után hagytuk, hogy kihüljön, ...az a bőr męgszáradjon ęs utána a kisütött helybe disznózsírval bekęntük, – ...de gyęngęn átfásliztuk, ęs úgy hagytuk ęjszakára.Másnap már egęsz jól ęręztük a viszketęst. ...ęs így gyógyítottuk a betegsęgeinkęt.

Pergelt pozdorja, a gyapjú fonásakor keletkezett hulladék

Javallat: szépasszony nyomása (adatközlő: 22) ...szépasszon megnyomta, s mű ezt tudtuk, me't ő ezt kapta még gyerekkorába, valami hagymás betegségbe, s ez megvót neki a véribe a szüve verésítől. De aludt. Fél kellött keltsük éjjel is. Hát azilyent úgy szokták gyógyítani... édesanyám mindig elmént, s kért az öregasszonyoktól ilyen... – mikor fontak, s az a pozdorja, ami lehullott a földre a gyapjúból, nem a csépüből. Aztat megpérgelte egy sütőbe, s avval tett reja valamit, amit az öregasszonyok mondtak. Azt nem tudom megmondani mit... S azt megittatták vele. Hogy használt-é vagy nem? – ...de elérte a 70 esztendőt.

Petrezselyem gyökerének főzete

Javallat: ágyba vizezés (adatközlő: 08) Az ágyba vizezést úgy hallottam, hogy...petrezselyem gyökeret, sokat megfőztek, s annak a levivel itatták azt a gyereket. A petrezselyem gyógyította a vizeletet, a vizeletét. Én így hallottam...

Petrezselyem zöldje

Javallat: ágyba vizezés (adatközlő: 01) Ágyba vizezés... – zödséglevelet főzzünk erős téába úgy, hogy egy fél liter vizet addig főzzünk... – egy olyan jó csomag összekötött zödséglevelet el kell főzni, hogy a fél liter vízből maradjon még csak egy decsi. ...és azt használjuk éhgyomorra ...és így nem fog a víz menni az ágyba...

Petróleum

Javallat: gusa (adatközlő: 20) ...az öregasszon betekerte petróléumos rongyval, s három napig nem vót szabad félkeljen, ...visszaféjlődött a gusa.

Javallat: torokfájás (adatközlő: 20) ...otthon melegítettünk... – meleg lisztvel, és petróléumos rongyot tettem rá kívülről.

Javallat: torokfájás (adatközlő: 01) A torokfájásra... – mert bizan azelőtt öszzüleink idejébe nem vótak ezek a sokféle gyógyszerék... – petróléumval kigurgulizáltuk a torkunkot. Kiöblítettük. Nem vót jó ízletes... de bizan a torokfájás megszünt, hogy évéig nem jelentkezett.

Javallat: hidégrázás (adatközlő: 21) ...egyrésze ivutt pëtrólëumot.

Javallat: gëlészta elhajtás (adatközlő: 13) ...kockacukorra pëtrólëumot csëppentettek, és azt a gëlésztaival megëtették. Ettől aztán a gëlészta elmënt. Ez igaz.

Javallat: gëlészta elhajtás (adatközlő: 13) ...a másik módja még az vót, hogy a gyomrát, a hasát, a köldöke körül jól összevissza kenték pëtrólëummal. Azt mondták ettől és elmëgy.

Javallat: tetű irtás (adatközlő: 13)pëtrólëumot, nagy vigyázatval kétszër-háromszor, azt a részt, – ahol ez nagyon viszketëtt – , békenték pëtrólëumval. De ha nem vigyáztak, akkor az elégette a bőrit. De ha jó vigyáztak, ez a harmadik mosásra imán meggyógyította. Kiölte belölle azt, ami volt, azt az apró tetüt.

Javallat: rákbetegség (adatközlő: 01) A rákbetegségről hallottam valamit. Szüleink nem így mondták ennek a rákbetegség, hanem belső seb. Arra csak... – használták a tiszta pëtrólëumot. Tëhát soknak vót torkába, soknak vót a gyomrába. – ...és mindën nap hat hétig, egy évökanál pëtrólëumot vettek be éhgyomorra. ...és evvel gyógyították a belső sebëket.

Pipeszar

Javallat: gyermekék sebës lába (adatközlő: 39) ...mindën gyereknék a lába még vót törve Bukovinába. Me't még öszsel oktöbërbe harmatba mindën nap mëntek meztláb a tehenyekvel. Úgy sántikáltak szegën gyerekek, hogy sajnálni való vót. Tudom mert mindig elöttünk mëntek el. Hát ez olyan vót, hogy a lábán lëtt egy kelés, s hát addig kellëtt ott sántikáljon. Ezt gyógyították, – magyarul lëgyën mondvá! – ...érlelték pipeszarval.

Pörkölt cukor és hagyma

Javallat: szamárköhögés ellen (adatközlő: 40) ...mëgpörkölt cukrot, abba belëttük a hagymát, és tëát főztünk belölle, s annak a levit ittuk, s használt.

(adatközlő: 09) ...szamárköhögés ellen is tëának héjastól mëgfőzték, s azt itatták. ha vót cukor, akkor azt is tettek belé, s használt. Fëlszaggatta a köhögést.

Pörkölt liszt

Javallat: apró (adatközlő: 20) ...meleg ágyba fektették, és lisztet pörkölték neki, és azt tették a testire. S akkor szünt még az apró.

Puliszka és méz

Javallat: sárgaság, sárikság (adatközlő: 10) Nekem a gyermekeim zöd barac'ot éttek, s attól kapták a sárgaságot. Egyik 3 éves vót, s a másik négy. Tudja mit ajánlott az orvos? Mézet még puliszkát egyenek, s attól gyógyultak még. Nem es vót kényerünk akkor amikor idejöttünk. S meggyógyultak. Krumplit adtam nekik... Kényeret ne adjak...! – aszondta.

Rajviasz

Javallat: Erjedés, eredés az ujjon. (adatközlő: 11) Hát ha megütötte, vagy valami megszúrta a köröm alatt. A parton vannak ilyen marti lapik..., s sült hagymát..., – a parázson megsütöttük a hagymát, s egy girizdet rátekertünk, s úgy beköttük. De a hagymába még rátettem egy kis viaszt is, rajviaszt, és akkor azzal kötöttük be.

Retek

Javallat. Epe, máj (adatközlő: 29) ...az epének, a májnak nagyon jó a reték.

Saját hajszál

Javallat: zabolá (adatközlő: 24) ...zabolát mivel gyógyították? Tuggya mivel...? A hajunkot, – kinek vót, mikor lejjányok vótunk – zabolája, a haját így végighúzta a zabolán. De még a pëndély aljával is... /nevetnek/ ... és mitől került? ...kifoly' a szájából a nyál. Aki nagyon elalszik, mélyen alszik, annak kifoly' a nyála, s minnyá' zabolája kerül.

Savanyító rozskorpából

Javallat: Lábdaganat, lábfájás. (adatközlő: 08) Hát azt savanyó vízzel kengettük, még... borogattuk. – Milyen vót a savanyó víz? Hát ilyen savanyító. Rozskorpával szoktuk csinálni a savanyítót.

(adatközlő: 10) A savanyítót, hogy csinálták? Hát korpából. Le kellett forrázni a rozskorpát, s akkor tettek belé egy kis kovászt, kis élesztős kovászt. Mégerjedett, s olyan jó savanyó leve lett. S akkor azt megszűrték, s azt tették a cibrelavesbe. Rozskorpából csinálták a legtöbben, de ha nem vót rozskorpa, akkor búzakorpából és.

Javallat: Pattanás az orron (adatközlő: 10) Én hallottam, hogy cibrével és gyógyították. Savanyítóval.

Savó

(adatközlő: 01) ...és a tüdőbajt..., akinek kavernája vót..., – luk vót a tüdején, – szóval ki vót nyilván a tüdő, azt... – ...nem vót szabad annak abszolút /értsd: semmi körülmények között – a szerk./ vizet inni csak savót. Mindén nap egy liter savót kellett elhasználnon, a tüdő nyílásra és utána, – ...attól függött, hogy milyen mély seb vót a tüdőn... Téhát ha a tüdőn nagyobb vót a nyílás, több ideig kellett használja, hogy bizony elkerült, hogy egy egész évbe vizet nem vót szabad igyon, csak tiszta savót. S hogyha bétartotta, újjászületett a tüdő.

Selyemcérna

Javallat: selyemfolyás (adatközlő: 30) ...selyemcérnát húztunk belé tóvel, s azzal gyógyult még... a genny azon keresztül kifolyt, s attól gyógyult még.

Javallat: selyemfolyás (adatközlő: 08) Az ujjam megkelt. Azt mondtuk, selyemfolyás, me' megkékült. S akkor selyemcérnát húztunk keresztül a bőr alatt, s kifolyt belőle a genny.

Javallat: selyemfolyás (adatközlő: 10) A kezire vagy a lábára lett olyan tályog, azon olyan selyemfonalat tóvel áthúztuk. Azt mondták: selyemfolyás. S úgy ott hatták a cérnát benne. S kijött a genny és meggyógyult.

Só

Javallat: fogfájás, lukas fog (adatközlő: 30) ...hát, ha nem akartuk kihúzni, még úgy is volt, ha üres volt, akkor sót tettünk bele. S a sótól el szokott állni.

Javallat: fogfájás (adatközlő: 10) De a só tovább tartotta a melegségét, az jobb vót. Még a fogfájásra jés anyám egy zacskóba meleg sót tett, s az és használt.

Javallat: gyomorfájás (adatközlő: 38) ...Só is jó vót, – a só... Édesapámnak az anyja 97 évös vót, és fájt a gyomra. S elmént, s egy bögrébe tett egy marék sót, s összekeverte, s megitta, s nem fájt a gyomra. Mondom: hát az jó? Aszongya jó, me't megállt a fájdalom. ...a só a gyomorra jës s még a fogra jës.

Javallat: fogfájásra (adatközlő: 38) ...Nannyámnak a foga fájt. Ott vótak darab kősók. Elvette. Üdös asszon vót, de a fogai még nem vótak kihulva. A sóba beléharapott, s a fogára tette.

S mondom: mit csinál mama? S aszongya, hogy mit csinállok...? – aszongya, a fogam fáj. Mé' nem menyén az orvoshoz? Aszongya, hol az orvos, s hol a pénz? – aszongya, ez az orvosság, a kősó. S aszongya, rejamenyén a fogamra, s az meggyógyítja. S megállott, ...nem fájt.

Javallat: fogfájásra (adatközlő: 01) Lukas fogra sokféle orvosságot használtak. Tömjént tettünk belé, sót raktunk, és szëgfüszeget. Ezzel megvakítottuk a gyökérnek az életit. ...Szóval, hogy tovább ne éljen és ne kukacorogjon az a fog. Mer' a fognak... – mikor ki van lukadva, s szagja van, és meggennyesedik... – tehát azért kell beletenni egy kicsike tömjént, és egy fél szëgfüszeget. De azt ki kell állni. De aki bátor az nyer, az legyőzi...

Sós forró víz

Javallat: aranyér (adatközlő: 37) ...forró vízbe sót tettek s azzal mosták, s az es használt.

Sós főd

Javallat: lábtörésre, lábfejásra (adatközlő: 20) ...békötötték sós fődvel. Sós fődet csináltak, s azzal békötték a lábomot. S akkor vót egy olyan tudósasszon, visszahúzta mind..., visszarakta mind..., és akkor sós fődet csinált, s azzal raggatta sokáig, amíg meggyógyult.

Javallat: ér-rándulás (adatközlő: 14) ...ha az ér mëghúzódik, sós fődet tettünk reja. Mëgkevertük úgy, s akkor két rongy közü bétettük, s beborítottuk egyszër-kétszër. S az használt.

Sós szalonna szelet

Javallat: nagymarin megérlelése (adatközlő: 33) ...mü izét tettünk rëja az ëlyenre... – Sós szalonnát – füstöltet, s vékonkára levágtuk... Még a nagymarinra jës. Abból a sós szalonnából vékonkát levágtunk, s békötöttük, jól leszorítottuk, s 2-3 napra már ki vót fokadva az a seb.

Sós ugorka

Javallat: here mëgfagyás (adatközlő: 21) Hát... hallottam ott valakinek, ...hogy mëgfagyott... A töke mëgdagadott. Pësëllëtt a részeg vót, s nem tudta eltënni. S ëlyen hideg vót, mind most në... Ègy kilaméterre elmënt a kocsi mellett, s künn felejtëtte... – s mëgfagyott. Ugorkába tették belé. Sós ugorkát kilikasztottak, s rëjahúzták, s azzal gyógyították mëg. Ezt én hallottam az asszonyoktól, mikor beszélték Hadikfalván, hogy ennek ës mëgdagadt, mind Jankónak. /nevetnek/.

Javallat: ujj eredés (adatközlő: 22) Ha valakinek az ujjá mëgeredt, azt ës azzal gyógyították... – sós ugorkával. ...és hosszú ideig tartották? Hát nem... Ègy ideig, ameddig csak gondolta, hogy nem fáj neki.

Javallat: ëpsëmërég (adatközlő: 36) ...málëfözés után az üstöt kalánval kikaparták, s avval a forró málëkaparékkal az ëpsëmërgët mëgnyomkodták, s a kutyának adták. Ezt háromszor ëgymás után mëgcsinálták, s avval mëggyógyult.

Javallat: ëpsëmërég (adatközlő: 32) Puliszkát nyomkodtak rá . Vót nekëm is gyerëkkoromba. Málët nyomkodtunk rá... s olyan jól esëtt, olyan jó vót... S akkor odaadták a kutyának.

Subick

Javallat: a vakszëm... vagyis a vaktetű... (adatközlő: 28) ...mind a két lábom tiszta-atta seb vót...De viszketëtt. Vakartam, vakartam úgy, hogy azt hittem, hogy szüvem majdnem mëgszakad. Na mit csináljanak? Arra tanyították anyámot, hogy subickot... – tuggya régebb subickok vótak, mivel kentük a csizmánkot... Anyám azzal mëgkente az egész lábomfejit, a lábujkáimot: mind a kettőt. S az gyógyította mëg – ...a subick.

Száraz kenyér

Javallat: torokfájás (adatközlő: 20) ...máskor pedig amikor kezdődött ez a torokfájás, akkor száraz kényeret ettem, s akkor az a száraz kényér félkarcolta, és úgy szűnt meg, a száraz kényértől.

Széklet

Javallat: lábsaroktörés (adatközlő: 29) Hát megmongyam...? A széketit a gyermeknek... vaj embérenél ami vót a saját széketit réjakente arra a sebre, arra a részre, ami fájt neki, és bekötötték ruhával. ...a széketével megpuhították úgy, hogy az annyira kivonta, hogy az annyira kivonta..., hogy az kifakadott, és kifolyt a genny.

Szenteltgyertya

Javallat: gusa (adatközlő: 36) ...kettőt kérésztbetettek, meggyújtották, s úgy kérésztésén visszafelé meg szokták nyomogatni avval a gyertyával.

Szódabikarbóna, másnéven pótis

Javallat: féléfűjódásra (adatközlő: 38)...szódabikarbónát szoktak használni. Szódabikarbónát ivott az embér többször... – attól kezd böffedni, s akkor kicsit a szél a gyomrát megenyhíti. Kijő a levegő.

Javallat: fejférfolyás (adatközlő: 01) A fejférfolyást, szódabikarbónás vízzel mosogatjuk.

Javallat: gyomorféfás, gyomorégés (adatközlő: 01) Amikor az embérnek nagyon ég a gyomra, csináljon..., – beletész a pohárba egy kávéskanál szódabikarbonát, két kanál ecetet, és egy féldéci vizet... Azt jól észkekeveri, a szémit behunnya s lelöki, s megván.

Javallat: böffégés (adatközlő: 37) ...a gyomorról jó fél a böffégés. Erre a pótis használt.

Szú-j-por

Javallat: gyermekék hajlatai ha leveztek (adatközlő: 35) ...szúlisztvel gyógyítottuk a levezett hajlékokat. A fából ami a szújpor kijött, hát abból megszórtuk a gyermekéknek a hajlatait, s ez használt.

Tej, vagy aludttej

Javallat: begyulladt szem (adatközlő: 36) ...a begyulladt szembe édesztejet és fejték.

Javallat: alkohol meggyulladás (adatközlő: 32 és 11) Én úgy hal-lottam, hogy tejet. Én is úgy tudom, mert komám Fábiánnak, – az Isten nyugtassa még, hát még legén vót, és lányok vótunk... és annyit ivutt, hogy láng jött ki a szájából. Isten bizan! Láttam bizan. Egy gyereknek kigyúlt a torka. Hát itt komatisztélet vót. A bátyámnak gyerekik született... – ...fiú gyerekik... – és örö-mikbe összehívták az összes komákat, és rendeztek egy nagy vacsorát. S akkor a gyerek hozzáfért valahogy a pálinkához, so-kat ivott belőle, ...s akkor úgy kigyúlt a torka. Kék láng jött ki a torkán.

– Hát ilyenkor mit csináltak, nem emlékszik vissza? Hát tejet öntöttek belé. Az leótotta a lángot, s meggyógyult. Ahol nem vót tej, ott a ganyélével oltották el.

Javallat: égés nagy bőrfelületen (adatközlő: 38)a lámpát úgy hatta égve. Két lejánka vót s egy gyerek...A lámpát leütték, s játszottak az ágyba. Leütték, s az meggyúlt. S akkor meggyúlt az... a hajik. S akkor egyik a másikba kapaszkodtak. S mikor hazajöttek, a szomszédok hírt kaptak. Hát olyan égésen mentek kérésztül, hogy egyik belé jës halt. S a másikat... – az utcából odafutkostak, s akinek csak tej vót, aludttej... Letették a ház főgyire, a pokrócokat terítették le, s arra beléhengérgették.

Tej, vagy szódabikarbóna

Javallat: bőfögsre (adatközlő: 29) ...szódabikarbónát. S igyon tejet.

Javallat: köhögésre (adatközlő: 29) ...édesztejet, s vaját tettünk be-lé. Jó meleg édesztejet. Úgy, hogy jó melegén megittuk, s megszüntette. A vaj az nagyon jó.

Tejes víz

Javallat: csapa, csipa (adatközlő: 07) ...a csapát úgy gyógyítot-ták, hogy tehénfejés után a sétárt kiöblítették egy kicsi vízzel, s evvel megmosták a szemét. ...tejes vízzel mosták.

Javallat: csapa, csipa (adatközlő: 27) ...huzatot kapott, megfázott. Aki megcsapásodott, úgy csinálták... Mikor a sétárt mosták ki, ...a tejes vízbe, abba megmosakodott.

Tejfel

Javallat: karcolásnál begyulladt seb (adatközlő: 30) ...mikor karcolták a gyermekéknek a karocskájikat, akkor tejfélvel szoktuk megkenni, s az húzta ki a tüzit.

Tejfel és hótszén

Javallat: Szént Antal tüze (adatközlő: 29) ...tejfélet s hótszenet. Mëgtörni szépén úgy mind a búzalisztét, olyan szép apróra, s akkor azt a tejfélvel összekeverni azt az apró hótszenet, s akkor avval megkenni. Ez jó arra. Kivészi a tüzit. – ...s avval békenték. Azt mondták, hogy a Júdás szene jó. Júdás szén... –a legjobb nagyszombati...

Tejszín

Javallat: sebre (adatközlő: 36) ...az édëstejnek a színével, bőri-vel, akármëlyen sebet ha megkensz vele, ...meggyógyul.

Javallat: égési sebre (adatközlő: 36) Égésre a tejszin használt.

Javallat: Pattanás az orron (adatközlő: 10) Azt tejszínvel kenték akinek lett. Este tejszínvel, s aztán réggel lemosták. Én hallottam, hogy cibrével és gyógyították. Savanyítóval.

Timén

Javallat: lukas fogba (adatközlő: 30) ...hát timént és szoktunk tenni, csak az rontotta a fogat.

Javallat: fogfájás (adatközlő: 08) Hát a fogfájásra tettek réja timént, s az kiölte, kitörött.

Javallat: fogfájásra (adatközlő: 01) Lukas fogra sokféle orvosságot használtak. Tömjét tettünk belé, sőt raktunk, és szëgfüszeget. Ezzel megvakítottuk a gyökérnek az életit. ...

Timsó

Javallat: szájfájás (adatközlő: 29) ...a szájfájástól a timsó használt. Akinek fáj a szája, vögyën be egy darab timsót, és forgasza még a szájába', még fog gyógyulni.

Javallat: falatka a nyelvën (adatközlő: 01) Hát a falatkát a nyelvën... Timsós vizet csinálni, és avval kiöblögetni. Az azonnal eloszlatja a hólyagot.

Javallat: tályog (adatközlő: 36) ...timsóval es gyógyítottuk a tályogot. A timsót az espár tetején megégettük, kiszárasztottuk. Olyan lett, mint a túró liszt. Felszédjük az espárról, s mikor kihült, tiszta fejr rongyba tettük, s azt a tályogra borítottuk. Ez kifokasztotta a tályogot.

Tüzes tűhegy

Javallat: veszett kutya harapása (adatközlő: 13) ...a veszett kutya harapást. Azt úgy csinálták, hogy vót a faluba egy öregasszony. S annak vót ilyen nagy zsákvarrótúje. A zsákvarrótú feji gyertyát égetett. A gyertyának a lángján azt a tűt, vagy annak a tűnek a hegyit egész pirosra vörösítette. És akkor annak, aki még vót marva a kutyától, a száját jól ki kellett tátani, a nyelvét hátrahajtotta a szájába, és a nyelve alatt vót kilenc hólyag kijöve. Olyan kicsi fehér hólyagocskák. S avval a megtüzesített tűhegygel azt a hólyagokat kiégette. ...és akkor annak már nem kellett es kórházba menni, sem sehova. Me't ha pontosan ki tudta azt a hólyagot a nyelve alatt égetni, az egész biztos szer vót a veszettség ellen. Hát az a kilenc hólyag mitől jött? Hát atól a veszettségtől vót indulva, amit a kutyaharapástól kapott.

Vadhere fehér bimbókkal

Javallat: fejr folyás (adatközlő: 08) Vót egy szomszéd öregasszon, – ...az es nagyon öreg vót. S azt mondta, lejánkám, ha valamelyitöknek fejr folyása van... – a mezön van az a nagy fejr herebimbó. ...mert a here sok színbe virágzik, – de ez a vadhere, ritkán lehetett látni, – ...vót olyan nagy fehér bimbókkal... – főzd még téának fiam s idd még. S akkor – aszongya – elmúlik. Igën. Ez olyan mind egy tojás, de ez vadhere... a vadherének az annya. Úgy szokták mondani. De a mezőkbe alig lehetett találni.

Vereshagyma

Javallat: sebre (adatközlő: 17) ...hát mit tettünk? Hagymát. Főztünk húslevest, s abba a húslevesbe beléttünk hagymát. S akkor azt a hagymát kiszédtük, ha jól megfőtt, és széjjelszédtük, és a hagymának azt a kovákat..., mert olyan részlegés a hagyma. S azt leraktuk. Az kifokasztotta, még es érlelte, s ki jés fokasztotta.

Javallat: veszett kutya harapása (adatközlő: 01) Azt es csak vöröshagymával... Vöröshagymával besúró'juk, bekössük...

Javallat: karcolás és karmolás sebre (adatközlő: 01). Téhát a karcolás... – van többféleképp. A macskakarcolás hamisabb, – hamis...! ...az talán a legveszélyesebb, mérges. Hát azt elvágunk egy vöröshagymát kétfelé..., – de frissen. Természetes mikor az a macska megkarmolja az embernek a karját, és a vér előbuggyan, azonnal a friss hagymát elvágni kétfelé, és jól besúrolni háromszor... A karmolás nem kap tüzet, nem kap lázt, és elmúlik.

Javallat: kelésre (adatközlő: 15) Vöröshagymát sütöttek és rátették.

Javallat: kelésre (adatközlő: 38) ...süttük a hagymát. Rátették, kifokasztotta, s még vót imá' gyógyulva... Nem mentünk orvoshoz, hogy kivágja.

Javallat: kelés ha lett valakinek (adatközlő: 08) Hagymát sütöttek, s ráborították a hagymakovászt.

Javallat: köhögésre (adatközlő: 12) ...hagymát megfőzni cukorral, s azt ha megigya, azonnal eláll a köhögés. Ez is megfázástól jön.

(adatközlő: 10) ha köhögtek, akkor hagymatéát adtunk, még hársfatéát. Nagyon jó vót.

Javallat: fogfájásra (adatközlő: 22) ...tettem reja kicsi pálinkát vattával, de biza nem állott el. Akkor újra tettem reja főtt hagymát. ...így küjjel az állomra.

Javallat: eredésre (adatközlő: 39) ...az eredést sült hagymával es gyógyították...

Javallat: hajhullás (adatközlő: 36) ...akinek a haja elhullott, kariába vágva rárakták a hagymát a fejire, békötötték valamivel,

vagy sapkát húztak rá, s ettől a haja kinőtt....dörzsölte, hogy nőjön ki a haja.

(adatközlő: 40) ...hajhullás vagy szakáll hullás ellen a vöröshagymát kettőbe vágják, s avval bedörzsölték 4-5-ször, s a haj vagy a szakáll visszanozott.

Javallat: darázs- és méhcsípés (adatközlő: 17) ...a vöröshagymával bedörzsöltük a darázscsípést s használt. A méhcsike csípést is meggyógyította

Javallat: /kelést jelző duzzanat – a Szerk./ daganat (adatközlő: 17) ...kezünkkel összetörtük a hagymát, megpuhítottuk, s avval borítottuk be a daganatot, s használt.

Javallat: kelésre (adatközlő: 09) ...a hagymát megfonnyasztották a fűtőn /kályha/ s akkor a kovárt levették, s rátették a daganatra, /duzzanat/ s ez megérlelte és kifokadt a duzzanat..., a kelés. Azt is hallottam az öregektől, hogy összezúzott hagymát mézzel és igyák s liszttel összekeverték, s ezt tették rá a kelésre.

Javallat-kelés (adatközlő: 35) ...anyoka bétette a hagymát a parázsra, s mikor megsült kivette, szépén lepucolta, s akkor kovánként szétszédte, a kovánként kettőbe vágta, s azt ráborította a daganatra. Este rátette, s az anyyra megpuhította, hogy reggelre már kifokadott. Csak kellett kinyomni a mérget /gennyet/ belőle...

(adatközlő: 09)...akármilyen kelés, vagy seb volt, a hagymát kétfelé hasítottuk... s úgy szappant tettünk belé. Igén jó gyógyszér.

(adatközlő: 36) ...a kelésre sült hagymát tettünk.

(adatközlő: 17) ...megsütték a hagymát, kettőbe vágják s úgy levették a beliből egy kovárt, s abba szappant tettek, s ezt tették a kelésre.

(adatközlő: 35) ...írt csináltunk belőle... A hagymát félvágva jól megdinszteltük. Akkor szappant tettünk hozzá, jól összekevertük, amikor kihült, rongyra tettük, úgy ráborítottuk a kelésre.

Javallat: ivólé gyermeknek (adatközlő: 35) ...A hagymát megpuhítottuk, s egészen megfőztük. ...többet... Egy lábos tele vót hagymával. S mikor jó puhára megfőtt, akkor a levit ittuk. Nekünk gyermeknek anyoka örökké ezt adott.

(adatközlő: 09) ...a hagymalevet kicsavarták, cukrot tettek belé, s azt itatták. A hagymát megsütték, a levit kicsavarták, s azt itatták még a beteggel.

(adatközlő: 09) ...hülés... influenza ellen is használtak a hagymát, de még úgy tudom sok minden másra is... Télén, egész télén, ott állt egy fazakacska a fűtőn teli hagymalétéával, s avval védekeztünk a hüléses betegségek, s az influenza ellen.

Javallat: inhalálás /gőzölés/ (adatközlő: 09) ...de azt is csinálták, hogy a kicsavart hagymalé gőzét belelegéztették.

Javallat: begyulladt fülbe csépegtetni (adatközlő: 09) ...a fehér hagyma levivel és gyógyítottak. A hagymát apróra mégtörték, a levit kifacsarták, s a begyulladt fülbe időként töltöttek belőle, naponta kétszer-háromszor, s ettől begyulladt fül meggyógyult.

(adatközlő: 35) ...vaj ha a fülünk fájt, megfőztük a hagymát jó puhára, rongy közti tettük, s a fülönkhöz hezzafogtuk, vaj lefeküdtünk, s használt.

Javallat: hasfájás ellen (adatközlő: 36) ...kisgyermeknek a hagymát téának esszeftöttük köménymaggal, hasfájás még gyuladtság ellen.

(adatközlő: 35) ...kisgyermékeknek megfőztük a hagymát, kicsi ánimagval, a köménmagval esszeftöttük, s itattuk a gyermekekkel.

Javallat: szülés utáni kitisztulás (adatközlő: 09) ...én arról tudok csak, hogy léánka vótam, s ángyom szült, s valami lepény maradhatott a méhében... A bábasszony esszevágott egy csomó hagymát, zsírba nagyon halványan megdinsztelte, s mikor kihült, egy törülkőzöbe a felerészébe rátette, s a másik felét ráhajtotta, s ezt rátette a hasára. S utánna hallottam mondták, hogy na most elmént.

Javallat: sebre (adatközlő17) ...s ha az embér a lábát leütte, hagymát tettünk rá, s használt.

Javallat: nátha ellen (adatközlő: 09) ...nátha ellen is mint a köhögés ellen téát főztek. A náthát úgy gyógyították vele, hogy parázsra tették a hagyma héját. Ezt úgy csinálták, hogy egy lapátra parazsat tettek, s arra tették a hagymahéjat, a beteg fölé hajolt, s letakarták egy pokrócval, s a füstöt beszívta az orrán. Fájdalmas volt, de használt. Kitisztult a fej.

(adatközlő: 36) ...hagymahéjat égettek, s a füstyt felszívták.

(adatközlő: 35) ...ahogy főtt a hagyma, úgy egy takarót magunkra vettünk, s azt bélélegéztük.

Javallat: feneketlen seb (adatközlő: 22) Feneketlen seb. *Ilyen is volt?* Igén. Hagymát tettünk rēja. Sëmmit nem tettünk egyebet csak tiszta hagymát.

Javallat: ëpsëmérëg (adatközlő: 01) Èpsëmérëgét... Igén. Sütötünk hagymát, mëgzsíroztuk friss disznózsírval, de előbb a disznózsírt kisütöttük édëstejbe. – ...és akkor jól kikevertük habosra. Kikeverték, és úgy takarták el ezt az *ebsebët*, és azzal pucoltuk ki a testët.

Víz

Javallat: holdkóros (adatközlő: 13) ...holdkóros, hogy rendë-sën teliholdra nyugtalan, fölkel, – egy nagy teknő hideg vizet tettek a bölcső mellé – ...vagy ha ágyba feküdt, az nem tudott sëmmit. ...s azt a nagy disznyóvágó teknyöt teli hideg vízzel odatették. Mikor ő az ágyba félköt, akkor beleesett a teknőbe, s abba a hideg vízbe felëbredëtt. Hát bizan négyszer-ötször mëg kellëtt ezt csinálni, amíg aztán lassan kinött belőle.

Javallat: holdkóros (adatközlő: 27) ...csak be kellëtt hozni az istállóból, s oda fektettük le a konyhába. Éjjel felëbredëtt, s elkëzddett menni. Hol a függönyt szaggatta, hol maga alól kitépëtt mindënt. Hideg vízzel szokták locsolni... Azt mondta apósom, hogy mikor holdkóros, akkor nem szabad a gyerekët bántani. A gërendákon mënt a padláson.

Javallat: holdkóros (adatközlő: 38) Holdkóros, én mëgmondom. A holdkóros olyan vót, hogy... Én vótam a lëányoknak Bábucskénba a kálfa, 40 lëánnak. Fëlkeltem éjjel s mëg bé jës takartam ökët. Vótak legënkék ës. Ègyszer látom... hát egy embër fél van ülve, és a helyiről lejött, s odamënt a végire, seggëncsúsza, úgy ahogy csinálta a répát, mikor szëdték ki a gazt belőle.

S mondom: szerelmes Istenëm, hát neki szólnék, mit csináljak? Elhagyom, mit csinál, mi lësz ennek a vége! Addig, hogy eljött a végire, s ott mëgtért, s eljött a helyire. Sëtét vót. Nekëm vót egy elemlámpám. Hogy talál ő vissza a helyire? Onnat eljött, s innen elmënt bé, s visszamënt a helyire s lefekütt. S azt mongya, hogy hát na... – már ezzel ës kevesebb lësz holnapra a munkám. Ezt mondotta. S rëggel mondom neki... – s aszongya – ...nem igaz! Nem igaz... Hát azt mongyák, hogy aki éjjel

félkel s menyén, hát azt én és láttam. A szomszéd gyerek vót, egy 16 éves gyerek. Félköt, s eljött bé anyósomékní. Ott ültünk benn. Félköt s bėjött, s a lószérszámokot – mind a kettót – męgfogta, s fęltette a lovakra.

Azt is hallottam, hogy a kútból, a gyerek félköt s a kútba vótak ęlyen ęjjeli madarak – ęgy mondták: cigánverebek. S az ęjjel lemęnt a kútba, s azt a fészket mind kiszędte. – ...és nem merték, mert hírt kaptak, s nem mertek neki szólni, hogy nehogy beléessék.

Szépęn onnat kijött, s elmęnt a helyire, s lefekütt. S ha neki szóltak vóna, abba a helybe beléessett vóna a kútba. S akkor męgfulladt vóna a kútba, me't mély kút vót. Nem mertek neki szólni. Szépęn félköt, s a madarakot kivégezte.

Javallat: orrvérzés (adatközlő: 30) ...lefektettük a gyermekét hanyatán, a hátul a nyakik csigájára vizítęttünk ęgy kendőt hideg vízzel, és azt raktuk rá hátul arra az erekre.

Javallat: orrvérzés (adatközlő: 22) ...nekęm az orromvére két óra múlva mán folyt is. Erre én emlékszęk, hogy a fázástól kaptam, vagy męg vótam ęjedve? A keszkenyőt męgvizítęttem, s az orromhoz tettem, s a homlokomra. S ezzel gyógyultam męg.

Javallat: repedt sarokra (adatközlő: 20) ...a repedt sarkot hideg vízbe mossuk męg ma jęs. S fokhagymával gyógyították. Vagy zsírval, vagy olajval bekentük. S azzal męggyógyult.

Javallat: lázcsillapítás (adatközlő: 38) ...vizes ruhával bękötték a fejít, a kicsinyękét betakarták – ęgy vizes ruhával, és azzal gyógyították. Orvoshoz nem męntünk.

Javallat: hidegrázás (adatközlő: 21) ...A másikat męg kęllött ęjeszteni, valahogy ęgy, hogy ęgy vödör vizet ráönteni, hogy ęjeggyęn męg. S elhatta, akit elhagyott... De a' más... – sokféle hidegrázás vót – a más... biza kęllött forduljon orvoshoz.

Javallat: méhcsipés (adatközlő: 38) Hát ęgy az én asszonyom járt. Vót ęgyszer itt, mikor idejöttünk... Akkortájba... – 1945-be jöttünk ide – , s 1947-be nekünk męhęk vótak. S vót itt a szomszédunkba..., – akkor ęgy csinálták a mulatságot a fiatalok min' Hadikba – az udvaron. S nekęm vótak męhęk. Elmęntem én és... – a szomszédomba vót – ...a Rancok húzták a táncot. S ott ęsszeálltunk ötęn-haton, hoztunk pálinkát, s ittunk. S męg a szomszédnak vót bora, hozott bort. S ęgyszer aszongya az asszon, a felesęgęm, hallod-ę gyere haza! S mondom, mért?

Ěgy raj kivert, s aszongya le kéne venni, olyan szép nagy raj. Jó, hazamények, de mán ittas vagyok, s męgcsípnek. Aszongya, valahogy levęgyük.

Na, hazamęntem. Ěgy parton vótak. Vót a kertben ěgy nagy part, s odatęttem ěgy létrát, s mondom, ...te męnny fél! Ěn fęjvel męnyek s én az ágot męgütöm, s te fogdd męg a kosarat.

De ő hajonfejt vót. S hogy męgüttem, hát zümmögni kezdtek, s így ő nem tette pontosan oda, s így a fele lemęnt a földre, s fele... akkor őt męgszállták, s akkor a szalmakosarat eldobta.

Az asszonyomnak annyi hajaszála nem vót, amennyi ręjaszált a fejire... Az męgęjedett, s befutott a szobába. De azok a męhęk, mind bękisérték a szobába. Ěn ott maradtam, oda lekucorodtam, de ěgy szúrást nem kaptam. De úgy męgęjedtem. Ěgy zabszēm nem męnt vóna a seggembe bé. Közbe lefuttam oda az asszonyomhoz. Hát... olyan lętt haja, mind a vęręs papír... – az arcája a nagy lázól. Szerelmes Istenęm, mit csináljak? Odafutottam a szomszédba... Nézd Ěrzi mi törtęnt! Aszongya: Sęmmi se... Ěgy rongyot męg kell vizíteni hideg vízbe, ręjaborogatni, s azt öntözgetni...

S én aközben, odamęntünk többen, s a szulákat szędtük ki a fejiből, męrt annyi vót, hogy a feje teli vót szulákkal. Hát ezt tudom, me't hát én vótam benne. ...és evvel ótottuk le a ízét. ...és mondom, el kell vinni orvoshoz. ...csak avval a hideg rongyval így a fejit borogattuk, s evvel gyógyult ki.

Javallat: orrvęrzés (adatközlő: 01) Orrvęrzést hideg vízvel és ecetes vizes ruhával, borogatással állítottuk męg.

Vizelet

Javallat: szęmbetegség (adatközlő:19) ...azt mondták, hogy hát ízével..., pisivel mossuk, és úgy csipte, hogy a szüvünk szakadott męgde hát az úgy csipte a szęmünket, hogy mü és sirtunk.

Javallat: vízzel való męgtelés (adatközlő: 04) Hát az uram lebetegedett nagyon. Elmęntem ěgy öregasszonhoz, hogy valamire tanítson ingēmęt, hogy mit csináljak? A lába męgdagadott. A hasa fęldagadva. Teli vót vízvel. Így a lábát mozgatta, a vizet lehetett látni benne. ...és akkor sok mindęnt mondott nekęm az öregasszony. Azt mondta, hogy ręggel napfęljött elótt azt a sęprűfüvet, amivel męg nem sępęrték, azt pisálja le, és tęgye ki a tyúkoknak, hogy ěgyék róla a tyúkok...

Javallat: viszketegség (adatközlő: 30) ...Vizelettel. Viszketés ellen nagyon jó a vizelet. Saját vizeletével megmosni. Az nagyon jó.

Javallat: rüuma (adatközlő: 36) ...a rüomás karjára pisivel sárga fődét gyúrt, azt két rongy közé tette. S azt tette a karjára. S rëja még száraz rongyot... – s használt.

Javallat: eredés (adatközlő: 22) ...édésanyám azt mondta, hogy pësëljem le.

Javallat: szeplő (adatközlő: 01) A szeplőt... – mikor lányok vótak, ...mikor az öszüleink... úgy állították meg... Tavasszal jelënt meg legjobban a szeplő. Tëhát akkor a vizelettel mosakodtak rëggel frissen, és édëstejszínvel kenték be a képüket. Így mënt vissza nekik... húzódott vissza a szeplő.

Zsemle és édëstej

Javallat: láb daganat (adatközlő: 36) ...a zëmlét elvágták kétfelé, édëstejbe béáztatták, s azt borították rëja a gyuladásos részre. Három-négy napra hëgyet húzott s kifokadott s mëggyógyult.

Javallat: kelés kifokasztása (adatközlő: 14) ...Az ületëmën olyan nagy daganat vót, hogy nem tudtam elülni. Mondom, nem tudom mit csináljak, me' úgy fáj, imán nem tudok leülni. Elvágott ëgy zëmlét, mëgáztatta tejbe, és rátette. S úgy rajta vót. És harmadik ëjën éreztem, hogy kifakasztotta.

Javallat: alkohol kigyulladás (adatközlő: 38) ...s szájomba becsavartak édëstejet, s attól gyógyultam mëg.

Javallat: veszëtt kutya harapása (adatközlő: 01) ...vagy pedig ësszevágjunk a kënyér haját, és édëstejbe tëgyük, és azzal borogatjuk a veszëtt kutya harapást.

Zsemle és lenmag

Javallat: nagymarind (adatközlő: 22) ...vagy erőssen nő a gyermek,fiatal erősen nő. Vagy pedig a nagymarindnak az vót a legnagyobb oka, hogy mëgeröltette, vagy mëgütte. Mëgsürüsödött az a vér, s nem bírta kiheverni. ...az a vér, mi át nem mënt rajta, az a fájdalmas vér ott mëgalutt. S ebből lett a marin. A nyakán lett, vagy az ágyékába, vagy a hunya alatt. A zsemle s a lenmagval gyógyították mëg.

1. *(adatközlő: 13)* Cukorra, kockacukorra pētrólēumot csēpentēttēk, és azt a gēlēsztával mēgētēttēk. Ettől aztán a gēlēszta elmēnt. Ez igaz.
2. *(adatközlő 13)* A másík módja mēg az vót, hogy a gyomrát, a hasát, a köldöke körül jól összevissza kenték pētrólēummal. Azt mondták ettől ēs elmēgy.
3. *(adatközlő 13)* Hát a pántikagēlēsztának mēg azt mondták, az a legjobb orvossága, ha erős, csípős paprikát ēszik az embēr, és ettől a paprikától elmēgy.
4. *(adatközlő: 36)* Pántlikagēlēszta? Három napig csak savanyó káposztát kell enni, s annak a levit inni. S utána a nēgyedik napon szilvapálinkát inni s berúgni. Ettől elmēnyēn.
5. *(adatközlő: 01)* Akinél mēgjelent a giliszta, mert van többfēle giliszta. Giliszta, pántikagēlēszta vagy szallag-giliszta, – ...ahogy mondják. Azt... – nem szabad sósat enni. Ánistēát kell főzni, bors és ēgy szēgfűszēget bele-tēnni. ...és azt inni ēhgyomorra ...és pálinkás pohárval. ...és akkor lassan... nyolc nap után mēgindul a kipu-colás a végbélēn.
6. *(adatközlő: 10)* Gēlēszta. Fokhagymát mēg hagymát ēgyék sokat. Cukrot ne egyék, és kēnyeret se. A fokhagyma mēg a hagyma erōst jó. A beteg mēggyógyult tőle.
7. *(adatközlő.: 29)* A gēlēszta ellen csombort főztek s azt it-ták.
8. *(adatközlő: 29)* Gēlēsztamagot a patikából vēttek. Olyan vót mind a kōmēn-mag. Káposztalébe tētték azt fēlmelegítētték, s azt itták. Gyermēkēknek a gēlēszta-magot mēgtörték, s cukorral ēszekeverték, s avval fēlnyalatták. S ez elhajtotta a gēlēsztát.
9. *(adatközlő: 20)* ...a pántikagēlēsztát úgy csinálták, ...a tejet fēlforralták, s az embēr feje fēlé tették, így a szája fēlé. S arra a szagra kijött a pántikagēlēszta. Vót ami kijött, ha nem mind, de jött ki belőlle. Az édestejnek a szagjára. Odatētték a lábos fēli, vaj amibe mēgforralták a tejet, és úgy az jött ki belőle. Kicsúszott a száján. S ezzel gyógyították.

10. (adatközlő: 20) Néném ...ő emlégette, hogy otthon lejánka vót ő. Aszongya, elmént a bajára, /vécézni/ lekucorodott, úgy erőlteti, ...s hát jó ki valami, s jó ki valami... S hát mit csináljon? Jaj, jaj, jaj! ... s megéjedett, s sikolytozni kezdett. Jaj! – aszongya – segítsenek! Mëgfogta ő, s úgy valamivel, ...nem merte a kezivel mëgfogni, húzni kezdte, s aszongya, ...ëgy fél métërné – aszongya, ...kiszakadt s elszakadott. Égy fél métërné vót, mit kiszakasztott ő. Me't az nagyon hosszú. Az a pántikagëlészta lapos, s csíkos.
11. (adatközlő: 20) ...vót másik gëlészta is. Az ellen vëttünk ëlyen gëlésztamagot. Azt szokták a patikába vënni. Ezt a gëlésztamagot káposztalébe tëtték... s úgy vót, s akkor kimént a bajára, /vécére/ me't erőltetni kezdte. Osztán vagy a száján, vagy pedig akárhogy, ...dehát këllett mënni.S osztán így jött ki belőle.
12. *Javallat: gëlészta elhajtása* (adatközlő: 38) – *ezt mivel próbálták elüzni?* Keserúsóval. Vót gëlészta ëgy gyermeknek s örökké fájt a gyomra. S kapta a gyerek...Nyolc évës vót, s kaparta örökké a hasát. S azt mongya ëgy öregasszon: Te, mért kaparja ez a gyerek örökké a hasát? S aszongya: ...hát nem tudom mi van a hasával. Tudod, – aszongya: ez gëlésztás këlly ëgyën. Hát mit csináljak? Aszongya: keserúsót këlly vënni, s belëtënni vízbe, s mëg këlly itatni. Hát ha nem igya meg? De, le këlly fogni, s bé këlly tóteni a szájába erővel. S mëgfogták a két karját, béöntötték a keserúsót, mëgitta. Tiszta vízbe keverték? Langyon vízbe. Milyen arányba? Hát csak úgy találomra, hogy mëlyen keserü. És amikor harmad napja vót, a gëlészták úgy elmëntek tőle, hogy rakásokba jötték el. A gyereknek sëmmi baja nem lett. Ezt biztos tudom.
13. (adatközlő: 38)Mëg a sósvíz is használt a gëlésztáknak..
14. *Javallat: pántlikagëlészta* (adatközlő: 38) Pántikagëlészta. A szomszédomban vót... Hát mindig jött oda, s anyám-nak mondja: ángyi, mëg këlly bolonduljak. A hasomot örökké izé... s hányingërem van mindig, s nem hán ki, se hátul nem mënyën ki sem elöl. Hát mit csináljak? Azt mondják... – az öregasszonyok ësszegyültek, hogy tu-

dod mit csináljál? Ęgy hétig ne ęgyél sęmmit. Vęgy sós hęringet, tiszta sós heringet, s magára ędd męg, s káposzta... – sós káposztalevet... – hát aszongya, męg kell haljak attól... – aszongya –, sose bírtam. De muszaj, ha męg akarsz gyógyulni! Mikor ezt elvégezte, azt ęgy hétig ezt ętte, sęmmi egyebet, sęmmit, męg vizet se ivutt. Csak tiszta káposztalevet... Ęgyszer másnap reggel kijő s leül ęgy bilire s kiemésztette s kimosta, s odahozta nálunk, mert... – a ízé – ąngya vót. S tudja hány mętęr vót? Hét mętęr...! Lemérték az öregasszonyok mętęrvel. Há' vótak pántikák, s avval mérték. Hét mętęr vót, olyan vót mind a rongy... – így nę... a vízbe belétette, s így lógott, így nę... /mutatja/ – a szemęmvel láttam... S azzal męggyógyult. Az egész elmęnt, többet sohase vót neki baja.

15. *Javallat: pántlikagęlęszta (adatközlő: 21)* ...ųgy is vętték ki, hogy így fejleg állították, s ędęstejet forraltak, s azt a párt odatętték, s attól kijött. Jött ki a száján ęs. Vót olyan, hogy jött ki a száján ęs... Az ędęstejnek – ųgy, ahogy męgpárolták... jött ki a száján ęs... De az csúnya vót. Aszondták örökkę, olyan lapos vót. Pántikagęlęszta.
16. *(adatközlő: 08)* Ha valaki gilisztás akkor sós vizet itatnak, s kihányta a gęlęsztat. Nekęm abba is részęm vót, ekkora hasam vót nę...! *(mutatja)*. Mostohaanyával nęvekedtem, s akkora hasam vót nę...! S ęgyszer a nagyanyám fęlvętt a hátára, s ųgy fęlfelę vótam, s męgnyomtam a hasamot, s a nyakát męgtőtöttem gilisztával... Ęgy árva gyerek a világon mindęnęn kęrésztül męnnyęn. Űgy szędték ki az orromon, szájomon mindęnütt. Osztán csak akkor tudott a gilisztától a hasam męgtęrni, – ...a giliszták akkor hattak bękit a hasamnak, mikor ędęset, valami tejeskávęt ittam. Kilenc ęves vótam, – vagy hiszik vagy nem, ...szęgyęn nem szęgyęn, de elmesęlęm. Űgy ęttek a giliszták, hogy – annyi vót bennem, olyan vót mind a korpa... – ęlyen fįjacskák nę...
17. *(adatközlő: 08)* Osztán az anyám panaszkodott, s aszondták: męhmęzbe a gilisztamagot keverje bele, tęgye fęl a kályha tetejire..., három nap s három ęjjen

ott légyen, s utánna éhgyomorra etesse még velem. Mégétette velem... s rozskenyéret egyek csak...! Így pusztították ki belőlem a gilisztát. Ezt én magamról beszélem.

Há' nagy vótam imá', bizan imá' 8 évös vótam, mikor így kipucolódot belőlem a giliszta... Me't mostohanyám vót. Édesanyám mëghalt másfél évös koromba, de, hogy mëgszült a világra, csak szógáló növelt. S anynyi tejet adtak nekëm forralatlan ës, hogy ne sírjak, s atól a forralatlan tejtől az emberbe a giliszta mëgsza-
porodik.

18. *Férégűzés. (adatközlő: 08)* Ennek az volt a gyógyszere... Én akkora vótam në... Nagyanyám félvett a hátára, s úgy teli vótam gilisztával, hogy még az orromon ës jöttek ki. Gëlësztaport mézbe keverték, s abból ettem, s atól mëntek el.

1. *(adatközlő: 13)* ...pétróléumot, nagy vigyázatval kétszérháromszor, azt a részt, – ahol ez nagyon viszketett – békenték petróléumval. De ha nem vigyáztak, akkor az elégette a bőrit. De ha jó vigyáztak, ez a harmadik mosásra imán meggyógyította. Kiölte belőlle azt, ami volt, azt az apó tetüt.
2. *(adatközlő: 10)* Fejzetű. Miként pusztították el? Hát petróléummal megkentük s ez megölte a fejzetűt.
3. *(adatközlő: 01)* A fejzetűt? Pétróléumval. Ha valakinek a fejében megjelen a tetű, tessék tiszta petróléumval megmosni, és a fejit bekötni. Egy 24 óráig a sërke, ...a tetű mind kipucolódik, és utánna kifésülik, és lúgos szappanval megmosni!
4. *(adatközlő: 13)* ...a kénkövet összegyúrták disznyózsírval, s akkor alaposan békenték, s így lassan kiölte. Csak azután es igen erőst fájtak az embérnek ezek a részek, ahol megkenték.
5. *(adatközlő: 30)* ...kényesőnek hívták, és azt összegyúrták zsírval, s avval szokták orvosolni. Avval pusztították.
6. *(adatközlő: 14)*...fejzetű. Kényesővel – a patikába vették azt a kényesőt – mint a gyöngyszëm olyan vót... zsírba belékeverték, s azzal kenték még a fejkét, – ...kinek vót tetűje.
7. *(adatközlő: 14)* Emlékszék, a Livádába /gyümölcsös/ ott a fák alatt, azt a tükrösvirágot, azt a lilát... azt szëdtük, és megfőztük, s a bornyukot es megmostuk vele a tetvek ellen. Az nagyon használt. Megmostad a hajadot a levivel, hát ott többet tetű nem vót...
8. *(adatközlő: 14)* Van még egy másik es, azt mondták zászpa. Azt es főztek, s azzal kenték meg.
9. *(adatközlő: 21)* Még háború után mikor a hajam kezdett nőni, akkor a fejem még es korpásodott. S a korpából tetű jës lett.

Akkor nem vót orvosság. Még olyan patikák nem vótak.
Hát azt édésanyám mēgkente pakurával a fejemēt

10. (adatközlő: 21) ...fejtetű. Hát a patikába árulták... – ilyen nagy kupát, úgy hitták tetűzsír. Azzal édésanyám mēgkente. S elmēntek. Hogy hova mēntek...? – nem tudom, de elpusztultak. Tetűzsírnek hitták.
11. (adatközlő: 38) Huszárzsírval kellēt az mēgkenni. S a huszárzsírt miből állították elő? A patikába vót. Ott árulták..., – ...rēgēn vót mēg gyerek vótam... – és mástól hallottam.
12. (adatközlő: 21) ...fejtetű. A gypēn tükörcsöt szēdtünk. A mezőn a rétről. Elyen lila forma virágja vót. ...csak a virágját. S azt úgy szaggattuk le. S mēgfőztük, s aztat lehütöttük, s abba mēgmotuk a fejünköt. Még az ēs használt a tetű ellen.
13. (adatközlő: 29) ...a tetűt ēcetvel. Elpusztult tőle. Bizony Isten. Elpusztult a tetű az ēcettől, mēg a huszárzsírtől.
14. (adatközlő: 22) ...azt abból kapja, hogy a nő nem tisztálkodik. Sok férfival van, és ami ott... – piszok ott marad, az embērbe nem tud lēnni. Inkább az asszonytól lēs a lapostetű, s elkapja az embēr tőle. Hát Hadikba vót ēgy embēr, hogy eljárt más asszonhoz, s hazamēnt, s a felesége jēs elkapta. Hát aszongya, hogy mit csináljunk ezzel? Hát nem tudják, hogy lehet orvosságot vēnni. valaki tanyította, hogy bērētválja le mindēnütt a szórt, ahol csak van. S akkor lebērētválta a hóna alatt, lebērētválta az alsó részit. S az asszonnak ēs mindēnēt mēgbērētválta. Mēgfērēdtek, mēgmosakodtak, s így elmúlt.
15. (adatközlő: 08) *Javallat: fejtetvesség* Fejtetvesség. Mivel gyógyították? Pētrólēumval, – ...s a másik dēnaturált szēsvel. *De most tiszta vizzel is ugyē?*
Jó lúgot főztek csutika hamuból, mēgmoták, s akkor az levitte a sērket mindēnt. Belētēték ēgy kicsike faedēnbe, mēgszitáltuk rostával, hogy szēn ne lēgyēn benne, s belētētük ēgy kicsike dēsába... – vagy csēbēr vagy mi a fene vót –, s akkor tőtöttünk rēja hideg vizet, s otthattuk két nap. Olyan tiszta vót mind az ivó víz. Olyan szép fehér... De ha sejttünk, – nem vót arra üdōnk, az előtt való nap elrendēzzük s azelőtt két nappal mossák fēl. ...Akkor forró

vizet tőttünk, s akkor olyan vörös vót mind az ördög...! Ezt mindénre, – még fejmosásra is használtuk. De ha nagyon erősre csináltuk, megégette a fejünköt.

16. *Javallat: lapostetű (adatközlő: 08)* A lapostetűt huszárzsírral kenték.

17. *Javallat: tyúktetű (adatközlő: 08)* A tyúktetűt mivel pusztították? A tyúktetűt...? – ...forró vízzel. Pétróléumot tőttünk a mészbe, s meszeltünk, s azzal elmént.

18. *Javallat: poloskaírtás (adatközlő: 38)* Poloska. Az otthon vót Bukovinába. Én jártam dolgozni. 18 évés vótam. Mënyhárt sógoromval elméntem dolgozni Falkóra. Ott dolgoztunk Falkón. És este lefeküdtem, s hát mindénki vakarózik. Majdnem meztelen, me't ott sok fa vót ugyë... – Falkón a fűrészgárba, ott tüzeltek s nagyon meleg vót. Hát égyszer vakaróznak, s aszongyák, a lámpást nem kell leállítani. S mondom: Hát mért nem aliccsák el a lámpást sógor? Nem lehet – aszongya –, me't annyi a poloska, hogy észnek mëg. Jézus Mária. Aliccsuk csak el a lámpást! Hát én lealítottam a lámpást, s a sëtéségbe kijöttek, s a falon mëntek fël... Jaj! – mondom: Gyorsan mëggyújtani a lámpást...! – s úgy mëntek a falon fël. Hát tudja, hogy az embërt ha az mëgmarta, hogy macsuka lëtt az embërnek a testin. Úgy fël-tünk...

S akkor mivel gyógyították ezt? Hát úgy lehetett gyógyítani, hogy az igazgató kijött... – a gyárigazgató, s hozott valami bűdös követ, s mëgégették, s csërész-nyepaprikával, – olyan csípőspaprikával ësszeégették.

S az ágyokat így në: lepcsëlték, s aztán ëgy kicsit mëgszünt, de nem tudták elpusztítani.

Anyajegy

(adatközlő: 05) ...Hát úgy születik. Hát amikor terhes, akkor valamit magához vészén, vagy a kötényibe valamit félvészén. Úgy szoktuk, úgy haltuk az öregektől, vaj olyant látott. Akkor lett egy férég alak, paprika alak, vaj csérésznye alak, vaj ribizli. Ez anyajegy. Ezt nem lehetett gyógyítani.

Ájulás

(adatközlő: 21) Ha megéjeds, úgy és megkapja valaki, de ha valakinek fájdalmas sírása van anyáról vaj apáról, akkor az a szüvire mēnyēn s elájul. Ebből keletkezik. Úgy szokták mondani elájul... Dávid Andrást, egy fiatal embert temettünk, s a fia elesett... – ...elájult a temetőbe.

Békavar

(adatközlő: 22) ...a békavart..., azt úgy halltam én az öregaszonyoktól, hogy azért kapja még, me' hogy... a kertbe valamit olyant gyomlál vagy ültet – ...s ott vannak ezek a földi nagy vērēs békák. Vagy a kezivel odanyúl a nyomába, vagy pedig... – hogy Bori mongya... – lépēsēli. De annak orvosságot nagyon nehezen tudtak kapni!

Bőrkeményedés, tyúkszem

(adatközlő: 21) Bőrkeményedés az nekem most is van. Azt és tudom mennyi van a lábujjkámon. Mivel gyógyítják? Hát jól még kell fērēsztēni. De jól még kell puhuljon, s akkor kipiszkálni. S akkor tyúkszēmtapasztót tēnni rēja. Más gyógyulása nincsen, mert ha az orvos kivēszi, akkor és kifejlődik. A szomszédba vót egy ember, s bémēnt a kórházba. Kivēttek szépēn, s hazajött, s újból visszafejlődött. Nekem és..., addig áztatom, hogy levészēm. Akkorák mind egy tízfillērēs. ...és úgy egy-két évig jó, de azután mēgint visszánő.

Guruzsma

(adatközlő: 12) – Mëgrontás, egészség mëgrontás, guruzsmálás.

Apósomnak a legkisebb testvére Márton Lajos, az elérte a 15 esztendőt, s még akkor ës sebësék vótak a lábai, keze s az arca. Azt mondták akkor, hogy mëg van guruzsmálva. Valami olyant bévëttek az udvarba, a gyereék mëgkapta, a azt félvëtte. De annak sem orvosság nem használt... Amit kinótt, s úgy maradott sebësën, s úgy halt mëg. Elmënt a temetőbe. Öt esztendős gyereék korába... s mëgkapta. S ez mëg vót guruzsmálva. Így mondták az öregasszonyok. A tizënhárom testvér között ő kapta mëg, s sebësën félnött...

...ki rontott, ki guruzsmált? Ellenség vagy... – Az ellenség... Azt mondták, hogy volt ëgy lëján... – apósomnak a szereteje, s nem vëtte el. S azt buszuból a guruzsmát bévette, s a gyereék kapta fél. Ez vót a legjobb vigasztalás... S tudták, a gyereék abba beteg, s a gyereék el ës pusztult.

– ...és miből állt a guruzsma?

A guruzsmába belëtettek mindën rossz fajta portékát. S hogy mit tëttek belé? Aszondták, ha valaki mëgkap – ëgy gyereék – ëgy suskát valahol, azt ne vëgye haszonba, me' hogyha hajaszál van benne, az guruzsma. Nem vót szabad félvënni még a zsebkendőt se. Hiába... – azt mondták.

Nem...! – ...ën nem ës vëszëm fél mëg most se. – Aszondták, a guruzsma belé van kötve.

Anyósom beszélte, hogy odamënt ëgy cigánné nálunk otthon Bukovinába. S mondta, hogy itt guruzsma van a háznál... Hát mutassa mëg mëlyen guruzsma? Aszongya terítsën le ëgy lepédőt, tëgyën rá párnát, lepédőt, fekete tyúkot, s ő kivëszi a guruzsmát. Hát az ajtó nyílásánál ásni kezdte a... – izét –, föld vót, nem vót padló. Ásni kezdte, s valami csont darabocskákat kivëtt, s azt mondta, hogy ez a guruzsma...

–...de addig ne mondja sënkinék, amíg ő, azt ëjjel... – ëjféلكor ki kell vinni a temetőbe, amit ësszerakott a lepédőre.

Hát anyósom mondta, hogy ő nem viszi ki, me't ő attól fél... – ëjjel kimënni a temetőbe. Vigye ki maga! S azt mondta a cigánné, ő kiviszi, de három nap múlva szabad csak ezt mondani.

Az anyós, amikor a három nap letelt, akkor mondta még a gyermekeinek, hogy mit csinált itt a cigánné, – ...hogy mondta, hogy guruzsma van.

S e vót a guruzsma, hogy a holmit..., – sok mindent össze-szedett s elvitte, s az az övé vót. Elyen guruzsma jës vót...

Hályog a szemem

– *Mitől jött, mivel gyógyították?*

(*adatközlő: 21*) A hályogot nem ës tudják meggyógyítani. Itt van Márton Trézsi, az a böcsübe kapta. Valami skarlatin betegség járt akkor. S az a betegség mindenkinek akit ért, az hagyott egy jelt. Trézsinek a széme..., – egyik hályogos lett. Többet sohase lett látása. Ezt akkor kapta, mikor skárlátin vót. Hadikfalván 1934-ben. Ebbe... – aki beteg vót, az nem tudott kijönni. Trézsi, – Bíró Ferencnek a lánya – akkor kapta ezt a káliságot.

Izzadás

(*adatközlő: 22*) Ha valakit kivert a víz. Itt azt mondják, hogy a szüvitől van.

Kancsiság, kancsal.

(*adatközlő: 22*) Hát az én bátyám – Vilmos bácsim – nem úgy született. S aszondta édesanyám, hogy azt úgy kapta a böcsübe. Me't a gyermek kicsike vót, s kellött vóna szoptassa, s anyám elhanyagolta....Addig kénlódott, hogy a szémei össze-akaszkodtak. Egyik széme a másikat rontotta. S úgy ő szépén még is vót azzal a kancsisággal. De... hogyha lett vóna, akkor még szemüveg úgy, mind most van. De nem vót, s nem adtak. S így akkor gyógyítani nem tudták.

(*adatközlő: 21*) Akkor azt ës mondták: A böcsühöz ne álljanak oda a fejihez, mert akkor lesz kancsi a gyerék. Nem vót szabad odaálljunk a böcsühöz hátul. Igën így mondták.

Magtalanság, meddőség

(*adatközlő: 21*) Hát vagy a férfiba van baj, vagy a nőbe van baj, de gyógyítani nem tudták. Nem...

Hát ott van Márton Anti Endre a hadiki. Mikor Trézsi elhítta – az Antal testvére – lejöttek a lakodalomba. S eilyen nagy szentkép vót, s oda letérgyült s... aszongya, Isteném..., Isteném...! – ...mért nem adtál nekém magzatot? Me' kinek van gyermeke, a nyújtópadról tépik le. Be szépén sírassák... Há'

ingem ki sírat még? Émre bácsit ismerték, nekik nem vót családjik. Apósomnak a testvére vót.

Nem tudtak segíteni? Nem, erről nem. De itt... – lássa tudnak! – ...orvosilag lesz...!

Mejgyulladás

(adatközlő: 38) Az a szív körül van, s az nagyon fáj. Nem vót orvosság ez ellen mit tudtunk... Fájt s mēghót.

Némaság

(adatközlő: 12) Azt mondták, hogy mēgcsudált valaki. Vót ott Bukovinába, a mü utcánkba. Az ura néma vót, s az apja néma vót, a lēánya néma vót, s a fia néma vót. Négy néma vót. Vót olyan ős, hogy kettő nem vót közöttük néma... Azon – tudja – nem lehetett segíteni. A jóisten adta. A jóistennek az akarata...

Nyilallás

(adatközlő: 12) Hát emeléstől jön. Valamit mēgemelt, s nyilalott. – Nem tudták gyógyítani, nem próbálták. Kentük valami izével..., finyák ispiritval. Finyák ispirit – úgy mondták. Ez mēg miféle? Hát ez ilyen valamilyen dēnaturáltszész vót. De nagyon nagy ereje vót. – ...szunyogispirit, ilyen is volt? Igen az nagyon jó vót, avval kentük.

Szédülés

(adatközlő: 22) Szédülés mitől van? Vagy a vérnyomás túl sok, vagy a vérnyomás kevés.

Vadhús

(adatközlő: 14) ...az én embēremnek nőtt vót az ujja mellé. Elvágta az ujját, s nőtt ęgy olyan mind ęgy ujjacska melléje. S mondtuk, hogy mēnnyēn az orvoshoz, s vágassa le! Dehogy, – aszongya – ő nem vágassa le. Úgy hatta, s meghót...

Vaktetű

(adatközlő: 22) ...vaktetű ...nekēm most ős van vaktetű, ...kettő a lábujjkáimon. Nem tudok mást csinálni neki, csak elvisznek Harkányba fērēdni. Nem mēgyek suhuva, csak ott mindig a körmömvel piszkálok le azt a rossz bőrt. Ezt a rossz papucs csinálta vagy a gumicsizma. Ezt tudom magamról. Otthon nem vót, mert mezítláb jártunk. Ez a vaktetű ezé' más. Ez visszetegség. Azt itt úgy mongyák, hogy gombásodás.

Szívlobogás

(adatközlő: 21) Hadikba nem tudták ezt. Vót szívlobogás, de nem gyógyították ezt. Elesett s mëghót. S aszondták, gutaütést kapott.

Büdöspálinkától nem tudja tartani a vizeletjét...

Me't mü otthon is örökké kámforos pálinkát ittunk. S aszonták, hogy sokat nem kell inni, mert nem tudja a vizeletit osztá' tartani. Hát csak amíg betegek vótunk, egy hétig vagy kettőig, – addig ittuk azt a бүdös kámforost.

XIII. FEJEZET

MEGFIGYELÉS, TAPASZTALAT, BABONASÁG

Igizés

(adatközlő: 32) Azt mondták, kinek a szemöldöke összeér, az igizős.

(adatközlő: 20) *igizet* ...rossz szem nézi még a kicsikét, s akkor megigéződik, s akkor kell vizetvetni.

Boszorkány-nyomás

(adatközlő: 01) A boszorkány-nyomást... azt úgy állították még összüleink, hogy a cirokséprút az ajtó mögé állítottuk, s azt mondják, akkor elhajtottuk a rossz szellemét s a boszorkányt. Tehát ez valóba' igaz, me' az én testvérém... – bácsim, hát anynyira szenvedett ezelőtt egy olyan 20 évvel, hogy mindig avval ébredett fél, hogy a szépasszonyok nem hagyják nyugodni, – ...álmát megzavarják, kínozzák. Csúffá akarják tenni... Hát akkor megpanaszkodott édesanyámnak... – aszongya édesanyám,

- Mé' nem mondtad ezt te fiam hamarább?
- Szégyelltem anyám ezt magának mondani.
- Nem kell fiam szégyüllni. Majd én segíték rajtad...

Átkötte piros szallaggal az öreg kopott séprút, – ...de cirokséprú vót – és az ajtó mögé állította. ...és mikor este lefeküdt a bátyám, ...másnap reggel frissen félkelt és azt mondta: Istenem...! Újjá születtem! Nem bántanak a szépasszonyok, a boszorkányok. Megbocsássanak. Ez igaz vót. ...úgy állandóan szipták neki a testit...

A teherhordásnál melyiknél volt mozgékonyabb a has... a fiúknál, vagy a lányoknál?

(adatközlő: 09) A teherhordásnál a fiúknál hegyesebb és mozgékonyabb volt a has, mint a lányoknál. Ilyenkor a teher elől volt a hasban, lányok esetében úgy éreztem mindig, hogy lassabbult a mozgás.

(adatközlő: 18) Én egyformán éreztem, úgy, hogy nem volt sëmmi különbség.

(adatközlő: 35) A fiúknál valahogyan olyan széjesebb vótam én. Tizënëgy gyermekem vót. De azért a léányokot könnyebben hordtam ki.

Síró gyermek

(adatközlő: 38) Síró gyermek mitől sírt? Hát mitől sírt...? ...azért mert éhës vót. Nem adtunk égyebet, mit csak a csicsünkbe kapott tejet. S hát az kevés vót... Nem csak attól vót, hanem vót neki fájdalma, s azt nem tudta sënki, hogy mélyen fájdalma vót.

Veres apró

(adatközlő: 12) Vërës apró. Az vérbetegség. A vér kap valami betegségët, s abból lész.

Markolást kap (fejfájás)

(adatközlő: 08) A fejfájást... – aszonták, hogy megcsëmëlltél. ...Vagy pedig nagy mértékben...., – mert nálunk aszondták, hogy hajonfejt... egy asszon – ...nem szabad kendő nélkül ki-menni, me' markolást kap.

– Nahát mélyen az a markolás?

Hát azt nem tudták, hogy égy huzat... Akkor azt úgy csinálták. Én tudtam, hogy égy asszon végig szokta használni ezt az or-vosságot.

A savanyókáposzta alkalmazása

(adatközlő: 08) – Milyet használtak, kicsi levelűt, nagy levelűt? Minél nagyobb annál nagyobb a tartalom. A nagylevelű, a ke-rek levelű az a jobb. Azt ésszevágom s megfőzöm, s úgy megfeketedik, s nem ës jó a szagja se, dehát... – Azt cukrosan használják? Nem. Cukor nélkül. A szemëmët béhunjom, s úgy iszom még, mind égy pohár bort.

Javallat: fagyás (adatközlő: 10) Ha valakinek a keze vagy a lába megfagyott? Savanyú káposztát... – azt tettünk. Komolyan...! Nekem is de sokszor borogattuk savanyú káposztalapival a lábunkot... Még vót fagyva a lábunk és még vót kékülve, ...és jó vót. Mondjuk az a fagyás olyan, hogyha égyeszer megfagy... – és az embër nem viszi el az orvoshoz, – vagy valamit nem tesz rá –, akkor amíg... – akkor amíg él, örökké mindën télën ha hideg lész, akkor mindig eléjöhët.

A kisasszonpapucs gyökér alkoholos ázaléka

(adatközlő: 30) Igéni, hasonlít a tátókavirághoz. ...Csak olyanforma neki a növettye..., – egy akkora..., olyan forma a nagysága, mind a krizantém virágnak. Még kicsikét a levele is hasonlít rá, de a virágja olyan, mind egy gyűszű, gyűszű... kékszinben. Na... ez nagyon jó orvosság erre a részre... De ezt úgy kell, hogy nem szabad ezt megfőzni, hanem pálinkával, úgy egy keveset inni belőle úgy reggel.

– *Na most... mondjuk... egy litër pálinkához kb. hány dëka kell?* Egy litérés üvegbe beletettünk félig, vagy félig se. Akkor ráöntöttünk, úgy fél litër pálinkát. Csak pálinkát. – *Szóval kb. ugyanannyit?* Ugyanannyit. ...úgy, hogy lepje el félig. Hát keserű, az olyan keserű, mint a tubák. Úgy hogy nem jó ez, hogy jó volna... csak használ.

– *Égyéb szërvëzetre nem ártalmas?* Nem ártalmas. Hát ezt nem is itta más... Fordult olyan elé, hogy úgy egy öregasszonynak volt üvegbe téve. S a férje kívánta a pálinkát, és ivott róla. S nagyon beteg lett. Mikor az öregasszony hazamënt, a férjít a földön találta. Hát az rég volt. Még csak alig emlékezék erre, mikor egyik ángyikám mesélte, hogy az ő férje volt ez – ...egy ilyen nagyon méhfájós öregasszon volt. Családja nem volt, s ő mindig tartotta ezt az orvosságot. S a férje ivott belőle, s mikor hazamënt, a földön feküdt. Mi lölte, mi lölte...? S fut neki a pálinkának, s bizan megitta az embër, de neki nem lett jó, ...neki megártott.

XIV. FEJEZET ÁLLATGYÓGYÁSZAT

Ínyét egy éles késvel...

Javallat: ló szájfájás (adatközlő: 13) ...hát állati orvoslásba a lovat úgy orvosolták, ha nem tudott a ló már menni, fájta a szája, vagy ínye megdagadott, ujjnyi vastag lett az ínye, akkor a száját kifeszítették, de felül az ínyét egy éles késvel összevissza vágták, azt a fekete vért, ami ott össze vót gyölve kinyomkodták. ...és utána egy pár napig csak kukoricát adtak neki abraknak. Az a kukorica még jobban kicsavargatta az ínyéből azt a megfeketedett vért. És akkor utána nagyon jól tudott a ló enni.

Javallat: ló és a tehén szájfájása (adatközlő: 01) Zsíros kényeretadtunk neki. Zsíroskényeret készítettünk, vagy pedig megfőztünk kukorica lisztből egy málét, vaj egy olyan tésztát főztünk, és akkor olyan gombócot készítettünk. A gombócba hagytunk egy kis üredékét. Azt megtóttuk disznyózsírval, és úgy attuk be a tehénnek a szájába. Vagy pedig főtt paradicsomval itattuk, mostuk a száját. Ezzel állítottuk meg a jószágnak a fájdalmát.

Punza a bőr alá húzva

Javallat: állatok betegsége (adatközlő: 13) ...úgy hívták punza, amiből itt is sokat láttam, s ma jës van. Ez egy növény a mezőn. Ennek a gyökerét megszáraztották, és a betegnek a bőrén átalhúzták. Egy kis darabot benne hagytak a bőre alatt, s ettől meggyógyult.

Javallat: a disznó betegségekre (adatközlő: 27) ...mit szoktak használni, mit tettek a fülibe? Punzát... Van, van itt és punza.

(adatközlő: 39) ...hát punzát húztunk a disznyónak a fülibe. Azt nem vót szabad megnyomni vagy hëzzanyúlni. Lett genny, s az magától kifokadott, és a disznyó megjött. ...az egy termény vót úgy mondták punza. A rétën virágzott, és a gyökérből kellett kiásni. Nekem vót, – nagy zöd levelei vótak. A gyükerit használták. Még a tehén se ette meg. De a gyükerét használtuk. S ezzel gyógyultak meg a disznyók.

Kétágú kétnyelű kés

Javallat megvérhült a ló (adatközlő: 13) ...ha nem kapott rendes időben vizet, vagy a sok zavarástól, sok munkától nem tudott inni. Ettől kapta a ló a betegségét. –...egy olyan két ágú, két nyelvű kés, amit belédöftek a nyakába. Jó keményen két-három helyen is, és az a vér ha megindult kicsorgott azon a döfésükön. S akkor a ló megjavult.

Javallat: sovány tehén (adatközlő: 13) ...hát amellett, hogy jó takarmánya vót, akkor azt csinálták, hogy ugyanúgy a homlokába vót a kés, amivel a lovat ínyézték meg, vérit vették. Avval a késsel. A tehén homlokát is megvágták. Ugyanúgy két helyen meghasították a farkát, s akkor egy fehér ronggyal jó keményen elkötözték, és körülbelül, egy vagy két hétig úgy elvót a farka jó keményen kötve. ...és azután megfordult az összes elsoványodása. Jobban evött és fogott és rajta. Ez igaz vót, így van...

Tehennek a fülit vágják meg, a lónak az orrából vért csaptak

(adatközlő: 22) Vérhülés a lónál. Megvéruilt. Há' úgy történt, hogy a ló ki vót fárodva, vagy hirtelen abrakot étt, vagy vizet nem ivutt. A legjobban a vérhülés attól származik, hogy nem adnak rendesen vizet neki, mert nem tud kérni az állat. S akkor vagy sokat iszik, vagy pedig nem ivutt. Ettől kapja a ló a vért, s a tehén is ettől kapja. – Mivel gyógyították? Hát mivel...? – ...az orrából vért csaptak vagy a fülit megvágják. Tehennek a fülit vágják meg, a lónak az orrából vért csaptak, vagy a fülit annak is meg szokták vágni, hogy a vér kicsit mozduljon meg nála.

Megnőtt a foghúsa, megínyezték a lovat

(adatközlő: 22) Ezt úgy csinálták, hogy a ló vagy soványul élt, vagy sokat hajtották, s megnőtt a foghúsa. Nem tudott énni. Elvitték Szabó Jancsi Bartishoz, vót egy rossz kése, s azt a rossz húst lefaragta. Nem vót szabad neki három nap adni ilyen keveréket – abrakot, csak tiszta szároz szénát s vizet, hogy az a nyers hús nehogy megteljen kalászval, pojvával, me't akkor megdagadt.

– ...a tehénnél is volt?

...zsákvarró tővel azt a kék ereket kidöfödték, s megsózták jól sós vízvel.

(adatközlő: 22) A tehénél is ugyanez vót. A nyelve a tehenek olyan kék szilánkos, szédres-inas vót.

Nem tudott vele enni. Akkor lefogyták a tehenet, s a nyelvit kihúzták, s vastag tővel, – zsákvarró tővel azt a kék ereket kidöfödték, s megsózták jól sós vízvel. S ez vót az orvosságja a tehenek.

Körömfájás tehénél - kékkő zsírban

Javallat: körömfájás teheneknél (adatközlő: 13) ...a körömfájást...? – ...az úgy vót, hogy alaposan kipucolták, disznózsírvál kékkövet esszetörték, gyúrták és evvel békenték, békötötték. És ez is biztos szēr vót.

Javallat: körömfájás tehénél (adatközlő: 22) A körömfájást, azt és megmondhatom. Hadikba úgy csinálták, hogy esszegyültek az emberek me' körömfájós a tehen. S mit csináltak? Forró zsírt..., – félőzték a zsírt, hogy úgy főtt a zsír... – rotyogott, s kalánval szépén a fájós körmire rējaöntözgették, s a körömfájás elmént meggyógyult. Azt a suskát levették s eldobták. De a tehenet nem vezették sehova addig míg még nem gyógyult. S azon a szároz szalmába tartották. S a körömfájás attól az olvasztott zsírtól jött meg. Forró zsírtól.

(adatközlő: 01) A tehenek ha nagyon fáj a körme, beszakad, akkor a saját ganyéját behelyezzük egy öreg ruhadarabba, és avval kössük be neki a körmeit. De annyira be kell szorítani, hogy az ne essen le... s azt többször meg kell ismételni. Így jön helyre a tehenek a körme.

Halándor (magkender)

Javallat: tehen félűvódása (adatközlő: 13) ...hát a félűvódást? ...vótak a kukoricákba halándorok, aminek itt azt mondják, hogy magkender. Ezeket a nagy magkender szálakat kitörék és a szájába átkötték. Ezt meg akkor a félűvódott tehen rágta, rágta, kinlódott vele. Azt a bűdös kenderszálat megrágta, attól nagyon böködött. És evvel a kínnal, rágással a félűvódás ki szokott akadni. Úgy ez is egy jó szer vót, mert ott a közelbe nem vót olyan ember, aki meg tudja szűrni. ...és ez vót az orvosság.

(adatközlő: 38) A félfúvódás úgy vót, hogy vótak ott és... – nálunk, hogy megszúrtuk. ...Vaj a hátára tettünk egy vizes pokrócot. Egy zsákot megvizítettünk jól de jól, s rejtettük. S akkor egy szározat rēja, s avval kicsit lelohadott.

(adatközlő: 22) Félkötték... – a szájába tettek egy vastag botot, s félkötték a szarvaira, s egy jó vizes zsákot rejaköttek a hátára. S azt öntözgették, hogy mindig friss legyen. S a tehent nem hattuk lefekügyék, délután négy órától éjfélig csak hajtogattuk, hogy mennyen valamire. Így osztán lelohadott...

S a másik még az, hogy nem tudott ganyélni. S vót egy olyan bácsi, aki hozzányúlt, s a ganyét kiszédte belőle.

Azt a megsült szároz ganyét kiszédte belőle, s a tehenyünk meggyógyult.

(adatközlő: 01) Ha félfúvódik a tehen, akkor teszünk bele... – egy szakvarrotút szúrunk a bőrébe. Úgy jön ki a szél belőle. – ...és többször megismételjük. ...és akkor szabadítsa meg a széltől a félfúvódást.

Kősó a szembe

Javallat: hályog a tehen szemén (adatközlő: 12) A tehennek megcsaptam a szemét és hályog lett rēja. Mit csináljak? – Aszongya egy üdős ember, hogy... tudod mit csinálsz? Hozzál kőst, nem azt az örölt sót, hanem valódi kőst. Szépén esszetörtem, belétttem egy suskába, s rejafúttam. De úgy csorgott a szemiből a könny, ...mind a víz mikor csorog... És háromszor betettem a szemibe, és a hályogot levette róla. A tiszta kősó. Azzal gyógyult meg a tehennek a szeme.

Teknősbéka-teknője

Javallat: ha a menyét megmarta a tehen tőgyét (adatközlő: 13) ...ha a tehen tőgyit megmarta a menyét, akkor az a tehen vérös tejet adott, és a csicse elromlott. De ezt nem vártuk meg.

Ezt úgy orvosolták, hogy vót ott a faluba egynek, kettőnek nagy megszentelt teknője. Ilyen békateknőnek a teknője, amibe azelőtt teknősbéka vót. És akkor azt odavitték, s a tehen tőgyit abba beléttették, alaposan össze-vissza nyomkodták. Beléfejték, még avval összevissza nyomkodták, és az vót az orvosság.

Menyét-harapás a tehénnél

(adatközlő: 22) A menyed a tehénnek a csicsit harapta meg. Annak szentélt koszorút s jó parázst tettek, s egy lapátra rëjatették, s ott nem tudom mëlyent imádkoztak, s azzal mëgfüstölték azt a tehënt kicsit. S kicsidënként mëgkenték ëlyen nagy hájval. S aztán azzal addig kenëgették, amíg helyrejött. S közbe likas tővel... – átfejték a likas tön.

A pipót megetették a tyúkkal

Javallat: tyúk pípósodás (adatközlő: 13) ...a tyúkok, ha mëgpípósodtak a száját kinyították, és a nyelvén vót ëgy olyan csont, s azt a csontot levették. S az a csont vót a pípja. Nem tudott se ënni, se inni. S azt a pipót mëgetették vele szintén. Levették. Mindig csak tikkadozott, kënlődött. Úgy sípolt a mejjéből.

Javallat: tyúkszíposodás (adatközlő: 38) *Mitől jön?* Ha szároz darát ëszik. – *Mivel gyógyították?* Hát azt levësszük. A nyelvén van ëlyen fejrëke. Édësanyám úgy csinált..., szépën mëgfogta úgy a végit, – olyan szépën – lehasította. Az olyan mintha két nyelve vóna. Az elsőt levette, s húsa ottmaradott, s az kígyógyult.

Faszujka

Javallat: birkametély (adatközlő: 13) ...birkametély. Ezt a juh föl-rágta a gyeppele, és a gyomrába mëgelevenëdött. És úgy átfúrta a tüdejét, és ebbe ëlősködött. Faszujkát përkëltek, alaposan össze-vissza, úgy mint itt szokták a kávé t pörkõni. S összetörték, sózták, és a birka azt a mëgpërgëlt faszujkát ëllëgette. Këllött biza annak mëg ëgy-két hét ës, amíg aztán ettõl a mëgpërgëlt faszujkától lassan a metélyt elhánta.

Gelesztás disznyó

(adatközlő: 20) ...a disznyót, azért jó kiszakasztani, ...küsëbb korába adni neki, hogy pusztuljon ki, /a geleszta/ me't az a diszno sován. Az fëléli, amit ëszik, ...az a disznyó nem tud hízni.

Farkasgörcs lónál

A farkasgörcs a lónál, amikor fogja a száját a görcs. Tehát zabszalmát leforráztunk vízzel, s akkor azt a szalmát kivettük, és szalmazsák darabba helyeztük, s úgy köttük a lónál a torkára, hogy fogta az a farkasgörcs. S annak a téájával mostuk a száját. S úgy jött helyre a ló. *(adatközlő: 01)*

Tej elvevés *(adatközlő: 19)*

- Vettünk vót egy tehenet Róberttől a postástól, és 3 vaj 4 hétig minden hétén 4 kila vaját vertem. Egyszer bójó a Hoffmanné, – vertem a tejet, éppen akkor szédtem ki a vaját. Aszongya, ...annyi vaját csinálsz a tehenből? Mondom, hogy igen.
- Tuggyák...? – akkor volt nekem 4 kila vajam, de többet soha...! Két és fél, három... – de akkor erőst kellett abrakoljam a tehent.
- Én többnek elmeséltem, s – aszondták – amikor kicsapom a legelőre a tehenet, – me't ez tavasszal vót –, figyeljem még, hogy a tehen melyik kapun áll még, és bebóg az udvarra. Hát kicsaptuk a tehenet, hát hova mēnt be? – ...igyenessen be Hoffmannéhoz! ...és a kiskapu nyitva volt! ...az ereszejtó, a konyhaajtó is!
A tehen bemēnt szépēn az ereszebe, és... – az eresz így el volt kertēlve. Ott volt egy olyan spájz csinálva. Az öregasszon odarakta a tejet. A tehen neki annak a speiznak. Hej...! – ...befuttam utána, s hējába izēltem... Ott állott az öreg az ajtónál. Az öregēt ellökte a tehen... – nem olyan sértősön, de elökte... – s mēnt igyenēsēn neki a spájzejtónak.
- Én mégmondtam az öregasszonnak: Hoffmán néni, hát métt jött a tehen ide?
- Hát én nem tudom – aszongya – hát métt jött bé ez a jószág!?
- Mondom – a jószág tuggya, de maga ēs tuggya! Ha nem lēsz még, – mondom – amētt ma bēmēnt a tehen, én magát fogom, s addig verēm a tehen farkához, hogy... – mondom – maga mind kifossa azt, amit tőle elvētt!
- Jēsszus Gott! – aszongya.
- Mondom – maga jól tudja métt... s ha nem lēsz még, – mondom – maga jól tudja mi...!/? – ...én magát agyoncsapom!

Aztán rá két hétre meglétt nekem a három kila vajam, de több sèmmi sem.

- De a tehen mikor kimènt a legelőre... – me't ott Fretócra ment
 - el kéllètt mindig kisérjem a kapuig, mert ha nem, ott bérontott. ...és ha hazajött, s ha nem vótam ott künt, vaj a kapu esetleg nem vót nyitva, az mindig bemènt az udvarra.
- Osztán megtanyítottak, hogy mit csináljak... Règgel napfélkelte elött, mielőtt féljő a nap, hát... szèggyek csihánt, és a sétárt fordicsam fejre, s azt a csihánt tégym kerèsztvètèsèn, s arra a csihánra fejjek rèja, ...és mondjam a kerèsztvètètès... –...nem ahogy szoktuk, az atyának, fiúnak..., hanem visszamenőleg... háromszor – szèntlélèknek, fiúnak, atyának...
- Ezt háromszor, és három règgel csináljam mæg, aztán jobban kivilágosodik, hogy a tehennel mi van. Akik erre tanyítottak azt mondták, ha esetleg ezt mægcsinálok, s az az asszon odajön, s ha esetleg kér orvosságot, be se engedjem az ajtón!
- S hát mæg ès csináltam. Hát el ès jött Hoffmánné panaszkodni. Nem tuggya mit csináljon, a két keze úgy mægdagadt. Èlyen vót në...! /mutatja a kezén/ s úgy nézètt ki mintha forrázva lètt vóna. Ezt én csináltam...
- Jèsszus Gott! – aszongya – ... nézze mèlyen lètt a kezem!
- Biztosan rossz helyre nyúlt kènd a kezivel...! –...há' mæg az este nem vót sèmmi baj a kezin, most mi lölte?! Hát... csak mènnyèn haza, s kenègesse vajval s tejfèlvel! ...Kèndnek úgy-ès van... – mondom – majd mægjő akkor...
- Aztán hazamènt az öregasszon, s bejött a mènye Hoffman Johánné. Aszongya, métt járt ide anyósom?
Ő tanyított mæg, hogy mit csináljak...
Aszongya – ...mègfogtad-è a kezit, adtál-è valamit neki? Mondom, hogy nem. Nem baj – aszongya – ...hadd kènlódjon az öregasszon...!

Adatközlők:

Sorszám	Név Életkor	Lakhely		
1.	Ambrus Istvánné Bíró Mária,	Székelykeve	58 éves	/1991
2.	Antal Istvánné Gáspár Katalin	Istensegíts (Majos)	73 éves	/1973
3.	Balázs Balázsné Szatmári Mária	Andrásfalva (Kakasd)	81 éves	/1968
4.	Beréti Sámuelné Bogos Erzsébet	Hadikfalva (Himesháza)	75 éves	/1983
5.	Bogos Ambrusné	Hadikfalva (Kéty)	68 éves	/1983
6.	Bogos Menyhétné Dani Anna	Hadikfalva (Kéty)	74 éves	/1983
7.	Derék Emilné /Jádri Mária/	Andrásfalva (Kakasd)	67 éves	/1973
8.	Faragó Jánosné Illés Brigitta	Hadikfalva (Himesháza)	83 éves	/1983
9.	Farkas Jánosné Sebestyén Kati	Andrásfalva (Kakasd)	76 éves	/1984
10.	Fazekas Zakariásné Péter Mária	Józseffalva (Bátaszék)	64 éves	/1983
11.	Fazekas Zakariás	Józseffalva (Bátaszék)	74 éves	/1983
12.	Ferenc Gergelyné Szabó Anna	Hadikfalva (Kéty)	70 éves	/1983
13.	Györfi Rudolf	Andrásfalva (Kakasd)	65 éves	/1972
14.	György Béláné - Vilma	Istensegíts (Majos)	76 éves	/1973
15.	Katona Jánosné	Andrásfalva (Kakasd)	75 éves	/1967
16.	Kásler István	Déva (Kakasd)	76 éves	/1967
17.	Kelemen Istvánné Kerekes Gizella	Andrásfalva (Kakasd);	74 éves	/1984
18.	Kovács Péterné Katona Rózi	Andrásfalva (Kakasd)	69 éves	/1984
19.	Kovács Szilveszterné Feszner Adella	Andrásfalva (Kakasd)	62 éves	/1972
20.	Lőrincz Imre	Istensegíts (Majos)	79 éves	/1973
21.	Márton Antalné	Hadikfalva (Kéty)	75 éves	/1983
22.	Miklós Antal	Hadikfalva (Kéty)	74 éves	/1983
23.	Miklós Gábor	Istensegíts (Majos)	75 éves	/1973
24.	Miklós Gáborné Lőrincz Bori	Istensegíts (Majos)	75 éves	/1973
25.	Molnár Antalné Sebestyén Erzsébet	Andrásfalva (Kakasd)	72 éves	/1973
26.	Molnár /Ádám Ferenc/ Anti	Andrásfalva (Kakasd)	75 éves	/1967
27.	Molnár Józsefné Sánta Emerencia	Istensegíts (Majos)	76 éves	/1973
28.	Nyisztor Bertalanné	Istensegíts (Majos)	85 éves	/1973
29.	Önböli Gergelyné Erős Erzsébet	Andrásfalva (Kakasd)	69 éves	/1972
30.	Palkó Antalné Dávid Virginia	Andrásfalva (Kakasd)	64 éves	/1972
31.	Palkó /Lüle/ Jóska	Andrásfalva (Kakasd)	65 éves	/1971
32.	Péter Lajosné Kató Erzsébet	Józseffalva (Bátaszék)	80 éves	/1983
33.	Sánta Imréné Erős Berta	Istensegíts (Majos)	69 éves	/1973
34.	Sebestyén Albertné László Márta	Andrásfalva (Kakasd)	39 éves	/1968
35.	Sebestyén Antalné Molnár Márta	Andrásfalva (Kakasd)	71 éves	/1984
36.	Sebestyén Ádámné Kozma Emma	Andrásfalva (Kakasd)	49 éves	/1972
37.	Szentes Menyhért	Istensegíts (Majos)	78 éves	/1973
38.	Szóts Boldizsár	Hadikfalva (Kéty)	75 éves	/1983
39.	Szóts Boldizsárné	Istensegíts (Majos)	74 éves	/1973
40.	Szücs Jánosné Kiss Mária	(Kakasd)	62 éves	/1986

GYÓGYÍTÁSBAN HASZNÁLTATOS ANYAGOK ÉS A JAVALLATOK

A

alma	kelésre	...az almát kétfelé hasították, azzal a gennyes sebrészt megnyomkodták, újra összetéve a keresztútra tették. ...a hiedelem szerint, elég volt az is ha valaki felvette, arra már ráragadt a gennyes seb...
alma	szümőcsre	...a savanyót kétfelé vágtuk, s megnyomogattuk, s eltöpdöstük, s azt es beléástuk a csepegőbe...
alma vagy körte	kicsattogásra	...valamit az arcára arra a sebhelyre ráraktak, összevissza tapogatták, – ezt úgy hozzáérintették, és akkor a keresztútba lerakták, hogy ott majd valaki megtalálja. ...akkor már azé az orbánc.
aludttej + timsó + viasz	égésre	...előre kivettük aludttejvel a tüzít, s akkor timsót rejtettünk a vasra, s megolvadt, s a késhegyin felvettük s esszetörtük jól, s bele a viaszt elyen olajba, s egy tollacskával kentünk...
anyatej	gyulladt szemre	...anyatejet a kis gyermeknek a szemébe fejtük ki. ...nagyon jó vót, me't az a tej feloldotta a szemhíját, jót tett...

anyatej búzaliszttal	kelésre	kerestünk egy olyan asszont, amelynek kicsikéje volt, s szoptatott, és fejt tejet. azt a tejet búzaliszttal esszegyűrtük, s azt tettük rá. Megkentük egy kis zsírral, hogy ne ragadjon rá
avas háj	csizmatörés	kenték
avas szalonna	saroktörés	lábsaroktörés, gennyes seb ...avas szalonnával es... – avas szalonnát es tettek reá, ...amibe genny vót, ez érlelte és ki jes fakasztotta.

Á

ánis tea, bors és szegfűszeg	geleszta elhajtása	...nem szabad sósat enni, ánis-teát kell főzni, bors és egy szegfűszeget beletenni, és azt inni éhgyomorra pálinkás pohárral, ...és akkor nyolc nap után megindul a kipucolás a végbelen...
ánisz	gyermek gyomorfájás	ánist, megfőztük, s avval es szoktuk.
ánisz +köménmag + hagyma kova	altatásra	ezt teának esszefőzték...
ánisz, köménmagos, és kamilla teát	gyermek gyomorfájás	
árnyika tinktura	rekedtség	...rekedtséget a hangszallag megerőltetése okozta, akkor langyos vízzel való öblögetés, amelybe néhány csepp árnyika tinturát teszünk, – rendkívül jó hatású.

B

bábaasszony	méhfájás, méhleereszkedés	...az es csak a fázásból jött. ...én a szülésbe kaptam. ...jött a bábaasszon s akkor az dógozott...
babérlevél	szemfájás	...a szemfájásra legtöbbször használtak a babérlevélből főzött teát... – és a kamilla-teát vegyesen megfőzték, és azzal borogatták...
babona	árpa a szemén	...visszafelé körülkerítik, aratják, stb.
báránfaggyú	cserepes kéz, arc, száj	...jól beledörzsöltük annak a zsírával.
béka	repedt sarok	...döglött békát, mit a kocsi elnyom az úton, a döglött békával meg kell azt a repedt sarkat nyomogatni, s elköp-dösni háromszor, s a fején dobja keresztül...
békalapi és olaj	otvar	...van neki olyan vékon fátyol bőre, és azt lehúztuk, és a varnak, ahol legjobban kiütött a var, arra helyeztük, de először mielőtt rátettük vóna, megolajoztuk és úgy borítottuk be azt a var kerületséget, és legalább négy óra hosszat az átkötésvel nem bontottuk ki, egész jól bekapcsoltuk s utána levet-tük, a viszketés kezdett szünni és utána disznózsírral bekentük..., átfásliztuk...

békanyál	begyulladt szem	békanyálval kezdte raggatni, az a zöd... – a víznek a tetején van az a békanyál, s akkor azzal kezdték gyógyítani...
békanyál s aludttej	égés nagy bőrfelületen	...esszeszedtünk vödörkbe, s azt a hátára tettük, s fejire, mindenhova, s ezzel gyógyították meg az égéseket...
békarokka	köhögés	...békarokka – Istensegítsen ez békaláb a fentőfü – köhögésre jes használták...
békával	békarüh	...végig kell tapogatni... – háromszor a fején keresztül kell dobni azt a döglött békát...
beléndekmag	fogfájás a huzattól	...serpenyőre vagy lapátra szemet raktak, és a szénre azt a beléndekmagot rátették, a mag ott pörkölődött, és annak a magnak a füstje ahogy ment, odatartották annak a fogfájósnak a szájához, az a száját jól kitátotta, és ez a beléndekfüst bement a szájába, és a fogától olyan apró hernyók hulltak ki... megromolva...
birka-faggyú	fagyás	...megolvasztották a birka-faggyút, s amikor puha vót, rejakenték, s az nagyon kivette azt a fagyást...
birsalma hija	hasmenésre	...a hasmenésre legjobb... – a birsalma hiját megfőzni teába, akinek erős a hasmenése, az megállítja...

birsalma levél	csemellés	...birsalma levélből főztünk teát, azt ittuk
bocskorták + pipa korom + hamu	epsemeregre	...a bocskortákat megégették, s fakormot, s azt eszegették. ...s a hamut s a pipakormot, – amit az öreg emberek pipáltak, s kivették a pipából –, azt eszegették, s a hammat eszekeverték, s jól megdörzsölték vele, s az levette...
borogatás	mumsz	...gyerekkorunkba meleg borogatást tettünk rá...
borotvaszappan	kopaszodás	...elvittek a borbé'hoz. Megkenték szappanval s megborotválták a fejemet háromszor egymás után, s kinőtt a hajam...
borsos pálinka	gyomorégés	...ha a gyomra fájt valakinek, akkor borsos pálinkát ittak, s akkor elmullott, az eszehúzza, nem fáj, egyszer-kétszer így ivott naponta, s akkor az helyrehozta a gyomrát...
borsot s vaját	csēmēllés	...essze kell gyúrni, s megkenni...
bosztánmag	gēlēsza	...meghíjálni, s azt megtörni és megenni. de azt is csak éhomra...
botocska	orrvérzés	...s csinált egy botocskát, s beléverte oda a csepegő alá, s mikor folyt az orrából a vér, belécsepegtette oda abba a lukba a botval, azt beleverte a földbe, s az orravére többet sose folyt...

burjányok **csontgyulladás** abba megferesztettük...

burjányok, s kámforos denaturált szesz

szoptatós anya meggyült mejje

...főztek mindenféle burjányokot: kamilla tea, galambvirág, vadon termő árvácska, előbb párolták, s utána rongy közi tették a burjányokat, és ezzel borogatták, ezáltal a tej lefolyt, utána kámforos denaturált szesszel mosták meg, a lenmagot hagymás zsírban megpirították, s avval borogatták, búzakorpát melegítettek hagymás zsírban, s azt tettek rá.

buszujók virág **szembe esett szennyeződés**

...szagos fejért nyílt... annak a szemecskéje olyan mint a retekmag, csak kicsike, s azt belétették, s az kihajtotta...

búzaliszt **megkelt a csics**

...a más csicsiből fejtek tejet, búzalisztvel eszekeverték...

búzaliszt **forrázás**

...ha le találja forrázni lábát, kezit, nehogy mást tegyen, csak tiszta búzalisztbe dugja az ujját vagy lábát, bárhol történik meg rajta, csak tiszta búzalisztbe tartsa öt percig. – ...és nem sót! búzalisztet ...nem kap hólyagzást, nem dobja fel az égést...

büdösispirt + erős paprika **derékfájásra** azzal megkenték

büdöskő és csípőspaprika **poloska csípésre**

...a büdöskövet csípőspaprikával eszeégették, s az ágyokat így ne lepcselték.

C, Cs

cékla	méhfájás	...párolták... piros céklát főztek, vagy krumplit. de a legjobb vót, jó forró vizet beléöntöttek egy vájlingba, s akkor föléje álltak, s úgy párolták magikot. legjobb a kamillatea vót, kamillába megfürödni, kamilla ülőfürdőt kell csinálni...
cérna	fogfájás	...akinek könnyen kijött, cérnával, másnak békötötték és akkor úgy húzták ki...
cin + zsír	égett sebre	...cint zsírval, ...és a tejbe kisütött friss hájat...
cukor	csiklás	...cukrot tettek a vízbe, s kilenc csepp vizet egy bögréből meg kellett inni...
cukor és erős pálinka	csiklás	...egy kanálka cukor, vagy egy cseppecske erős pálinka kell...
cukor és hagyma	szamárköhögésre	...megpörkölt cukrot, abba belétettük a hagymát, és teát főztünk belőle, s annak a levit ittuk, s használt...; ...szamárköhögés ellen is a hagymát teának héjastól megfőzték, s azt itatták. ha vót cukor, akkor azt is tettek belé, s használt, felszaggatta a köhögést...
cukorka	gyomorfájás	...kilencvenkilenc fajta cukrot kell esszefőzni vízbe, ...minden nap háromszor itta háromszor egy nap...

cukorka, s fejrágyma	gyomorfájásra	...adtak mindenféle cukorkát, s fejrágymát...
csepegő	szümölcs	...a szümölcsöt megolvastuk hány van, s egy cérnára anynyi bogot vettünk, s a csepegőbe beléástuk azt a cérnát, s elmúlt a szümölcs...
csihán	hátfájás	...csihánt szedtek, s akinek a háta fájt, vaja lába, avval megveregették, a helye kihólyagzott...
csipkebogyó	láb fájás	...van a mezőn olyan nagy csipkebogyó, olyan nagy bogyója van neki, szúrók..., s a levele csipkés, nagy széles levele van, s csipkés, az láb fájástól nagyon jó...
csipős cukor	büdös száj	...bevette a szájába, s az egy kicsit elbolondította...
csizma szára	csicsfájás	...háromszor beléverte az illető a mejjít, s elköpdöste...
csizmaszár	mejjgyulladás	...azt mondták, hogy azt rázzuk belé úgy, mintha tenne belé oda a csizmaszárába a kicsit, s akkor elmúlt...
csombor	geleszta elhajtása	...a geleszta ellen csombort főztek s azt itták...

D

denaturált szesz	gyomorgörcs	...ittam a kútból vizet. s az a víz úgy megfogott, ...hozott egy seres pohárba egy kicsi denaturáltszeszt. ...hát meg es ittam, s nekem használt...
denaturált szesz	hátfájás	...a hátfájásra a szúnyog-ispirt, csontispirt, denaturált szesz., a lábfájásra jes jó...
disznózsír	cserepes kéz	...kenték
disznyó epéjit	fagyás	...avval a lével, ami volt az epébe, avval szokták megkenni. ez gyógyította legjobban...
disznyónak az epéjit, s birka-faggyút	fagyás	...kinek a lábujjkája, lábafeje meg vót fagyva, bekenték háromszor-négyszer, s azzal meggyógyult...
disznyózsír	aranyér	...nyomdd vissza, kendd meg
disznyózsír	csicsrepedés	...kentem
dohánpipa-kátrány, rum	huzattól fáj a foga	...ha kilikadott..., ott mentesség nem vót, ki kellett húzni ...elmentünk a kocsmába, megittunk egy jó fél deci rumot. ...ellállott, de utána újból fáj...

E, É

ecet	fejtetű	...elpusztult tőle
ecet + disznózsír	büdös láb	...erős ecetes vizet, és azzal mossuk át a lábunkat, és

		tiszta disznózsírral kennyük be...
ecetes hideg víz	fejfájás	...hidegborogatás; egy fejkendőt belécsavartunk, s avval szoktuk békötni a fejünköt...
ecetes víz	érrándulás	...az érrándulást, hát... – azt ugye savanyú ecetes vízzel bekötözik, s megmaszírozzák...
egerfarkúfü	elvágott testrészt	...egerfarkúfüvet szedtünk, s esszetörtük, s zsírba belékevertük, rejtettük, ha valamit elvágunk...
egerfarkúfü s avas háj	eredés	...esszetörtem, s azzal kötöttem nyolc nap, s így akkor kifokasztotta egy nagy tövel...
élesztő	árpa a szemén	...enni, és egy pohár söröcskét...
élesztő	pattanás	...akinek pattanás van az arcszínén, kezén... – kívül olyan apróságba, használjon minél több élesztőt, s az kipucolja az egész vért, ezeket a pattanásokat a vér húzza ki...
esősvízbe búzakorpa	pattanás az arcon	...esősvízbe kellett búzakorpát belefőzni, s azzal mosni, mert a szappan az nagyon ártalmas, – főleg a színes szappan az arcra...
étolaj, kendermag olaj	fülfájásra	...meleget tettünk, meg olajat cseppentett anyám a fülünkbe...

F

faggyú	nátha	...régi egyszerű nátha ellen az orrunkat este kívül-belül kanasinnal vagy birka-faggyúval kentük...
fakalán	kiütés	...kiütés ellen a fakalánt megmelegítették, s azzal nyomkodták...
fakanál	farkasgörcs	...a szájába fakanalat kellett tegyünk. összerágta szegény a nyelvit, száját, mindenit...
faolaj	égési sérülésre	...kenni
faolajat, egy fejr viaszgyertyát, s egy árkus papírost.	égési sérülésre	...egy tányérba belétette, de nagyon sietett, me' nagyon sikolytott a gyerek, azt még esze se tudta rendesen olvasztani, egy tiszta rongyot odaadtunk, s akkor arra ráöntötte, s valameddig fújta, hogy ne legyen olyan meleg, s azzal béborította...
farkasalmát teának	farkasgörcs	...farkasalmát megfőzni teának, s avval mosogatni a farkasgörcsök ahol elfogják a testit...
fazék	keléses láb	...új fazékba tett vízben megmosták, és azt a vizet a keresztútra kiöntötték, hogy másra ragadjon a kelés...
fehér hagyma levivel	begyulladt fülre	...ha gyulladásba vót, ennek a fejr liliomnak a virágját belétették a pálinkába úgy, hogy három-négy napig tartották benne, s avval boro-

gatták... hogyha elvágтам a kezemet, azt is avval köttem be.

fehérhagyma	gyermék gyomorfájás	...főztünk fehérhagymát, ami tiszta fehérhagyma volt. ...hajastól, héjastól, minde- nestől tiszta vízben meg- főztük, lehűtöttük, egy kis cukrot tettünk, mikor fájt a gyomrik.
fejérliliom virág	szém betegség	...a fejérliliomnak a virágját belétették a pálinkába, s ha a szemem fájt, azt tettem rá...
fejérürmöt pálinkába	gyomorfájás	...megitták, mikor a gyom- ruk fájt. hát egy fél liter pá- linkába kb. 2-3 dekát tettek. ...összetörték, egy marokkal belétettek egy liter pálinká- ba, belényújtották, aztán az ameddig benne tartott, leit- ták róla, s még tőtöttek reja. s jólesett...
fejérüröm	gyermék-elhajtás	...a fejérüröm megszárad, megfaragják, s azzal magát felszúrja fejérürömnek a gyökerével...
fejérüröm	hidegrázás	...hidegrázástól es jó...
feketenadály	lábtörés	...feketenadály-feredő lábtö- résre... azt megreszelték, s akkor egy rongyra rejatették, s akkor lekötték a lábikra... a gyökerét, úgy mint a tor- mát szépen megreszelték, s az nagyon használt, nagyon forrasztott; annak a levivel feresztették, s akkor megre- szelte, s akkor kötözték.

		...és a lábát, addig kötözték, hogy a csont megforrott, csak úgy jó ruhával bétekerék, nem vót semmi gipsz rea...
feketenadály	seb kezelés	...a feketenadály gyökerét megfőzték, és azzal mosták a sebet.
fekete kutya szőre	fogfájás	...nagy orvosság volt, ha volt fekete kutya. Annak szőrit égett borba megfőzték.
fentőfű	sárikság	...fentőfüvet szedtek, és teának megfőzték és avval mosogatták az arcképet ahol a sárgaság megjelent, ... és utána zöldség levelet főztek teának, s azt itták víz helyett.
feredő	meghülés	...szentelt koszorút főztek mezei virágból, füvekből... ebből feredőt főztek, nagyon használt a hülés ellen...
fé'retett háj	csöméllés	...a szája sebes, megkenni...
fészifoka + tiszta kender rongy, – amit szóttunk s még nem járt vízbe – + zsír	epsemereg	...az abból a vászonból, azon a fészifoka megmelegedett, s akkor avval békentük ott, ahol vót...
fodorkaburján	sárikság	...annak a levivel megmosták a testit, s még meg es itatták, hogy ne tudja meg a beteg, hogy mit iszik meg...
fodormenta olaj	fejfájás	...hatásos a bedörzsölés, utána a kezünket rögtön megmossuk, és vigyázunk, nehogy valami a szemünkbe kerüljön...

födormentát, s kömént	félfújódásra	...annak a levit megitták teával...
fokhagyma	gyermek általános erőnléte	...fokhagymából csinált olyan orvosságot..., s keresztesen kendd meg a tenyerecskéjét, a mejjecskéjét, az orcáját, s ezen a növetlen ujjadon háromszor cseppents bé a szájába...
fokhagyma	kolera	legtöbbet gyógyították a fokhagymával, a fokhagyma volt neki az első orvossága; bedörzsöléssel s megevéssel, mindenféleképp használták. ...kézmosás... minden... ezzel vót... azt mondták ezzel lehet legjobban védekezni.
fokhagyma	magas vérnyomás, érlemeszedés	a fokhagyma érlemeszedésre, magos vérnyomásra jó
fokhagyma és hagyma	geleszta elhajtására	...fokhagymát meg hagymát egyék sokat; cukrot ne egyék, és kenyeret se.
főd	nyakdagadás	...a kerekék közül
fődi hernyók	gyomorfájás	...arra tanyították, hogy gyűjtsön ezt a fődi hernyókot. ...beléttették egy üvegbe, s arra vizet öntöttek, s én nem es tudom még mit tettek belé, s arról ivutt, de nem mondták meg neki, hogy miről iszik, csak úgy lopva, at-

		tól neki meggyógyult a gyomra...
földzsír	nyilt sebre	...a föld zsírját, elébb-elébb ahogy kapáltunk, ahol nagyon kövér vót a föld, olyan fejér pinész forma jött elé, olyan vót mind a zsír, nyilt sebre és pattanásra jes rakták.
földzsír	elvágott ujj, elvágott láb	...ha elvágtuk az ujjunkat vaj a lábunkot, földzsírval béköt-tük. azt a földzsírt a mezőn a szántásokon lehetett kapni. olyan vót mind a hurka. ilyen vastag. ...kétfelé bontottuk, s szépen rátettük, s megszárosztotta, s be vót gyógyulva...
föld	gyomor-puffadás, felfújódás	...egy pár lapát földet a gyomra körül tartottak fél óráig.
földihernyó	lázás betegnek	...a disznyók előtt felemelték a vályút, és ott hernyó szokott lenni... földihernyó. ...ebből a hernyóból összeszedtek kilencet, azt beléttették egy cserép csiporba, ...a csipornak a tetejét letapasztották sárval, vagy tésztával, és bétették a sütőkemencébe, és ott azt jól megszárosztották. mikor az egészen száraz volt, kivették, összetörték, s ennek a porából abba a levesbe, – amit adtak a betegnek...

földikutyá	köhögés	...ide kell hí'ni azt az embert, aki földikutyát fogott, megfulasztotta, akkor annak a keze már biztos volt ennek a gyógyítására...
földikutyát fogott ember	seb, fájós testrész	...aki földikutyát fogott, és napszentülte előtt sebet, vaj más fájó részt megfogott, meggyógyult...
fürdő és édestej	fekély	...főzzünk szénamurhából, meg fodorka, meg laposmenta... ilyen jó meleg fürdőt. ...üljünk bele, és két nap alatt mindig igyunk minden két órába két és fél deci tejet...
füst	kankó, trippër	...három hétig füstön tartották, és három hétig nem volt szabad az ágyból leszállni...
fűzfa	megkelés a mellen	...tehát van szomorú fűzfa, és van az a közönséges fűzfa. azt a két fűzfa levelét megfőzték teának, a levelivel kikevernek egy dió nagyságú zsírt, de nagyon ki kell dolgozni. – ... és azt 24 óráig pihenni hagyják... és utána bekenik ezt a beteg mellet. egy alkoholos ruhával beborítjuk, és így állítjuk meg a csicsfájást.

G, Gy

gally	árpa a szemén	...meggyújtani, s füstölögtetni. Napszentülte előtt valamit imádkozni...
ganyédomb	hidegrázás	...az embert belérakták a ganyédombba, ...biza még istállótrágyába jes... künn a ganyédombba jes belétemették nyakig. ...s úgy... volt egy, vagy két nap, amíg azt kihúzták belőle.
ganyélé, lóganyé	alkohol meggyulladás	csavartak bé a szájába
gelesztamag	geleszta elhajtása	...az ellen vettünk elyen gelesztamagot
gelesztamagot káposzta lébe	geleszta elhajtása	...gelesztamagot káposzta lébe tették azt felmelegítették, s azt itták, gyermeknek cukorral eszekeverték, s avval felnyalatták.
gilisztamagot méhmézbe	geleszta elhajtása	...méhmézbe a gilisztamagot keverje bele, tegye fel a kályha tetejire, három nap s három éjjen ott legyen, s utána éhgyomorra etesse meg.
göd-lik +kenyérke	árpa a szemén	...a lukon nézzünk át, keresztül, köpködni kilencszer, aztán megnyomogatták kenyérkével, s átdobták...
gőz	nátha	...kigőzöltük magunkat, meleg teát ittunk s forró bort. ...vaj ha bor nem vót, jó mézes pálinkát ittak.

- gyalogbodza **láb fájás** ...meg kell főzni, s minden este feressze meg, s fekögyék le! ...mindenestől levágni és megfőzni, mikor jól felfő, – me' meg kell főjjon. olyan lesz mind a tea, s avval feresztteni minden este, s akkor mikor megfereszteti le kell fekünni, s letakarni, hogy melegbe legyen. s akkor avval meggyógyul.
- gyertya **gusa** ...kettőt keresztbe tettek, meggyújtották, s úgy keresztösen visszafelé meg szokták nyomogatni avval a gyertyával.
- gyógyítani nem tudják **magtalanság, meddőség** ...hát vagy a férfiba van baj, vagy a nőbe van baj, de gyógyítani nem tudták, nem gyógyul!
- gyöngyvirág, savanyító-anyával... **az ideg gyötörte, hidegrázta** ...olyan kerek lapija van neki, és az felnőtt magosabbra... s azon olyan virágja van mind a gyöngyvirág, s a közepibe kicsi sárga van. azt vigye haza, főzze meg, de rozskorpa savanyítóanyával, s tettem belé cukrot, de letettem, hogy kihüljön. ...és akkor abból ivott, aztán hogy használt-e, – ...de a hidegrázás elhagyta... – akkor csak használt ugye...?

H

hagyma	hülés	...télen, egész télen, ott állt egy fazakacska a füttön teli hagymalé teával, s avval védekeztünk a hüléses betegségek, s az influenza ellen...
hagyma	duzzanat	...kezünkvel esszetörtük a hagymát, megpuhítottuk, s avval borítottuk bé a daganatot...
hagyma	fülfájás	...vaj ha a fülünk fájt, megfőztük a hagymát jó puhára, rongy közti tettük, s a fülünkhöz hezzafogtuk, vaj lefeküdtünk, s használt...
hagyma	gyermek erőnléte	...a hagymát megpucoltuk, s egészen megfőztük, a levit ittuk...
hagyma	hajhullás	...akinek a haja elhullott, karikába vágva rárakták a hagymát a fejire, békötötték valamivel, vagy sapkát húztak rá, s ettől a haja kinőtt. ...dörzsölte, hogy nőj-jön ki a haja...
hagyma	szakálhullás	...hajhullás vagy szakáll hullás ellen a vöröshagymát kettőbe vágják, s avval bédörzsölték 4-5-ször, s a haj vagy a szakál visszanőtt.
hagyma	karmolás seb	...a legveszélyesebb, mérges, hát azt elvágunk egy vöröshagymát kétfelé..., – de frissen... természetes mikor az a macska megkarmolja az embernek a karját, és a vér elő-

		buggyan, azonnal a friss hagymát elvágni kétfelé, és jól besúrolni háromszor...
hagyma	feneketlen seb	...hagymát tettünk reja. semmit nem tettünk egyebet csak tiszta hagymát.
hagyma	köhögés	...hagymát megfőzni cukorral, s azt ha megigya, azonnal eláll a köhögés, ez is megfázástól jön.
hagyma- és hársfatea	köhögés	...ha köhögtek, akkor hagymateát adtunk, meg hársfateát.
hagyma főzve	seb	...a hagymát kiszedtük, ha jól megfőtt, és széjjelszedtük, és a hagymának azt a kovákat..., mert olyan részleges a hagyma. ...s azt leraktuk, az kifokasztotta, meg es érlelte, s ki jes fokasztotta.
hagyma héja parázson	nátha	...nátha ellen is mint a köhögés ellen teát főztek; ...a náthát úgy gyógyították vele, hogy parázsra tették a hagyma héját... ezt úgy csinálták, hogy egy lapátra parazsat tettek, s arra tették a hagymahéjat, a beteg fölé hajolt, s letakarták egy pokrócval, s a füstöt beszívta az orrán... ahogy főtt a hagyma, úgy egy takarót magunkra vettünk, s azt bélélegeztük.

hagyma köménymaggal	gyermek hasfájás és gyulladtság	...hagymát teának esszefőztük köménymaggal hasfájás meg gyulladtság ellen
hagyma nyersen	seb	...s ha az ember a lábát leütötte, hagymát tettünk rá, s használt.
hagyma sütve + édestejben sült disznósír	epsemereg	...jól kikevertük habosra és úgy takarták el ezt az ebsebet...
hagyma vagy utilapi	nagymarin	...sült hagymával es gyógyították, de vót még a mezőn ilyen utilapi; a széles vót a jó, az annyira kipiszkálta a gennyet, nem maradt benne egy csepp se.
hagyma, büdöskővirág, disznósír	lábsaroktörés	...úgy gyógyították, hogy a hagymát megsüttünk, megtörtük s tettünk belé egy kis büdös kővirágot, egy kicsi disznósírt, és olyan kés vastagságon beléhelyeztük egy ruhába, békítettük a sarkunkat és úgy hattuk egy huszonnégy óráig. ...az megpuhította a megtört bőrt – azt a sarkat – és megindította a gennyet.
hagyma, szappan	kelés	...megsütték a hagymát, ketőbe vágták s úgy levettek a beliből egy kovát, s abba szappant tettek, s ezt tették a kelésre...
	kelésre ír	...a hagymát felvágva jól megdinszteltük, akkor szappant tettünk hozzá, jól esze-

		kevertük, amikor kihült, rongyra tettük, úgy ráborítottuk a kelésre.
hagymalé gőz	fulladás	a kicsavart hagymalé gőzét belélegeztették
hagymát ánismagval, a köménmagval	hasfájás, gyulladtság	...kisgyermeknek a hagymát teának esszefőztük köménmaggal, hasfájás meg gyulladtság ellen. Kisgyermeknek megfőztük a hagymát, kicsi ánismagval, a köménmagval esszefőztük, s azt itattuk a gyermekekkel.
hagyma, s liszt	kelés	...azt is hallottam az öregektől, hogy összezúzott hagymát liszttel esszekeverték, s ezt tették rá a kelésre. ...anyoka bétette a hagymát a parázsra, s mikor megsült kivette, szépen lepucolta, s akkor kovánként szétszedte, a kovánként kettőbe vágta, s azt ráborította a daganatra... este rátette, s az annyira megpuhította, hogy reggelre már kifokadott, csak kellett kinyomni a mérget belőle...
hangyaboly	láb fájás	...fájt a dereka s a lába, aztat nagyon sokat kezelték. oszt', hogy mi használt? ...még a mezőről hangyabolyt es hoztak haza, s abból feredőt főztek.
hársfatea	köhögés	...nem szabad hideg vizet inni, csak forró teát, s ne legyen sok cukor benne. hársfatea, az a legjobb...

hegedűszurok	genny-húztatás	...a hegedűszurkot esszetörték olyan lisztre, azt rejtették, s az hamar húzta ki a gennyet. a szurkot lisztté törték, és azt rejaszórták, s az annyira gyógyította...
hideg víz	hidegrázás	...váratlanul egy vödör hideg vizet a nyakába önteni...
hideg víz	forrázás	...a kezemet leforráztam, és rögtön vizet tettem hideg vizet, s lemostam, és akkor nem lett hályog reja. de hogyha elhattam, akkor hályog lett reja...
hideg vizet	holdkóros	...egy nagy teknő hidegvizet tettek a bölcső mellé; hideg vízzel szokták locsolni...
hurkafonnyadék zsír	cséméllés, szája sebes kelés, nagymarin	...megkenni ...kristályt hozott a patikából, kékkövet, szegfűszeget, szerborsot, ezeket mind megtörte, s belerakta abba a zsírba, s essekeverte, s el kellett hagyni, hogy érjen meg. s akkor mikor megérett, úgy jöttek oda orvoságért... ...egy tiszta forgácskát beletett, s mikor jött valaki, akkor örökké vett ki vaj 3 - 4 kalánkával, s beletette egy tiszta papírkába, s úgy adta oda... ...azzal szedették a gennyet, ilyen nagymarinról, meg a kelésről. az nagyon jó vót biza...

hurkafonnyadék zsír **seb** ...hurkafonnyadék zsírval
kenték bé a sebet, s hamar
bégyógyult.

pattanásra, sebre, csicsfájásra

...mikor fogyasztották a hurkát, azt a zsírt eltették, ...a fűszereknek a zsírja, ami kifőtt a hurkából. ...az ereje, ...a fűszerekből ami kijött, a hurkafonnyadékot szépen kisütöttük tisztára, s azt elszoktuk egy pohárba tenni.

repedt seb

...sebekre, repedésekre
hurkafonnyadék zsírt használtak.

I

ír **kelésre** méhviasz, s fenyőfaszurok, s
kámfor, s faolaj. négy félét
esszefőztek, az nagyon jó
orvosság

ír **szoptatós anya meggyült mejje**
mikor nagyon sok a teje, és
az erek nagyon megtelnek
tejvel, előfordul gyakran,
hogy törést kap a teje. ...és ő
készített nekem háziszap-
panból, disznózsírból, édes-
tejszínből... – kikeverte na-
gyon jól, és akkor szintén
tisztá tehénvaját kevert egy
kicsit belé, s azzal borogatta
be a dagadt ereket a mej-
jembe, tehát az tartott nyolc
napig, hát nem is éreztem
utána fájdalmat...

J

japángomba	étvágytalanság	...iszogatta a levet a gombáról
	rossz közérzet javítása	...japángombát beléttettek egy tányérba, aztán arra tettek cukrot, s minden nap tojást, s az növekedett, növekedett., s erről aztán azt a teát itta Péter bám...
jéghideg víz, majd meleg víz	fagyás	...jéghideg vizet készítettek, vagy pedig mikor hó volt, tiszta meztelen a hóba dugják a lábikot. öt perc, tíz perc, és úgy utána lelocsolták meleg vízzel.
juhaggyú	csizmatörés	...megpergeltünk, s azzal megkentük...

K

- kalácskalapinak a gyökere
gyermek-elhajtás ...megsérti a méhit, s azt használta, hogy nem fejlődött ki nála a gyermek, – vaj mi vót nála. elment... így elvézett.
- kámfor + disznyózsír
gusa ...disznyózsírral a kámfort összegyúrták, s avval is szokták megkenni.
- kámfor + liba- vagy kacsazsír
gusa ...könnyű zsírt kaptunk, olyan könnyű krémet kaptunk belőle... és azt két ruha között tartottuk a gusán.
- kámfor és denaturált szesz
köldökfájás ...a kicsi gyereknek vót köldökfájása, s akkor csináltak büdöspálinkát... denaturált szesz, de egy kis kámfort örökké tesznek.
- kámfor s mentőpor
reuma ...abba kámfort s mentőport tettek, s avval szokták bedörzsölni, ezzel gyógyították a reumát.
- kámforos alkohol
aszma ...belocsoltak egy zsebkendőt és a mejjire tették.
- kámforos mézes szesz
csontfájás ...nagyon kenték ezzel
- kámforos pálinka
gyermekágyas asszony ...takarította és gyógyította a méhit, helyre gyógyította....

kamilla	csapa, csipa	...kamillát főztünk, s avval rakogattam borogattam háromszor, négyszer.
	gyermék gyomorfájás gyulladásra	...szoktunk nekik főzni ...legjobban ilyen szemgyulladásra használták, de bizan mikor a fogunk fájtt megfőzték, s rongy közti tették, s így rejtették az arcunkra, s még annak es használt, mindenre használt. ...mikor megszülttem, nekem az vót a teám, és hogyha a gyermekeknek a szemik begyulladt, avval mostuk... szemgyulladásra es használtuk. mü jes használjuk megfázás, gyulladás, gyomorfájásra, mindenre használjuk a kamillát. ...gőzölésre, s még meg is ittuk a teáját. ha megfőztük úgy keserűn... nem es tettünk cukrot belé. köhögés ellen es használtuk, s ha az embernek a gyomra fájtt, még arra jes jó vót. ha valami gyulladásba vót... – kéz vagy ilyen seb – azt es mostuk vele s használt...
kamilla tea, s aludttej	csapa, csipa	...mosogassuk
kancatej	szamárköhögés	...azzal gyógyították, hogy a kancának a tejiből fejtek. szóval a csicsiből., s azt a friss tejet megittatták a gyerekvel, s akkor elhagyta a köhögés...

káposztalé + lúdsír	alkohol meggyulladás	...megitatni
kefe	gyermek szopásról való leszoktatása	...megejesztették; tettünk ide, (a mellükre) s a kis kezét odavertük, s azt mondtuk, hogy itt a bömbös...
kehely, rajviaszból formált pohár	sárigság, sárikság	...kehelybe nézetés, rajviaszból formált pohárból ittak.
kékkő	hidegrázás esetén	...a kékkövet megtörték, s ebből egy jó kávéskalánval, vagy evőkalánval beléttettek egy csiporba, s langyos vízzel megitatták. ez annyira hányatta az embert, hogy... a gyomrát es volt, hogy kihánnya. me't azt mondták, hogy a hidegrázás ez a rossz víztől van.
	trachoma	...az levette, ...de az ember nem tudta megállni síratlan. ...bizan, tiszta kékkővel... megtörték apróra, s beléfútták, de a csillagot látta az ember, s megjött, az lerágta... a trahomát úgy szokták gyógyítani rézgáliccal, kifordították a szemit, a szempillát, s azzal kenték be, avval gyógyították.... ...kékkővel, tiszta kékkővel
keményítő	kipállás	...ha valakinek a teste kipállik, vegyen keményítőt, súrolja be azt a bőrt ahol kipál-

		lik. ...csak ezt a sima keményítőt. ...ha pedig nem bír kapni, akkor krumpliból... megreszeli a krumplit, jól kimosni megszáritani a krumplit, és abból készíti keményítőt, azzal keni be, súrolja be a testit, a test megkapja azt a finomságot, és nem bír izzadni, nem bír kipállni
kendercérna	szömölcs, szümócs	...akinek nagy szümölcse vót, ősatyáink kendercérnát köt-tek rá és a kendercérna tíz napig ott kellett legyen, ... a szümölcse elszáradt, a teteje a cérnán maradt...
kenyérdarab	falatka a nyelven	...kenyérdarabbal nyomkodták, s a kutyának dobták, és mondták, hogy ragadjon a kutya szájára, vagy a seggire!
keresetlen kutya fej	aggos gyermek	...főzni
kés	pattanás a nyelven	...a nyelven késhegyvel nyomkodták, s mondták: falat kele mekele, szálljon a bíróné seggire!
keserűs	geleszta elhajtása	...keserűsöt kell venni, s belétenni vízbe, s meg kell itatni
kéz	bedagadt a torka	... s akkor elment, úgy nyitott kézzel megfogta, megfogdosta, s háromszor rátöpdöste, s attól meggyógyult. ...és vót olyan soknak, hogy a mandulája szokott fájni ...

kisasszonypapucs gyökere pálinkával

méhfájás

...voltak olyan virágok, úgy nevezték, hogy kisasszony-papucs, s annak a gyökerit kiástuk, s szép tisztára megmostuk, üvegbe tettük, s pálinkát tőöttünk rá. s azt úgy... olyan adagolva egy fél kis pálinkaivó pohárral itunk egyszerre ...ugyanannyi gyökér és pálinka úgy, hogy lepje el félig, hát keserű, az olyan keserű, mint a tubák

klastrom

kelésre

...vettünk a patikából klastromot, s azt megpuhítottuk, s akkor azt elnyomtuk jól..., s azt rejtették, s az osztán ki jés húzta még a gyökerit es.

kockacukorra petróleum

geleszta elhajtás

...kockacukorra petróleumot cseppentettek, és azt a gelesztával megették.

kő és ráimádkozás

nagymarin

...anyám megnyomogatta kilenc kővel – meleg kővel, künn az udvaron. ...úgy imádkozva a miatyánkot, s avval felvette a követ, s bėjött, s megnyomogatta visszafelé, akkor visszafelé keresztet vetett, s elment ki, s letette oda úgy ahogy felvette kilencszer ...azt vissza oda, úgy ahogy felvette a fődről. ...oda szépen vissza, s akkor rejalépett, s akkor azt mondta, hogy akkor

		dagaggyon ki ez, mikor én innet ezt kiveszem...
köménmag	felfújódás	...köménmagot rágta
	gyermek gyomorfájás	...köménmagot főztünk, és amelyik nagyobb vót, annak köménmagot adtunk, hogy rágja. cukorral esze- kevertük s meggyógyult. ...főztek köménmagot, belé- tették egy olyan rongyocs- kába, s azt szivatták vele.
kőrózsának a levele	fülfájás	...a kőrózsát beléttették egy tisza rongyocskába, s meg- csavarták, s szépen belé- cseppentették.
körp	gyomor-puffadás, felfújódás	...mikor a gyomorpuffadás vót, akkor körpöt vettek a gyomorra. ...tehát azt a körpöt úgy csinálták, hogy megszírozták a kődökit, s meggyújtották gyufával, s akkor egy öreg köcsögöt rejaborítottak a kődökire, s akkor avval körpöt vettek. s akkor így múlt el a puffadás
körp	lázás beteg, gyomorrontás vagy hasmenés	...ha valamelyik katona ré- gen lázas beteg vót, vagy nagy gyomorrontása vót, az vót az első orvoslás, hogy azt megkörpölték.
kősó	fogfájás	...a sóba beléharapott, s a fogára tette.
kövecske	mandula gyulladás	...kivett a porondról egy üdős asszon egy kövecskét, s megkerítette, eltöpdöste, s oda vissza jes tette...

lázás beteg	...összevágta krumplit, és rá-tették az erekre a kezekre, a hallántékra kétoldalt, és az ütőerekre a bokába. ...s így csökkentették le a lázikat..., tehát 2-3 óra után a 40 fokos láz lecsökkent.
nagymarin érlelése	...nyers krumplit lapokba elválni, s azt szépen reja kell kötni, osztán mikor a genny folyani kezdett ki, akkor rejatettem, hagymát süttem, s akkor tettem belé zsírt, s a nyakára rejaköttem s az osztán kihúzogatta úgy a gennyet...
szëm betegségek	...süssél krumplit, s két ruha közti tedd belé, s azzal kösd be! ...s én úgy es csináltam. este hazajöttem, s a sütőbe süttem krumplit, s jó forrón két ruha közti belé tettem, s így béköttem ne... – vaj három este, s a szemem meggyógyult...
fejfájás	...esszevágta a pityókát, s azt a hideg pityókát rejatette egy kendőre, s a kendővel békötte a fejit jó szorosán, s ezzel csillapította a fájdalmát...
krumplit reszelni	égési sérülésre ...ezzel borogatni, s nem hólyagzik ki...
kukoricadara, vagy korpa vagy homok	derékfájás ...jól megmelegítettük egy tepsibe a sütőbe... belétettük egy zacskóba, s ráfeküdtünk.

kutyakölykek	nyomorék láb	...a kutyakölykeket főzze meg teljesen, s akkor abba lébe mossa meg a gyerekek (a nyomorék) lábát
kutyaszőr	kutyaharapás	...a kutyaharapásra jes, annak a kutyának a szőrit vet-ték, s evvel kötték be a hara-pást; ... hát megfüstölték a kutya szőrivel, ...annak a kutyának a szőrivel, aki megharapta. ...ha a kutya megharapja, a szőrivel kell meggyógyítani levágnak egy ollóval a szőriből, ...és megégetni, s azt a szént esszesúrolni, – mind a liszt olyan lesz. s akkor azt be kell súrolni, ahol megharap-ta, s azzal meggyógyul...
kutyaszőr + bor	fogfájás	nagy orvosság volt, ha volt fekete kutya. ...annak szőrit égett borba megfőzték, és evvel gyógyították...
kutyatej	anyajegy	keneget

L

- laposminta **kelésre** ...ezt is tettünk rá
- laposminta, lilium **keléseket, marinokot gyógyítja**
...ilyen lapikot, de az vót a legjobb: a laposminta. vót fejrőlilium, azt eszekevertük. ...akkor vót utilapi, azt es úgy megveregettük, s a kelést békötöttük vele, s a két három napra ki vót fokadva.
- leándernek a levele **gyermék-elhajtás**
...megfőzte, s azt megitta, s úgy elpuffadott, hogy meghalt abba. aki próbálkozott is... – nem bírta ki.
- léc és pálinkás ruha **lábtörés**
...lábtörést, – istenem..., öszzüleink fába kötték ha eltört az embernek a lába. akkor nem vót gipsz, hanem megcsináltak olyan jó erős lécből... kipucolták... kihúzták a lábát, két fa közé tették, jól bécsavarták. Törköpálinkával..., – pálinkás ruhával átkötték... nyolc napig úgy vót.
- lenmag, kendermag, méhviasz **kelés**
...lenmagot s kendermagot méhviasszal egybefőztünk, egybe olvasztottuk, s avval leragasztottuk azt a kelést s az érlelte, s ki jes fakadt

libatoll	gyermék-elhajtás	...libatollval es szokták, de az meg is hót. ...a legtöbben beléhaltak
liliom levél, utilapi,citromlevél	kelés érlelése	...fehér liliom levele, utilapi, citromlevél is szívja a sebeket.
liliom virága olaj	fülfájás	...fehér liliom virága – ...olajat csináltunk, üvegbe rakták, s kitették a napra és olaj lett, s azt is a fülbe cseppentették.
liszt, kukoricaliszt, szú-por	leveszett a gyermekék hajlata	...a lisztes zsáknak belülről, a kukoricalisztnek a zsákjáról lekapartuk egy olyan markocskával, s úgy odaraktuk ahol leveszett. ...ezt használták általában – a finom kukoricalisztet, ami fé'reszóródott a papíron mikor szitáltuk, ami fé're porosodott a papír szélére. ...s ha megpirosodott a gyermek ágyéka vaj valamije, akkor abból megszórtuk és minnyá jól lett ...szú-lisztvel gyógyítottuk a leveszett hajlékokat a fából ami a szújpor kijött, hát abból megszórtuk a gyermekeknek a hajlatait, s ez használt.
lőköröm búze	nátha	...mikor a lovat patkolták, s a kovács a patkót veressen rejanyomta a patájára a lónak, az a körömhöz, odafuttottunk s búzóltuk azt a lőkörömöt. s az vót, hogy az

		szaggassa essze az orrom likát, s akkor a takon kijött...
lósódi lapi	orrvérzés	...lósódi lapit kellett szedni, ezt rendesen megszáosztani, úgy mind a teát, s ebből valóságos teát főzni, s ennek a levit inni.
lósőr	szēmölcs, szümócs	...az vót a legnagyobb orvossága, hogy egy lósőrvel megkötötték, jó keményen, és akkor elébe álltak és azt mondták: mire ez a lósőr elrágja le is rágta. annyira ott elkötték... így szokták ezt csinálni... ...anyám a lósőrvel megkötötte. a lófarkából kihúzott egy szőrt, megkötötte, akkor azt addig másnap mindig szorította, mindig szorosabbra úgy, hogy levált. de megmosta a lósőrt először, hogy tiszta legyen...
lózabola melegen	pállott száj	...a lovak kifogása után a lózabolát melegen vegye a szájába, s rézgálicval megkenni a száját

M

mák	álmattlaság	...főz
mákgubó	síró gyermek	...adtak mákot, mákgubóból főztek teát
mákgubó héja	altatásra	...főzi
mákgubót csomborval	lukas fogra	...esszefőzték, s azt vették reja a likas fogra
málé + az ablak izzadtsága	epsemereg	...s jó meleg máléval megnyomogattam... s odaadtam a kutyának
málékaparék	epsemereg	...az epsemerget megnyomkodták, s a kutyának adták
másik nevet adnak...	szánka, vagyis a rosszbetegség	...másik nevet adtak a gyermeknek, a rosszbetegség ellen adtak neki más nevet. hát az a szánka. ...ilyenkor másik nevet adtak, s akkor az elkerülte, ...úgy mondták, hogy szánka járta ...nagyapám elment kilenc rétre s hozott kilenc szál virágot imádságval, akkor hazahozta, az édesanyja elment Radócra, vett még három zsemlet, s egy olyan edényt, amit senki nem vett meg a piacon...
marhahús	békarüh, békavar	...rátenni
megvevirág	lábfejás	...még van egy erre a lábfejásra: azt mondták, megve-

		virág. s az a megvevirág elyen csukorba nő ki, s min- den szálocskán kijő olyan kék, s az is jó.
meggyfalevél	csalánhimlő kiütés	...beáztatjuk este, reggelig. Reggel felforraljuk, és avval mossuk meg a kiütéseket.
méhmézbe – tojást héjastól, s rumot belé az üvegbe	aszma	...belé az üvegbe. ...s elás- ták a ganyéba.
méhviasz salakja	derékfájás	...megmelegítették, és azt tették a beteg derekára. azt a zsákocskát, amibe olvasztot- ták ki a viaszt.
méhviasz, vaj, hagyma	megkelt a csics	...az okozta a leghamarább, hogy rejafekütt, s azt teli vót tejvel, s azt megnyomta, s olyan kék szederjes lett; ...hát csináltak akkor méh- viaszot, vaját s hagymát úgy esszerántottak, s avval rag- gatták, s így sokat gyógyult
meleg	menstruálás	...melegre kellett ülni vala- mire
meleg cserep	vesebaj	meleg cserepvel állították mög
meleg só	fogfájás	...de a só tovább tartotta a melegséget, az jobb vót. még a fogfájásra jes
meleg víz	büdös láb csicsfájás érrándulás	...mosták ...s avval párolták ...jó meleg vízzel mindig rakogassam és mosogassam
melegített só, korpa	fülfájás	...reatenni

melegvízzel	ágybavizelés	...öregék minden este megmosták melegvízzel.
menstra vér	szömölcs, szümócs	...menstra vérrel kenik meg.
mész + pókhálóval	elvágott kéz	...kapartunk szép fehér meszet egy késvel arra a vágásra s pókhálóval bétékertük.
mész a falról	elvágott ujj, láb	...otthon es, ha az ujjunkot, vaj valahol elvágtuk, a falról meszet kapartunk reja, s meggyógyult. ...hogyha a kezemet elvágtam vaj a lábomot, hát tuggya mi vót a leghamarábbi gyógyszer? Apám vagy anyám neki vitt a falnak, a meszet kaparták...
meszes lé	égett sebre	...a meszes lébe kell mártani egy fehér rongyocskát, s azazal bé kell tekerni, s az a leghasznosabb.
mészlé, faolaj és aludttej	égési sérülésre	...kenni
méz	aszma	...enni
méz és puliszka	sárigság, sárikság	...nekem a gyermekeim zöd barac'ot ettek, s attól kapták a sárgaságot. egyik 3 éves vót, s a másik négy. ...és tudja mit ajánlott az orvos? ...mézet meg puliszkát egyenek, s attól gyógyultak meg...
méz, pókháló	kelés a torkában	...pókhálót, s azt belékeverte abba a mézbe, s apámnak a torkába bétette, s egyszer kis idő múlva, hát kifokasztotta, s így meggyógyult.

mézespálinka	fogfájás	...megmártották a vattát vagy rongyot, s komfort tette belé.
mosatlan kanálval s mosogatóval	csemer, csemellés	...forró vízbe a mosogatót megcsavartuk, s odanyomogattuk, s elmúlt.
muskátli levele	orrvérzés	...muskátlinak a levelivel. ...rejaragasztották ide az orrára, s kellett szíppancson fel.

N, Ny

nájlon	derékfájás	...kifeküdtem mikor a legnagyobb meleg vót..., akkor egy nájlont elterítettem, arra ráfeküdtem, ilyen meztelen derekval, és az úgy megmelegítette, hogy a víz folyt le rólam. ...kentük közbe bűdösipirtval.
nem gyógyul	kancsi, kancsal	...nem vót szabad odaálljunk a böcsühöz hátul.
	nyilallás	...hát emeléstől jön. valamit megemelt, s nyilallott. – nem tudták gyógyítani, nem próbálták. kentük valami finyák ispiritval. ...igen az nagyon jó vót, avval kentük.
növény olaj	fülfájás	...tisza házi olajat meglan-gyosítottak, és belecsepegették ruhán keresztül.
	csicsrepedés	...ruhát belocsolunk olajval, és a mejjnek a gombját, oda-borítsuk, és még egy hideg-vizes ruhával elszigeteljük.
nyakacsigájára	fulladás	...hármát üttek.
nyál, só és tojásfehérje	égési sérülésre	...mikor elégettem a keze-met, akkor megköptem nyálval, és akkor sót raktam rá s utána tojásfehérjít, és egy húsz perc múlva már nem fájt

nyírfahíj s cserfahíj	fogfájás	...főzzél nyírfahíját, s cserfahíjat, főzd egybe, s vedd bé a szájodba. én azt vettem, s nekem onnantól a fogam nem fáj.
nyírfavessző	epsemereg	...égetésének a levivel gyógyították.
nyúl bőr, tej	kelésre	...tettek nyúl bőrt, azt megáztatták a tejbe, s mikor jól megpuhult, azt rejtették arra a kelésre, s az addig érlelte, ott megpuhult a izé..., hogy kifakasztotta azt a kelést.
nyúl háj	kelés	nyúl hájjal fokasztották k

O, Ó

ólomecet, flastrom és ír, majd kenőcs: tojás, cukor, liszt, zsír	gennyes seb a lábon	...egy rongyra ráöntöttük azt az ólomecetet, s akkor azzal én beborítottam, meg tudta mutatni, hogy hol fakadt ki. ...és akkor, mikor hegyet húzott, akkor elküldtem a gyereket a patikába, és hozott azt a flastrorom... s akkor szépen... egy ronggyal rejatakartuk, me' az úgy tapad. s akkor azt reja borítottam, s akkor az kifokasztotta. ...és mikor kijött a genny belőle valamennyire, akkor csináltunk ebből a... – tojássárgája, és egy kis cukor s egy kis liszt, s egy kis
--	----------------------------	---

		zsír, hogy ne ragadjon oda, ...s azt szépen esszegyúrták, s azt rejaborítottuk arra a sebre. ...az úgy kihúzta a gennyet alatta, hogy három napra begyógyult.
ón	igizés, rosszbetegség	...ónöntés; ...ónot öntöttek úgy a vízbe, s ég az is megjelent, hogy mitől ejedett meg a gyermek, ha olyan betegség találta...; csinálni kellett három-négy nap; háromszor egymás után
ónöntés	általános rosszullét, szemverés	ónot öntöttek úgy a vízbe, s még az is megjelent, hogy mitől ejedett meg a gyermek, ha olyan betegség találta...; csinálni kellett három-négy nap; háromszor egymás után...
otvarburján	otvar	főztünk, olyan piros virágja volt neki, olyan formának is nézett, mind a vadmurom, meg olyan s lehűtöttük, s átszűrtük egy rongyon, egy tiszta rongyon, osztán avval mosogattuk meg

P

pálinka + főtt hagyma	fogfájás	...tettem reja kicsi pálinkát vattával, de biza nem állott el. ...akkor újra tettem reja főtt hagymát így küjjel az állomra.
pálinka vagy bor	apró	...megitatni a gyermekvel.
petrezselyem gyökér	ágybavizelés	...megfőzték, s annak a levi-vel itatták.
pipakorom	epsemereg	...megkenték, és ettől száradott meg úgy, hogy helyre-jött.
pusi	eredés	...édesanyám azt mondta, hogy peseljem le.
poharak a körpöléshez	derékfájás	...a poharakot rejarakta a hátára, s három óra hosszáig rajta vót.
por a szekérútról	elvágott testrész	...elvágtuk a lábunkat, húztunk port reja... s nem geny-nyesedett el.
puliszka	epsemereg	...egy kicsi darabot levágtak, s avval rányomogatták, azt a málét meg a kutyához dobták, hogy egye meg.
pacal	csont eltávolítása gyomorból	...pacalba rakással
pálinkás rongy	gyomorfájás	...békötöttük a hasacska-jikot, s a köldökire tettünk egy kis pálinkás rongyot.

paprika	geleszta elhajtás	...az a legjobb orvossága, ha erős, csípős paprikát eszik az ember, és ettől a paprikától elmegy.
petróleum	geleszta elhajtás	...a másik módja meg az vót, hogy a gyomrát, a hasát, a köldöke körül jól összevissza kenték.
petróleum	gusa	...az öregasszon betekerte petróleumos rongyval, s három napig nem vót szabad felkeljen.
	hidegrázás	...egy része ivutt petróleumot.
	rákbetegség, vagyis belső seb	...szüleink nem így mondták ennek a rákbetegség..., hanem belső seb, arra csak... használták a tiszta petróleumot, és minden nap hat hétig, egy evőkanál petróleumot vettek be éhgyomorra. ...és evvel gyógyították a belső sebeket.pipeszar
	gyermek sebes lába	...a lábán lett egy kelés, s hát addig kellett ott sántikálnon. ezt gyógyították, ... érlelték pipeszarval – magyarul legyen mondva...!
pálinka, fejtöröm és tej	forró hidegrázás	...egy liter pálinkába egy liter édestejet eszekevertek. az édestejbe előbb fejtörömöt tettek. 2-3 napig áztaták ezt eszekeverve, s így adták.
pióca	hátfájás	...sokszor megfázott az ember, és attól fáj a háta. sok-

		szor fáj a háta... – ... és akkor vót egy patak, és abból vótak..., – vérszipó... – és azt ráraktuk a hátára, s kiszípta a rossz vért
pióca	láb betegség, reuma	...s mennyi vérszipót belé- raktak. azt a rossz vért mind kiszípták, addig szíptak, amíg jóllaktak, s akkor kibo- rultak, úgy laktak, hogy olyan soványok vótak, s mi- kor lementek, nem kellett mindig só, hanem mikor jól- laktak kiborultak. olyanok vótak, mintha meg lettek vóna gebbenve...
pisivel sárga földet gyúr	reuma	...a reumás karjára pisivel sárga földet gyúrt, azt két rongy közé tette, s azt tette a karjára, s reja még száraz rongyot... – s használt.
pisi	szëm betegség	...azt mondták, hogy hát izével..., pisivel mossuk, és úgy csipte, hogy a szüvünk szakadott meg, de hát az úgy csípte a szemünket, hogy mi es sírtunk...
pityóka	bedagadt a toroka	...a pityókát megfőzte anyám, megtörte, egy zac- sóba belé rakta. s a gennyes mandula borogatásra hasz- nálta forrón, melegen.
paradicsom, majd méz összegyúrva liszttel, majd bezsírozták	nyílt sebre	...a kezem. valami megszúr- ta, és akkor egészen besár- gult, bepirosodott. ...és tett rá keresztanyámnak az édes- anyja paradicsomot, nyersen

úgy megrakta. ...utána másnap azt leszedték. ...mézet összegyúrt liszttel, az vót rátéve, következő nap meg bezsírozták, s akkor megint valamilyen tésztát tettek rá. ...így gyógyult meg, bár végeredménybe párakötés volt az, me't arra rátették a tésztára a celefántot, s meg egy vizes ruhát, s bebugyolálták.

Pokolszökés **az éjjeli pattanás** ...tejet s tejfelt gyúrtak össze valami rozstésztával, s azzal kötték bé. Rozstésztával vagy kovászval, vagy csics-tejes tésztával.

pünkösdirózsa tejbén **ménstruációs zavar** ...pünkösdirózsának a piros virágját megszáritották árnyékos helyen, és ha valakinek ménstruációs zavarja volt, akkor édestejben megfőzték, és azt itták. ...egy csészét, vagy fél csészével. úgy háromszor-négyszer ittak belőle, ez használt.

R

rajviaszból formált pohár	sárigság, sárikság	...ittak belőle
rákszeme	szembe esett szennyeződés	...belément egy homok a szemembe. azt mondják, hogy bármivel venni ki...! vót egy öregasszon, s a nyelvivel bényúlt, s nem tudta kivenni..., – me’ azt mondják, be kell tenni egy rákszemet. az élő rákból kiszedték, kivették... az orvoság vót... – aztán lemosták, és elrakták üvegbe, ...s így ha valaha valami baj vót akkor újra használták...; rákot fogtak. a ráknak a fejibe van két borsószemnyi nagyságú rákszem, fehér szem. ...azt bétették az embernek a szemé héja alá, vagy hármat. és addig, amíg azt a gazzal eltalálta, és akkor avval a gazzal együtt kiesett a szemiből.– mindegy. ez biztos szer vót...
ráolvasás	mégeredett az ujja	...volt olyan ember, aki a kezit az ő kezibe vette, s olvasott... hókusz-pókusz volt. ...háromszor három nap alatt meggyógyult.
récezsr	cséméllés, akinek a szája sebes	...megkenni

répalevél, burjánlapi, utilapi	kelésre	...csak ilyen írt főztünk, és utilapit, csattantóburjánlapit, s répalevélt.
répalevél, szalonna, anyatej, paradicsom, rajviasz	kelésre	...minden háznál más szokás volt, csak tuggyák gyógyítani.
rettek	epe, máj	...az epének, a májnak, nagyon jó a rettek.
rum	himlő	...úgy gyógyították szüleink, hogy egy kicsi rumot adtak annak a csecsemőnek. ...ha berúgott, – aszondták, annál gyorsabban nyomja ki a hasán a himlőt.
rum + méhméz	fogsor fájása	...s azt rázd össze jól, s végy bé a szájodba egy kanállal, s akkor a torkodba háromszor gurutyoltasd meg, és azt ne nyeld le! ...háromszor egymás után csináljam ezt meg...

S, Sz

sárgarépa	sárigság, sárikság	...kifúrt sárgarépát a nemiszervére kötni, s napfeljött előtt belépisálni, a kéménybe a cérnán leereszteni, s ha elszárad a pisi...
	szëm betegség	...sárgarépát megreszelni, és azt a répát belé egy rongyba, és ráborítani a szemre, aztán az lehúzza...
sás gyükere + pálinka	gyomorfekély	...sás, azt szépen lekaparta édesanyám, s apróra elvagdalta mint a tormát mikor elvagdadjuk az uborkának... abba, hogy teszük belé. s akkor pálinkát es öntöttünk reja... s elhattuk nyolc napig, hogy az érjen. az olyan sárga lett belőlle, olyan sűrű lett, mint az olaj. de csak ilyen pohárával kellett megigyon. ...olyan gyomor-fájás nem vót, hogy az ne használjon...
savanyító	láb-fájás	...azt savanyó vízzel kengettük, meg... borogattuk. – milyen vót a savanyó víz? ... hát ilyen savanyító. rozskorpával szoktuk csinálni a savanyítót.
savanyító	pattanás az orron	...én hallottam, hogy cibrével es gyógyították, savanyítóval.

savanyókáposzta	fagyás	...így fejeskáposztát tett rá, úgy a levélbe beleborították azt a részt, ami megfagyott.
	gélészta	...hát a savanyókáposzta is nagyon jó, hogy megenni éhomra...
	geleszta elhajtás	...három napig csak savanyó káposztát kell enni, s annak a levit inni. s utána a negyedik napon szilvapálinkát inni s berúgni, ettől elmenyen...
selyemfejtő	selyemfolyás	...a tört belészúrták, amibe selyem fejtőt húztak. s ahogy húzták belé, ettől a fejtőtől a genny kifolyt, kijött a selyemcérnával.
só	aranyér	...forró vízbe sót tettek s azzal mosták.
só	derékfájás	...a só tovább tartotta a melegséget, az jobb vót.
	lukas fogra	...ha nem akartuk kihúzni, még úgy is volt, ha üres volt, akkor sót tettünk bele. s a sótól el szokott állni...
	gyomorfájás	...só is jó vó't, – a só... egy bögrébe tett egy marék sót, s essekeverte, s megitta, s nem fájt a gyomra.
solló + szenteltvíz	árpa a szemén	...két sollót keresztbe tettek, szenteltvizet hintettek rá, s mondták: az én árpám múljon el...
sós föld	érrándulás	...megkevertük úgy, s akkor két rongy közti bétettük, s beborítottuk egyszer-kétszer.

	lábtörés	...békötötték sós földvel. sós földet csináltak, s azzal béköttek a lábomot. s akkor vót egy olyan tudósasszon, visszahúzta mind..., visszarakta mind..., és akkor sós földet csinált, s azzal raggatta sokáig, amíg meggyógyult.
sós heringet + sós káposztalevet	geleszta elhajtása	...egy hétig ne egyél semmit. végy sós heringet, tiszta sós heringet, s magára edd meg, s káposzta... – sós káposztalevet...
sós ugorka	fagyott péniszre	...ugorkába tették belé. sós ugorkát kilikasztottak, s rejahúzták, s azzal gyógyították meg.
sós vízes borogatás	lázás beteg	...ha lázas... sósvízes borogatás.
sós vízes lepedő	lázás beteg	...a lázas betegeket lepedőbe csavarták, ...sós vízes lepedőbe...
sós vízes ruha	fogfájás	...kívülről még meleg sósvízes ruhával borítottuk.
sósborszesz	fejfájás	...egy rongyra rátették s béköttek a fejit
sósborszesz + köménmag	gyomorgörcs	...vegyünk 3-4 csepp valódi tiszta köménmagot, fél evőkanál erős sósborszeszt, s azt igyuk meg. s ez jó a gyomorgörcsre.
sósborszesz	ékcéma	...kendd csak meg...
sós víz	geleszta elhajtása	...a sós víz is használt a gelesztáknak...

sült hagyma	eredés	...rea tenni
szalamiaglász, szappangláz s kőolaj	nyílt sebre	...a sógoromnak a ló rejalépett vót patkóstól a lábafejire. s úgy eltaposta mind a palacsintát... – a lába fejit. ...tuggya mit csináljon...? vegyen szalamiaglászot, szappangláz s kőolajat, ezt a háromot... evvel kenne, csak vigyázzon, hogy me't ez, úgy csipi.... – me't eleven vót, a hús el vót taposva széjjel. s akkor leírták neki, s akkor evvel kezdte, s e' gyógyította meg a lábát a sógoromnak... de úgy kellett vigyázzon, me' ez a szalamiagláz, olyan erős, ...ez nagyon égető. ...nem tudom, valamit kellett tenni belé. ...a kőolaj az es jó vót, me't simította.
szalonna	nagymarin érlelése	mü füstölt sós szalonnát tetünk reja az elyenre... s vékonkára levágtuk... s békőtöttük, jól leszorítottuk, s 2-3 napra már ki vót fokadva az a seb.
szalonna, hagyma, csicstészta	kelésre	...szalonnát vágott rá, vagy pedig hagymát sütöttek rá. evvel a háromfélével /lásd még csicstészta/ szokták régebb a kelést gyógyítani. nem kivágták, hanem evvel gyógyították.

szalonnabőr	szëmölcs, szümőcs	...szalonnabőrrel megsúrolták jól, s bétették egy kő alá, hogy akkor lássa meg, mikor azt a követ. oda bédugták, s elmúlt...
szappan disznózsírval	feneketlen gilva	...belül van a gyökere, és nem híz hegyet. azt csak a lúgos szappan megkaparva... – disznózsírval megborogatva, éjjelre azt..., és nappalra sós szalonnát. ...az pucolta ki a feneketlen gilvát
szappan kaparék, disznózsír vízzel	megeredt az ujjja	...házi szappan kaparék, disznózsír vízzel; ...csináltunk egy pép-tésztát két fehér ruha közé tettük. ...az eredésre borítottuk. átköttük ujjainkat, és azzal enyhítettük fájdalmainkat. ...és az a szappan, az a lúg, kihúzta a tüztét, az eredés kipucolózott...
szappan s víz, s melegvíz	ficamodás	...s addig kente, hogy az használt, addig dörzsölte melegvízzel s szappanval.
szappanyos víz	csemer, csemellés	...bircsókákat jól szétdörögölték, megropogtatták mindenünket, megdörögöltek...
	kézfájás	...hát megerőltetés. ...azt csak huzogattuk..., szappanyos vízzel huzogattuk, hogy az erek mennyenek helyre – a' vót a gyógyítás

széklet	saroktörés	...lábsaroktörés – hát meg-mongyam...? – a széketit a gyermeknek... vaj embernél ami vót a saját széketit reja-kente arra a sebre, arra a részre, ami fájt neki, és be-kötötték ruhával. ...a székle-tével megpuhították úgy, hogy az annyira kivonta, hogy az annyira kivonta..., hogy az kifakadott, és ki-folyt a genny
szénamurha	aranyér derékfájás	...beléültette, s kiferesztette. ...azt is szoktak rátenni
szentelt gyertya	fejfájás	...s megalította, a füstöt oda-tartotta az orromhoz...
szentelt koszorú	avatódás	...feredőt főztek. oda belé kellett üljünk, s a kicsikét a karunkra vegyük s meg-feresszük...
szenteltvíz + seprű	boszorkány szívás vagy boszorkány nyomás	...meghintettük az ágyat szenteltvízzel, az olvasót a pólyamadzagjára rákötöttem, s a seprüt keresztül rátettem, hogy a boszorkányok ne szoptassák meg.
szódabikarbona	gyomorégés	...beletesz a pohárba egy kávéskanál szódabikarbonát, két kanál ecetet, és egy fél deci vizet... azt jól esze-keveri, a szemit behunnya s lelöki, s megvan...
	csemellés	...szárazon bevettünk szó-dabikarbónát. s tiszta vízzel öblítettük le a szájunkat

	fölfújódás	...szódabikarbónát ivott az ember többször..., – attól kezd böffedni, s akkor kicsit a szél a gyomrát megenyhíti.
	böfögés	...igyon
szódabikarbóna + sós víz + kamillástea	fogfájás	...csináltunk előbb szódabikarbónás vizet, és avval kétszer-háromszor átöblítettük a szánkot. s sós vízzel. sós vizet csináltunk, erős vizet, s ameddig bírtuk tartottuk a szájunkba. utána átöblítettük kamillásteával cukor nélkül...
szódabikarbónás víz	fehérfolyás	...mosogatjuk
Szucsáva vize	kelés megelőzésére	...nagypénteken megferedik a szucsáva viziben... – de háromszor belé kellett borulni a vízbe, s onnat követet venni fel... ...a csúnya rossz sebeket a Szucsáva viziben kellett mosni. A folyó víz kivontatta és elvitte a sebről a fájdalmat, s meggyógyult.

T, Ty

tea	nátha	...az hülés. hát forró teával. megpergeltük a cukrot, öntöttük vizet rá, s abból it-tunk.
tehénvaj	aranyér	...két ruha közé tegyük, s feldugjuk a végbélbe...
tej	alkohol meggyulladás	...tejet öntöttek belé.
	böfögés	...igyon tejet.

	geleszta elhajtás	...a tejet felforralták, s az ember feje felé tették, így a szája felé. s arra a szagra kijött a pántikageleszta. Kicsúszott a száján.
tej s vaj	köhögés	...édestejet, s vaját tettünk belé, jó meleg édestejet. úgy, hogy jó melegen megittuk, s megszüntette, a vaj az nagyon jó.
tej, akácméz	szamárköhögés	...a szamárköhögésnek felforraltuk a tejet s mikor felforraltuk a tejet, beléteszük négy evőkanál akácmézet, és azzal jól feloldjuk, és amilyen melegen bírja, olyan melegen issza meg...
tejbe zsemle	gyulladás	...a zsemlét elvágják kétfelé, édestejbe béáztatták, s azt borították reja a gyuladós részre. 3-4 napra hegyet húzott s kifokadott s meggyógyult...
tejes víz	csapa, csipa	...tehénfejés után a sétárt kiöblítették egy kicsi vízzel, s evvel megmosták a szemet.
tejet s tejfelt rozstésztával kovászval...		csicstejes tésztával
	pokolszökés	...tejet s tejfelt gyúrtak essze valami rozstésztával, s azzal kötték bé. rozstésztával vagy kovászval... vagy csicstejes tésztával
tejfel	karcolás	...mikor karcolták a gyermekeknek a karocskájikat, akkor tejfelvel szoktuk megkenni, s az húzta ki a tüzít
tejszin	égés	...kenték

tejszín	seb	...az édes tejnek a színével, bőrivel, akár melyen sebet ha megkensz, vele, ...meggyógyul.
tejszínvel és vajjal	cserepes kéz, arc, száj	...kenték
tejt + ecet	fekély	...édestejbe öntöttek három evőkanál ecetet, és azt úgy elhették egy óra hosszáig. mikor az a tej az ecettől megaludt, azt ruha közé tették, és a fekélyre borították...
tengeri hagyma	szúrt seb eredése	...a levelit kinyírtuk, s avval megvertük jól. kétfelé hasítottuk, s azt rejaborítottuk.
tengeri hagyma veresborba	dagadás, has felpuffadása	...abból igyék
terebuzaliszt	fogfájás	...tettem terebuzalisztet reja, megmelegítettem egy tepsi-be, reجاتtem egy rongyra, s odatettem. ...hát az ugye egy kicsiddég enyhítette.
timsó	szájfájás	...a szájfájástól a timsó használt, akinek fáj a szája, vegyen be egy darab timsót, és forgassa meg a szájába', s meg fog gyógyulni...
timsós víz	falatka a nyelvén	...timsós vizet csinálni, és avval kiöblögetni. az azonnal eloszlatja a hólyagot.
tojás + porcukor	epsemereg	...tojásnak a szikját sodorjuk cukorval. ...kenjem meg a sebet, kössem be aztán ruhával. kössem be és ne oldjam le.

tojás fehérje(főtt)	hályog	...megfőzték a tojást a hályogra, és azt borították reja... – a tojást, a fehérjít. azt ráborították, és azzal próbálták gyógyítani.
tojás főtt szikja	égési sérülésre	...esszesodorni ezt a tojás-sárgáját amíg abból zsír lesz. ... tiszta tollúval békentük.
tojásfehérje	forrázás	...a forrázást... – azt tojásfehérjével kenik, s még a tüzít es kiveszi.
torma + zsír	reuma	...tormagyökérrel gyógyították, azt megreszelték azt a tormát kikeverték zsírral, utána lapival próbálták, ezzel gyógyították a reumát, s a hátára tették a zacskóban a tormás darát, ez használt.
torma + főtelen kukoricaliszt	hátfájás	...megdörzsöltük, tormát es reszeltek, s belékeverték ilyen főtelen kukoricalisztbe, mikor meleg vót... a tormát, s azt borították úgy tarisnyába reja a hátra... tormát kukoricadarával eszekeverték, főzővízzel leforrázták. s azt hagyták kicsitt állni... meghülni ...egy vászon zacskóba, tették. ...a beteget haslag fektették, s a hátára tették a zacskóban a tormás darát.
torma + timsó + disznózsír	derékfájás	...megreszelték, egy kicsi timsót disznózsírral kikeverték, a tormát belékeverték, – ... de nem a bőrre tették, ha-

		nem szintén két ruha közé, s úgy borították be a fájó részt a derékon ...
tömjén	fogfájás	...tettek reja timént, s az kiölte, kitörött.
tömjént sót és szegfűszeget	lukas fogra	...sokféle orvosságot használtak. ezzel megvakítottuk a gyökérnek az életit, ...de ha kilikadott..., ott mentség nem vót, ki kellett húzni.
törek	hidegrázás	...az embert belérakták a – ha nyári időbe volt – törekbe, de jó keményen lerakták körülötte a töreket, hogy ettől melegbe legyen
törökbors borban	hidegrázás	...veszek én egy kila borsot, – törökborsot – s egy fél liter borba belétegyük..., megiszod s meglátod, hogy meggyógyulsz. ...mikor megittam, akkor felkeveredett a gyomrom, s tiszta bikanyálat dobáltam ki. olyan vót az az orvosság. szóval akkor onnantól nem es rázott a hideg.
tulipántlevél	kelés	...tulipánt levelet tettek rá
tulipántolaj	égési sérülésre	...hogya valakinek elégett a keze, vaj lába, vagy akárhol... hát az használt. ...belétették a pálinkába a lapit, s aztán a lapit kihúzták belőle, s az egy nagy orvosság vót...

U, Ú

utilapi **méhfájás** ...utilapit használtak

V

vaj **otvar** ...vajval es gyógyítottuk. tiszta vajval a sebet megkentük, s akkor a seb leesett onnat, 1- 2 nap után meggyógyult

vereshagyma **kelés** ...sütöttek és rátették s ráborították a hagyma kovászt. rátettük, kifokasztotta, s megvót imá' gyógyulva. ...nem mentünk orvoshoz, hogy kivágja. ...a hagymát megfonnyasztották a füttön s akkor a kovát levették, s rátették a daganatra, /duzzanat/

vérszípó **fejfájás** ...a feje fáj, s mennyit (vérszípót) beléraktak..., hogy jött le a vér a nyakán s a fejin...

vigike és disznyózsír **otvar** ...fejemre sebek lettek, levágták a haját, leberetválták egészen a fejemet, s akkor elküldtek fel a Bonyha patakjára, hozzak onnan vigikét – az elyen fekete növén, mind a feketenadály, s a víz martyán terem – ...s hazavittük s megtörtük jól, s essekevertük disznyózsírval

víz	csuklás, csiklás	...csuklás ellen vizet inni, vaj megejeszteni. ...én a nyakcsigámra vizet tőtöttem, s akkor minnyá' elállott...
	orrvérzés	...hát az is vót... a hallántékát itt vizeztük meg, – ...még a torkát megvizeztük és hanyat fektettük ...lefektettük a gyermeket hanyatán, a hátul a nyakik csigájára vizítettünk egy kendőt hideg vízzel, és azt raktuk rá hátul arra az erekre... ...nekem az orromvére két óra múlva mán folyt is. erre én emlékszek, hogy a fázástól kaptam, vagy meg vótam ejedve? – a keszkenyőt megvizítettem, s az orromhoz tettem, s a homlokomra. s ezzel gyógyultam meg...
víz, fokhagyma	repedt sarok	...a repedt sarkot hideg vízbe mossuk még ma jes, s fokhagymával gyógyították, vagy zsírval, vagy olajval bekentük, s azzal meggyógyult.
víz, parázs	szëmverés, igizés	...ha a kis gyereket megigézték, ...szenes vizet vettek...
vizes kéz	csemer, csemellés	...bedörzsöléssel gyógyították...
vizes lepedő	himlő	...anyám vizes lepedőbe takart, s bétett a donyha alá, s úgy gyógyított meg. meleg

		vizes lepedőbe belégöngyölt, s akkor betett a donyha alá, a jó melegbe. – ... ott kellett üljek. meg kellett száradjon a lepedő rajtam.
vizes rongy	fejfájás	...békótték a fejit, és kész
	derékfájás	...kimelegítette, s jól megvasalta. úgy, hogy az is nagyon használt.
vizes ruha	lázás beteg	...vizes ruhával békótték a fejit, a kicsinyeket betakarták – így vizes ruhával, és azzal gyógyították. ...orvoshoz nem mentünk.
	méhcsipés	...hát azt es hidegvizes ruhával...
vizes ruha és almabúzú tea	lázás beteg	...vízvel a rongyot megvizítettük, és akkor ilyen rongyos vizes ruhába takartuk. és akkor teát főztünk ...a teát miből főzték? ...hát hársfateából, meg bodzavirágnak a teáját, meg kamilla-teát ...almabúzú vót a neve.
vizet kell vetni	igizés, igézet	...rossz szem megnézi a kicsikét, akkor vizet kell vetni (három adatközlőtől teljes receptet kaphtunk) – fontos, hogy az imádság után visszafelé felöntjük a vizet a ház tetejére...
vízvel és ecetes vizes ruhával	orrvérzés	...orrvérzést hideg vízvel és ecetes vizes ruhával, borogatással állítottuk meg
vöröshagyma	darázs- és méhcsipés	...bedörzsöltük

Z, Zs

Zab + ecet + fejkendő

derékfájás

...zabot melegítettünk egy tepsibe, s mikor jól piro-sodott a zab, akkor ecetvel leöntöttük, s akkor jó mele-gen belétettük egy olyan fej-kendőbe, vaj egy zacskóba, s akkor szépen elrendeztük az ágyba. s akkor hanyotán rejafeküt-tünk arra a zabra, s az úgy párolta.

zödség level

ágybavizelés

...főzzünk erős teába úgy, hogy egy fél liter vizet addig főzünk, hogy a fél liter víz-ből maradjon meg csak egy deci.

zsemle s a lenmag

marin a hirtelen növekedéstől

...vagy erősen nő a gyer-mek, ...fiatal erősen nő. vagy pedig a nagymarindnak az vót a legnagyobb oka, hogy megerőltette, vagy megütte. megsűrűsödött az a vér, s nem bírta kiheverni. ... az a vér, mi át nem ment rajta, az a fájdalmas vér ott megalutt. s ebből lett a ma-rin. a nyakán lett, vagy az ágyékába, vagy a hunya alatt. ...a zsemelével gyógyí-tott meg.

zsemle s lenmag tejbe főzni

marin, marind, nagymarin – kék daganat

...nagymarind ...a marin. a nyakán lett, vagy az ágyékába, vagy a hunya alatt. a zsemle s a lenmagval gyógyították meg, tejbe megfőzték a zsemlét s lenmagot, s ezzel kötték be, ...az kifakasztotta, kihalasztotta.

zsemle, tej

kelés érlelése

...az ületemen olyan nagy daganat vót, hogy nem tudtam elülni. ...mondom, nem tudom mit csináljak, me' úgy fáj, imán nem tudok leülni. elvágott egy zsemlét, megáztatta tejbe, és rátette s úgy rajta vót, és harmadik éjen éreztem, hogy kifakasztotta.

zsír

gennyes csicsgomb ...két hétig kente

zsíros fakanál

falatka a nyelvén ...a fakalánt megmelegítettük, s azt tettük oda a pattanáásra.

zsírt hamuba

cserepes kéz, láb, száj, vagy kifújta a szél

...kender rongy darabot... – azt égettek s zsírt gyúrtak bele abba a hamuba, s azzal kenték.

SZÓJEGYZÉK

a' hát...	az hát...
abba a helybe	azonnal
ablak izzadságával	lecsapódott pára az ablak üvegen
aggos gyermek	angolkór; olyan vót, aki nem fejlődött egyáltalán
almabűzű	kamillatea
anyoka	nagymama korú anya
ányomnak így jött nő...	melléből folyt az anyateje
barac'ot ettek	barackot ettek
bábasszon	bába
belé kellött borulni a vízbe	fejest ugrani a folyóba
beléverte az illető a mejjit	belelógatta a fájós emlőjét
bircsókákat jól szétdörgölték	izomgörcsös csomók csemel- léskor a nyakon
bizan nem	bizony nem
bocskorták	bocskorszíj
bog	kerítésdészében ágkezdemény helye
bogot vettünk (pl. a cérnára)	csomót kötöttünk
borongál	járkál
bosztán	tök
burján	gaz (általában), itt gyógynövény
buszuból	bosszúból
buszujok	bazsalikom (ocimum basilicum L.) dísz-, fűszer-, és gyógynövény. népies elnevezése
büdösérzsébet	muskátli
büdöskő	kén
búzólte	szagolta
cubók	baromfi combja a tányéron
csébër	fából készített teknő
csicsfájás	emlő gyulladás
csicskovász	anyatejből csináltuk
csillagocskákat láttam	nagy pofont kaptam, nagy fájdalom volt
csukor	csokor
csutika	kukoricacsutka
disznyó	disznó
donyha	dunna
duzzanat	kelést jelző elváltozás
ëccër	egyszer
ëgy akkoracsát nő	ëgy kis darabot
ëgyik is, s a másik is elfújta a fejit,	mëgigëzték

ëjed
ejesztés
elcsapták
elcsapták
elégettem a kezemet
elköpdöste
ëllëgette
eltöpdöstem

ëlyen
ëlyenëket
ëlyenvel
embërt nem öli a kelés
ëhomra
ërélték
ëpsëmërég

eröszakot tett, erőszakot csinált
ës
falatka lett a nyelvemën
faolaj
fejér ribancot
fëljajlta az ö megjavulására az imát
fëlé
fëlfújódás
felkötí
feneketlen gilva

fërdöt föztek
fëresszük mëg
fëretett háj

fëszí
föd kihúzza
födzsír

fútták (pl. beléfútták)
füttö
gödlík
gömbölyú szádú pohár
gurutyoltasd mëg
gyënge vízbe
gyerkek
gyüker
hajja

ijed
ijesztés
a pacalt a vizën eleresztették
elengedték
megégettem
babonás igazet elhárítás
eszegette, elmajszolta
azt mondták, hogy pü pü, ragadj a papné seggire
ilyen
ilyeneket
ilyenvel
nincs kelése
ëhgyomorra
ërlélték
övsömör, seb az arcon vagy a térd alatt
eröt vett magán
is
hólyagos
étolaj
fehér rongyot
felajánlotta a gyógyulásért
föle
fëlfúvódás
felkelti, felébreszti
a kelésnek nincs fenéke, belül van a gyökere, és nem húz hëgyet
fördövizet készítettek
fűrösszük mëg
sóval összekevert, s így tartósított
háj
fejsze
a villámcsapás gyögmódja
penész a földben, olyan vót mint a hurka
fújták
tűzhely, kályha
a dëszkán van, – az a boglík
kerek szélú, kerek nyílású
gurgulázz
këzmeleg, vagy langyos vízben
gyermekek
gyökér
hallja

hagymakova, hagymakovász

hammat összekeverték

hanyotán

haslag

hatta

haza a kertén kérésztül

hegyet húzott

helyrejött

hosszukó tejesfazak

hólyagocska lett

hunya alatt

hurkafonnyadék

húsvágó

hüléséktől és jött

igén erőst

igizés

ikrés

illogatta

imá'

imán még vótam fagyva féligre

ingëm

ivutt

jës

kalán

kalángyába tészlek

kancsi

kénlódott a gyermek

kétennyi

két sollót kérésztbe tettek

kezemet megköptem nyálval

kilikadott

kimënt a bajára,

ki vót fokadva

kicsiddég

kicsike

kicsikét fërësszük még

kiemészt

kigyúlt a torka

kilikaszt

kimënyën belöle

kocsárdi

kozsokár kő

köpdösni

a hagyma gumójának egy-egy
része

hamut keverték

hanyatt

hasra

hagya

hazamentem toronyiránt

megérett (a kelés)

meggyógyult, elmúlt a betegsége

nyújtott, nem gömbölyű tejesfazék

hólyag

hónaljban

a fűszéréknek a zsírja, ami kifőtt a
hurkából

mészáros

fázástól keletkezett

nagyon-nagyon

igézet

kettős (pl. szemölcs az ujján)

iszogatta, kortyolta

már

átfagytam

engemet

ivott

is

kanál

kévékből rakott gabona keresztbe

kancsal

kínlódott

kétszer annyi

két sarlót egymásra fektettek

leköptem a kezemet

kilyukadt (itt lyukas fog)

vécére

kifolyt (pl. a genny)

rövid időre

csecsemő

a csecsemőt fűrësszük meg

bélsárként távozott a szervezetből

ha erős pálinkát ivutt, sokat

kilyukaszt

eltávozik, kimegy, itt: elhagyja a

betegsége

magas sárga virág

szűcs kő

a köpködésnél úgy mondtuk, ptü,

ptü, ptü

ködökít
közi
kutyakölykek
lőánka
legénykori gyerekembër
lepcsölték
lepészeli
leveszett hajlékokat
levette (az epsemereg súlyosságát)
levit
lugzókandërka
lukon nézzünk át
macsuka
majorság

marin, marind, nagymarin
marti lapi
mán
me' nekëm gyerekëm vót.
mëg és kaptam
mëgalította
mëgdöfte valamivel
mëgdürüsöltük
mëgëjedett tölle
mëgëjedett
mëgfëredik
mëgjő a szemünk, mëgjött
mëgkerítették kövecskével

mëgköt
mëgnyuvadott a pokróc alatt
mëgpërgëltünk

mëgránkodott
mëgtanó'tam
mëgtért a betegségë
mëgtért
mëgvágjuk a szemët kërësztbë
mëg vót marva a kutyától
mëhink
mejjnek a gombja
mëlyent
mënstra vér
mënstruás ruháját
mënsz

köldökét
közé
kölyökkutyák
kislány
suhanc
locsolták
levizeli
kipállott testhajlatokat
elmulasztotta a sebet
levét
lugzóüst
lyukon nézzünk át
daganat
baromfiudvar, átvitt értelemben a
tyúkok, kacsák, pulykák, stb.

kék daganat
parti növény
már
fiú gyermek
megtaláltam
eloltotta
megszúrta, felsértette
megsúroltuk
megijedt tölle
megijedt
fürdik
meggyógyult

...kivëtt a porondról ëgy üdős
asszon ëgy kövecskét, s
mëgkërítette, s eltöpdöste, s oda
vissza jës tette.

mëgkelt, mëgërett (pl. a kelés)
fulladozott
kisütöttünk (pl. juhfaggyút), mëg-
piritottunk
remegett
mëgtanultam
a betegség elhagyta
a betegség elmúltott
a szem elött a késsel suhintunk
a kutya megharapta
a mienk
emlő gombja
mihelyt
menstruáció
menstruáció
te mész *vhova*

ménstrálvér, asszonyvér, méhvér
mönyén a vécére
méreg
minden mēnyén ki
minnyá
mű
nagybeteg
nannyám
napfeljött előtt
ně
ném, néném
növetlen ujjadon
olvasott szentelt gyertyával
ónot önt
osztá'
osztán az rendezett még
osztá'
ottvar

ótotta le
pityóka
pokolszökés
pókába
prüsszent
raggatta
ráf
rānciká'juk még a szája szélit
ribanc
rontás
rosszbetegség ellen más nevet adtak
s azzal elmúlt
sárikság, sárigság
savanyítót csináltunk
selymfolyás

sēnki el nem vette
sírítették
solló
sose
sovánka vót a kicsike

menstruáció
vécére megy
genny
okádja ki
mindjárt
mi
válságos a beteg állapota
nagyanyám
hajnalban
nézd csak...
idősebb nőtestvér, vagy nagynéni
a kéz kisujján
imádkozott a fejemre
ónöntés
aztán, azután
mégcsinálta, hogy jó legyen
aztán
ótvar, (hólyagokat és sebeket okoz
a gyermek testén. A hólyagok
vörösek és sárgás folyadékot tar-
talmaznak. A hólyagok kifakadnak
és száraz vastag sárga réteget
alkotnak. A gyakori helyek az arc,
száj és orr körül, karokon és lába-
kon.)
eloltotta
krumpli
éjjeli pattanás
pólyába
tüsszent
borogatta
szénaszállító székér
rángassuk meg a (pl. gyepelővel)
rongy (pejorativ: kurva)
lába nyomába földet vettek
az a száнка
meggyógyult
sárgaság, epe betegség
ráöntötték a rozskorpának a levit
selymfonalat tővel áthúzták a
tályogon, a cernát benne hagyták,
és kijött a genny, és meggyógyult
senki nem dobta ki
sodorták, fonták (pl. a hajtat)
sarló
sohasem
vézna, sovány csecsemő

súhúva
szēm mēgvert gyermekēt
szēmhija
szēmnyalás

szēmverés
senecskēt tettek
szikja

szilakocska
szodén

takon
tekenő
tēpertyű
térjēn mēg ez a betegség
tisza-atta
tollú
torkik
torkikot bétekerēm
tölle
töttötték
tükröcs, tükrös virág
ujja mēgeredett
üdönk
ületem
üttek
vaj egy
varas

vaktetű

valamijétt úgy bémēntem
varasnak és mondták
visszafelé fēlöntöttük a ház tetejire

zabola
zabos gyerekek

sehova
szemmelvert gyermeket
szemhija
mēgemeli a szēme pillát, s a nyel-
vit odadugja, mēgérzi a nyelve,
hogy hol a homokszem, s kivészzi.
babonás hiedelem, megrontás
egy kis szēndarabot tettek
tojás sárgája, illetve az ebben lévő
csíra

csipetnyi
hirtelen, kapkodva (pl. rágás
nélkül nyel)

takony
teknő
tepertő, tőpörtyű
javuljon a beteg állapota
teljes, totális
toll, madártoll
torkuk
a torkukat borogatom
tőle
töltötték
lila virág, főzete tetűirtó hatású
az ujja mēgkékült
idönk
ülepem, fenekem
ütöttek
vagy egy

himlőszerű kiütések megjelenésé-
vel járó betegség

nagy gömbölyű csomó lett az
embérnek a talpán, vagy a talpa
oldalán, vagy a lábujjkáin, és az
olyan irgalmatlanul viszketett

cél nélkül sétáltam
aki rühös vót

a vállunk felett kilódtottuk a vizet
az edényből

sebes a szájvége

gyerekek, aki egyáltalán nem fejlődött